

58. Srečanje mladih raziskovalcev Slovenije 2024

TABU, OMEJEVANJE, KAZNOVANJE

filozofija ali sociologija

Raziskovalna naloga

III. gimnazija Maribor

Gospodsvetska cesta 4

2000 Maribor

Avtorica: Kornelija Babič

Mentorica: Mojca Fajt

Maribor, 2024

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	7
1.1	Cilji	7
1.2	Raziskovalno vprašanje	8
1.3	Hipoteze	8
2	TEORETIČNI DEL	9
2.1	Vzpostavljanje in ohranjanje družbenega reda	9
2.2	Regulacijska funkcija mehanizma kaznovanja	9
2.3	Omejevanje individuumov in homogenizacija skupine, da živi na isti način	10
2.4	Tabu kot stalnica ritualov in obredov	11
2.5	Opredelitev in pomen pojma tabu	12
2.6	Tabu zapoveduje in prepoveduje	12
2.7	Tabu kot točka, na kateri se združita profano in sakralno, prepovedano in želeno	13
2.8	Tabu svetosti in nečistosti	14
2.9	Nekaj primerov obrednih dejanj tipa tabu	16
2.10	Tabu krvi	18
2.11	Tabu incesta	20
2.12	Tabu smrti	21
2.13	Primerjava tabujev med modernimi in primitivnimi družbami	22
2.14	Primerjalna analiza treh virov	24
2.14.1	Spolnost	24
2.14.2	Menstruacija	25
2.14.3	Smrt	26
3	EMPIRIČNI DEL	27
3.1	Metodologija	27
3.2	Intervju z Mileno Miklavčič, pisateljico, novinarko, zgodbarko in zapisovalko človeških usod	29
3.3	Intervju z dr. Avguštinom Lahom, slovenskim rimskokatoliškim duhovnikom, teologom in filozofom. Je upokojeni profesor dogmatike na Teološki fakulteti enoti v Mariboru. Od leta 1999 je župnik na Vurberku.	34
3.4	Intervju s Timotejem Strnadom, mag. psih. Deluje kot psihodiagnostik in psihološki svetovalec.	39
3.5	Intervju z dr. Andrejem Ekartom, mariborskim okrajnim sodnikom in predavateljem na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru	43
3.6	Analiza in rezultati intervjujev	46
3.7	Rezultati, analiza in interpretacija anketnega vprašalnika	47
4	ZAKLJUČEK	56
5	ZAKLJUČNI SKLEP	60

6	DRUŽBENA ODGOVORNOST	62
7	LITERATURA IN VIRI	65
7.1	Literatura	65
7.2	Spletni viri	67
8	PRILOGE	68
8.1	Intervju z Mileno Miklavčič	68
8.2	Intervju z duhovnikom	69
8.3	Intervju s psihologom	70
8.4	Intervju s sodnikom	71
8.5	Anketni vprašalnik	72

Kazalo tabel

Tabela 1: Razporeditev odgovorov anketirancev glede na različna področja tabujev	55
--	----

Kazalo grafov

Graf 1: Starost respondentov	48
Graf 2: Spol respondentov	47
Graf 3: Kraj bivanja respondentov	49
Graf 4: Obiskovanje cerkvenih obredov pri mladostnikih	8
Graf 5: Upoštevanje norm pri mladostnikih	50
Graf 6: Glavni razlog za upoštevanje norm pri mladostnikih	9
Graf 7: Mnenje o normah in tabujih v zvezi z delovanjem skupnosti	52
Graf 8: Namen kaznovanja	53
Graf 9: Opredelitev pojma tabu	12

POVZETEK

Vzpostavljanje in ohranjanje družbenega reda preko institucije tabuja, omejevanja in kaznovanja zagotavlja delovanje skupnosti. Osredotočimo se na vprašanje kršitve družbenih pravil in ugotavljamo, čemu imajo kršitve in sankcije le teh negativen predznak. Raziskujemo mehanizem kaznovanja kot enega izmed načinov proizvodnje vsakokratne družbenosti. Izpostavimo njegovo regulacijsko funkcijo, in sicer v smislu vsakokratnega vzpostavljanja in ohranjanja polja normalnega, kjer se človek počuti varnega in stabilnega. Skozi raziskovanje kompleksne družbene funkcije problema kaznovanja ugotavljamo, ali je to primarno usmerjeno v omejevanje individuuma ali v homogenizacijo skupine, da živi na isti način.

V raziskovalni nalogi razmišljamo o kužnosti tabuja, kaznuje se torej ne toliko za storjeno kot za možne posledice storjenega. Zanima nas družbena institucija tabuja v smislu omenjene socialne kontrole.

V teoretičnem delu preučimo tabuje, ki se razlikujejo od ene kulture do druge, a jih označujeta generacijska transmisija in kolektivno izražanje ter so obvezujoči za pripadnike neke družbe in v njej zavzemajo avtonomno mesto. Delovanje omenjenih procesov analiziramo v t.i. primitivnih družbah in jih primerjamo z modernimi družbami. V tem delu uporabimo metodo primerjalne analize virov o tematiki, ki zadeva tabu in njegove kontekste. Raziščemo osnovni kategoriji tabujev: tabu svetosti in tabu nečistosti. Tako sveto in nesveto, čisto in nečisto, se stikajo v tabujih. Numinozno v tem smislu nastopa kot nečisto, kadar nastopa kot grožnja in sveto, kadar vzbuja spoštovanje. Sledi pogled na enega najbolj značilnih izrazov dvojnosti numinoznega - smrt. V literaturi poiščemo tudi primere za ugotovitev, da tabu krvi igra eno od vodilnih vlog v življenju marsikatere skupnosti. Na tem mestu nas zanima kulturno pravilo tabu incesta in ostale omejitve v zvezi s tabuji.

Ključne besede: tabu, družbeni red, homogenizacija, sveto, nečisto

ABSTRACT

Establishing and maintaining social order through the institution of taboo, limitation and punishment ensures the functioning of the community. We focus on the issue of violation of social rules and determine why violations and sanctions have a negative sign. We investigate the mechanism of punishment as one of the ways of producing society. We emphasize its regulatory function, namely in terms of exposing and maintaining the normality zone, where a person feels safe and stable. Through exploring the complex social function of the problem of punishment, we determine whether it is primarily aimed at limiting the individual or homogenizing the group to live in the same way.

In the research paper we think about the ineffectiveness of the taboo. The punishment is therefore not so much for what has been done as for the possible consequences of what has been done. We are interested in the social institution of taboo in terms of limited social control.

In the theoretical part, we examine taboos that differ from one culture to another, but are characterized by generational transmission and collective expression, are binding on members of a society and occupy an autonomous place in it. The operation of those processes is analysed in so-called primitive societies and compared with modern societies. In this part we use the method of comparative analysis of sources on a topic concerning taboo in its contexts. We explore the basic categories of taboos: the taboo of holiness and the taboo of impurity. As sacred and nonsacred, pure and impure, they meet in taboos. Numios in this sense, it appears as impure when it inspires respect. The following is a look at one of the most characteristic expressions of the numios- death duality. In literature, we also look for examples to find that blood taboo plays one of the leading roles in the lives of many communities. We are interested in the cultural rule, taboo incest and other limitations related to taboos.

Keywords: taboo, social order, homogenization, sacred, impure

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorici, gospe Mojci Fajt, za podporo in mentorstvo pri moji raziskovalni nalogi. Hvala za Vašo strokovnost, predanost in spodbudo, ki so ključno prispevali k mojemu raziskovanju.

Zahvaljujem se tudi vsem anketirancem in intervjuvancem. Hvala za vaš dragoceni čas, sodelovanje in pripravljenost za deljenje svojih izkušenj in znanja.

Nazadnje pa bi se zahvalila tudi svoji družini za posluh in podporo, tudi ob spopadanju s težavami in kadar sem potrebovala iskreno mnenje o svojem delu.

1 UVOD

1.1 Cilji

Skozi raziskovanje problema kaznovanja in omejevanja smo prišli do ugotovitve, da je kaznovanje kompleksna družbena funkcija, ki vključuje paleto pozitivnih in negativnih učinkov. Osrednji cilj naloge je raziskati, kako se v današnjem svetu ohranja in vzpostavlja družbeni red in kako to vpliva na delovanje družbe kot celote. Naš osrednji cilj je prikazati primarno regulacijsko funkcijo kaznovanja in ne toliko represivno ali omejevalno. Zato se posvečamo predvsem namenu vzpostavljanja in ohranjanja polja normalnega, kjer se človek počuti varnega in stabilnega. Hkrati pa se tej nespremenljivosti upira in jo hoče ukinjati, da bi znova vzpostavil red in pravilnost. Kaznovanje pomeni enega izmed načinov proizvodnje vsakokratne družbenosti.

Tabu predstavlja varovalni sistem družb, ki trdno drži skupaj pravila in red. Seveda je za ohranjanje družbenega reda potrebno še mnogo več, kot na primer, občutek individualne pripadnosti, kolektivni izraz le te z njegovo ustrežno manifestacijo (npr. rituali) in pa reprezentativni predmeti, simboli skupine (npr. totem, zastave). Vendar pa se v nalogi osredotočimo na vprašanja, kako se polje normalnega vzpostavlja, kaj pravzaprav pomeni kršitev nekih družbenih pravil, čemu imajo kršitve in sankcije le teh negativen predznak.

Zaključke in ugotovitve zadane naloge smo poskušali prikazati v dveh delih, in sicer smo delovanje omenjenih procesov analizirali najprej v t. i. primitivnih družbah. Preko teoretičnega pregleda prepoznamo, da te družbe vključujejo vsakega svojega posameznika, saj je ta kot tak izgubljeno bitje, če ni povezan s svojo skupnostjo. Torej posameznik ne obstaja drugače kot družbeno bitje. Tabu predstavlja varovalni sistem arhaičnih družb, ki tako kot vsaka družba skuša oblikovati varen svet, ki ga trdno držijo skupaj pravila in red. Kako ti procesi potekajo v modernih družbah, pa je tema drugega dela naše naloge, in sicer na osnovi primerjave tabujev med modernimi in primitivnimi družbami ter primerjalne analize treh virov.

Na tem mestu želimo pojasniti, da izraza »primitivno« ne razumemo v slabšalnem pomenu, ampak ga uporabljamo v pomenu kot nekaj prvobitnega, torej ne sodobnega ali modernega. Preko pregleda relevantne literature ugotovimo, da primitivne družbe niso tako popolnoma drugačne od naših, saj tako kot moderne družbe težijo predvsem k samoohranitvi in utrditvi družbenega reda ter imajo svojo strukturno mrežo pomenov, pozitivnih in negativnih, ki so hierarhizirani. V nalogi zato brez vrednostnih konotacij in semantičnih diskriminacij uporabljamo vse izraze zanje, bodisi primitivne družbe, bodisi arhaične. Prav tako je Durkheim opredelil pojem »primitiven«: »Za neki religijski sistem pravimo, da je najbolj 'primitiven' takrat, ko ga lahko opazujemo, medtem ko odgovarja naslednjima dvema pogojema: najprej se mora soočati z družbo, ki je nobena druga ne prekaša v pogledu preprostosti; in slednje, razložiti se ga mora brez sklicevanja na elemente, ki bi si jih izposodili pri neki prvobitni religiji« (Durkheim, 1982, 3).

1.2 Raziskovalno vprašanje

Osredotočimo se na naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kako se vzpostavlja polje normalnega, kaj pravzaprav pomeni kršitev nekih družbenih pravil, čemu imajo kršitve in sankcije le teh negativen predznak?
2. Ali so tabu, omejevanje in kaznovanje primarno usmerjeni v omejevanje individuuma ali v homogenizacijo skupine, da živi na isti način?
3. Vsaka kultura ima svoj kontekst in družbeno ureditev, to pa predstavlja vzpostavitev različnih sistemov, ki imajo funkcijo rešiti posameznika pred neredom in kaosom. Ali je to področje raziskovanja vselej potrebno razlagati z družbeno pogojenostjo?
4. Čeprav je kri nečista in strašna, zakaj je hkrati tudi privlačna in sveta? Kje je vzrok in izvor prepovedi incesta?

1.3 Hipoteze

Na podlagi zgoraj zastavljenih raziskovalnih vprašanj postavimo naslednje hipoteze:

- H1. Kazen je simbol zgloda, ki naj ustrahuje in model motenj, ki jih utegne sprožiti kršitelj.
- H2. Tabu predstavlja varovalni sistem družb, ki trdno drži skupaj pravila in red (Šterk, 1998, 34).
- H3. Kolektivna težnja po redu je prisotna tako v primitivnih kot v modernih družbah.
- H4. Tabu incesta s svojo univerzalnostjo in osrednjo funkcijo, ki jo zavzema v vsaki družbi, označuje temeljni kamen pri oblikovanju osnovnih družbenih odnosov in razmerij.
- H5. Kri je tista življenjska (telesna) substanca, ki je predmet tabujev in prepovedi, s tem pa dobi tudi pečat skrivnostnosti.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Vzpostavljanje in ohranjanje družbenega reda

Vzpostavljanje in ohranjanje družbenega reda je ključnega pomena za stabilnost in harmonijo v družbi. Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17).

Družbena razmerja, katera oblikujejo družbeno strukturo, niso naključne zveze med posamezniki – družbena razmerja določa družbeni proces; vedenje ljudi v njihovih medsebojnih interakcijah v vsakem razmerju določajo norme, pravila ali vzorci. Tako človek ve, da v vsakem razmerju v okviru družbene strukture od njega pričakujejo, da se bo vedel v skladu s temi normami, in upravičeno lahko tako vedenje pričakuje tudi od drugih (Radcliffe-Brown, 1994, 17).

Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Ravno tako poskuša tudi temu podeliti vrednost, smisel in ga s tem "očistiti" njegove nenavadnosti ter ga spraviti v red. Od kod ta potreba po redu? Zavedati se moramo, da je vsak red "kot strukturna integracija kontinuitete, prediktibilnosti in vzajemne povezanosti relevantnih elementov človeku in kulturi temeljna orientacija in osnova vsakega razumevanja, tolmačenja in prisvojitve sveta" boljši kot kakršenkoli nered. To dejstvo je točka rojstva različnih sistemov, ki so v funkciji pomoči in reševanja posameznikov in skupin, celotne družbe pred vsakršnimi anomalijami, kaosom in neznanim (Šterk, 1998, 37).

2.2 Regulacijska funkcija mehanizma kaznovanja

V vsaki skupnosti so v navadi določeni načini vedenja, značilni prav za tisto skupnost. Takim načinom vedenja lahko rečemo prakse, v ozadju vseh teh praks je avtoriteta družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 228).

»Človeka naj bi od zločina odvrčala gotovost, da bo kaznovan« (Foucault, 2004, 16).

Kaznovanje v družbi je kompleksen pojav, ki se nanaša na uporabo sankcij, ukrepov in kazni. Eden od temeljev vzpostavljanja družbenega reda je pravna ureditev. Pravni sistem določa pravila in zakone, ki urejajo vedenje posameznikov in družbenih skupin ter zagotavljajo pravičnost in enakost pred zakonom (Radcliffe-Brown, 1994, 228).

»Vse bolj nam je jasno, da so ekonomska, ekološka in socialno-kulturna situacija na globalni ravni odvisne od solidarnosti, odnosov ter urejenosti v družbi«. (Pridobljeno s: <https://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV-72-3-Stuhec.pdf>)

Družbeno nadzorstvo temelji na tem, da bi družbo ohranjalo enotno in povezano. To naredi na formalen ali neformalen način, tj. s kaznijo oziroma s pravnimi procesi, ali pa na drugi strani z malimi stvarmi iz življenja, na katere ne pomislimo toliko in nas 'nadzirajo' brez da bi mi sploh to vedeli. (Pridobljeno s: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2004/01/RKK2004-01_ZoranKanduc_PostmodernoStanjeInDruzbenoNadzorstvo.pdf)

Razlika med njimi pa je le ta, da se enih pravil držimo, ker se jih moramo držati po zakonu in smo lahko ob njihovih kršitvah kaznovani, druge pa upoštevamo, ker so nam bile podarjene z vzgojo, ali smo se jih naučili kasneje. Torej nekaterim pravilom sledimo, tudi če niso napisana in se po njihovem pomenu ne sprašujemo. To so vrednote, norme in tabuji. Ravno te so ključ, ki povežejo drugačno kulturo, družbo, skupnost. (Pridobljeno s: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2004/01/RKK2004-01_ZoranKanduc_PostmodernoStanjeInDruzbenoNadzorstvo.pdf)

2.3 Omejevanje individuuma in homogenizacija skupine, da živi na isti način

Sankcije, ki jih pozna kakšna družba, so motivi, zaradi katerih se posameznik vede v skladu s prakso (Radcliffe-Brown, 1994, 228).

»Sankcija je reakcija družbe ali večjega števila njenih članov na določen način vedenja, bodisi da ga odobrava (pozitivne sankcije) ali obsoja (negativne sankcije). Sankcije lahko nadalje ločimo glede na to, ali so difuzne ali organizirane; prve so spontano odobravanje ali obsojanje, ki ga izražajo pripadniki skupnosti, medtem ko so druge družbena dejanja, izvedena v skladu s kakšnim tradicionalnim in uveljavljenim postopkom« (Radcliffe-Brown, 1994, 228).

Ker je za norme, vrednote, tabuje, običaje v določeni družbi značilno to, da imajo veliko moralno težo, se ob njihovem ogrožanju lahko odzovemo z visoko stopnjo prizadetosti, da bi jih zaščitili. Z njimi namreč izražamo pripadnost skupnosti in solidarnost z njo. Ker se razlikujejo od kulture do kulture in so veliko skupnostim skupne, lahko govorimo, da se vedenje, ki se sklada s temi pravili, uvrša v meje normalnega. Posameznik se mora zato obnašati po nekih nenapisanih zakonih, da ostane v meji normalnega. Takoj ko ta, izstopi iz 'mej normalnega', pa naj bo to na tak način, da se obnaša nenavadno, izraža s pomočjo oblačil, vedenja, ali pa le vede nesprejemljivo oziroma, ko postane posameznik drugačen od skupine, se ga obravnava drugače oziroma se ga izloči. Ker se sam zaveda, da je drugačen, čuti občutek ne pripadnosti in s tem ogroža delovanje skupnosti kot homogeno družbo. Zato lahko v modernih družbah govorimo o procesu homogenizacije oziroma individuuma, ki preprečuje posameznikom delovati izven okvirjev oziroma v sporu s celoto oziroma večino. Tako se ohranja povezanost skupnosti, delovanje kot celote, sodelovanje in povzroča to, da nihče ni izločen. Zato pa tudi ne podpira drugačnosti, kar rahlo ovira posameznikovo svobodo, ki zaradi strahu pred drugačnostjo in izločenostjo ne izraža samega sebe (Počkar in drugi, 2009, 29-35).

Poudarjanje kohezivnosti in homogenizacije skupine je razvidno tudi iz razlage Emila Durkheima pri njegovem proučevanju religije. »V religiji je nekaj večnega, čemur je sojeno, da preživi

vse posamezne simbole, v katere se je religijska misel odevala. Ne more obstajati družba, ki ne bi občutila potrebe, da bi v pravilnem tempu ohranjala in krepila kolektivne občutke in kolektivne ideje, ki tvorijo njeno enkratnost in specifičnost» (Durkheim, 1982, 387).

2.4 Tabu kot stalnica ritualov in obredov

V družbi torej obstajajo stvari, ki se štejejo kot sprejemljive, običajne, pričakovane in sestavljajo nek koncept 'polja normalnega'. Običajno se nanašajo na pričakovano vedenje posameznika, njegove norme, vrednote, običaje, ki se pojavijo v določeni družbi oziroma kulturi.

Radcliffe-Brown pravi, da vsaka družba sprejme in svojim pripadnikom vsiljuje miselno in vedenjsko držo do določenih predmetov oziroma določen odnos, ki vključuje neko stopnjo spoštovanja. Takšen odnos imenuje ritualni odnos oziroma ritualno držo. Kolektivni izrazi družbenih občutij pa privzamejo ritualno obliko. In za ritual je potreben bolj ali manj konkreten objekt, ki lahko zastopa skupino. Tako je normalno, da se občutek privrženosti skupini izraža v nekakšnem formaliziranem kolektivnem vedenju v zvezi z objektom, ki predstavlja samo skupino (Radcliffe-Brown, 1994, 139, 140).

Da bi se družbeni red ohranil je po Radcliffe-Brownu treba zagotoviti stalnost in solidarnost med klani, ki so segmenti iz katerih je družba sestavljena. Ta stalnost in solidarnost pa lahko temeljita le na individualnih občutjih navezanosti (preko totema je posamezen član skupnosti vezan na ostale pripadnike te skupnosti, s katerimi tvori socialno enoto, ki je večinoma eksogamna, kar pomeni, da so spolni odnosi in zakoni med njenimi člani prepovedani), ta se lahko učinkovito izražajo le s pomočjo kolektivnega izraza (kolektivna, ritualizirana vedenja, npr. jedenje totema ob posebnih skupnih obrednih priložnostih), ki se mora osredotočiti na konkretne predmete (reprezente družbene enote, npr. toteme) (Radcliffe-Brown, 1994, 132-149).

Ritual sodi med najrazličnejše oblike komunikacije s svetim. Douglas pravi: »Ritualist postane tisti, ki izvaja določena dejanja, s katerimi izkazuje predanost določenim vrednotam« (Douglas, 1990, 22). »Ples, petje, klicanje dežja, zdravljenje ... za nezahodne kulture niso le življenjske maske. So življenjskega pomena. Brez njih ne bi bilo družbe, ne kolektivne moči, ne deljenja pomembnih življenjskih trenutkov« (Douglas, 1990, 81). Na primer, prva deklinacija menstruacija ni ritual, a to postane zaradi ceremonije ob začetku pubertete, ki ji je namenjena. Kar še tako intimno izkušnjo pripelje v ritual, je simbolično vedenje, ki je kolektivno potrjeno, priznано in nadzorovano. In prav s kolektivnim nadzorom pride moč (Douglas, 1990, 81).

Cazeneuve opredeli obred kot dejanje, ki je lahko individualno ali skupinsko, ki pa zmeraj ostaja zvesto določenim pravilom, ki tvorijo prav tisto, kar je v njem obrednega. Govori o pozitivnih in negativnih obnašanjih. Obredna navodila lahko vsebujejo tako prepovedi kot zapovedi, ločnica med njimi pa je pogosto zabrisana. Pri negativnih obrednih obnašanjih pomembno vlogo igrajo prepovedi in tabuji, cilj katerih je prepoved slehernega stika z nečistim (Cazeneuve, 1986, 14–16).

2.5 Opredelitev in pomen pojma tabu

Sama beseda tabu izhaja iz polinezijskih jezikov in pomeni prepovedati, prepovedano (Radcliffe-Brown, 1994, 150). Vendar pa definicija tabuja ni tako enostavna, saj na različnih etnografskih področjih obstajajo različni nazivi za analogne institucije. Pri starih Rimljanih isto kot polinezijski tabu predstavlja pojem *sacer*, pri Grkih *kyos*, pri Židih *kodauš* itd (Freud, 1979, 140).

Prvi, ki je sistematično obdelal različne predstave o tabuju, je bil James Frazer. Kot sam pravi, naj bi do takrat, ko je leta 1886 začel preučevati tabu, antropologi menili, da je ta institucija omejena na rjave in črne rase Pacifika, sam pa je na podlagi raziskav prišel do sklepa, da je polinezijska celota praks in verovanj le eden številnih podobnih sistemov vraževerja, ki so pripomogli zgraditi kompleksno tkivo družbe v vseh različnih vidikih, kot so religiozni, družbeni, politični, moralni in ekonomski (Radcliffe-Brown 1994, 150-151).

Enajsta izdaja dela *Encyclopaedia Britannica* vsebuje članek antropologa Northcota W. Thomasa, ki pravi, da strogo vzeto "...tabu zajema le a) sveto (ali nečisto) naravo oseb ali stvari, b) vrsto omejitev, ki izhajajo iz teh lastnosti, in c) svetost (ali nečistost), ki izhaja iz kršenja te prepovedi. Tisto, kar je nasprotno tabuju, se v Polineziji imenuje *noa*, kar pomeni, običajen ali splošen..." (Freud, 1979, 142).

2.6 Tabu zapoveduje in prepoveduje

Vsak tabu označuje prepoved, ki nima argumentiranega razloga, ki je sama po sebi umevna. Tabu je tabu samo zato, ker je prepovedan in (samo zato) ker je mana (Šterk, 1998, 81).

Mana označuje vse učinke, ki so nad močjo ljudi in izven običajnih naravnih procesov. Prisotna je v atmosferi življenja, pripeta na ljudi in stvari ter se kaže v rezultatih, ki so posledica njenega delovanja. To je opis vseobsegajoče in vseprisotne moči (Šterk, 1998, 38).

Frazer je izpostavil, da »vse, česar ne razume, vse, kar se mu zdi močnejše, vse, česar ne more oblikovati, 'divjak' označuje kot tabu. Ta izraz mu pomeni željo in namen, kot da se ga to ne tiče, ali da se ga vsaj ne tiče bolj kot je nujno potrebno. Tako je tabu lov, ker sreča pri lovu ni odvisna od lovca. Kralj je tabu. Kralj vlada nad življenjem in smrtjo. Mrtvec je tabu... Spolnost je tabu. Tu na človeka delujejo sile, ki si jih ne more pojasniti...« (Frazer, 2001, 282).

Tabu zapoveduje in prepoveduje tudi z namenom, da varuje. Posebej kraljevo življenje. Frazer pravi: »...če si je človek prizadeval obvarovati dušo pred nevarnostmi, ki so jo ogrožale s toliko koncev, kako skrbno so potlej varovali šele njega, od čigar življenja sta bila odvisna blaginja in celo obstoj vsega ljudstva in čigar preživetje je bilo tedaj v prid vseh? Zatorej si lahko mislimo, da je kraljevo življenje varoval sistem varnostnih in zaščitnih ukrepov, ki so bili še neprimerno številnejši in podrobnejši kakor tisti, s katerimi si skuša v prvobitni družbi vsakdo sam zagotoviti varnost lastne duše« (Frazer, 2001, 191).

Radcliffe-Brown piše, da ima vsaka družba za kršenje tabuja pripravljeno določeno sankcijo. Z njo doseže racionalizacijo obveznosti. Pri njem ga zanima, kaj tabu doprinese k družbi, kako jo ohranja in konsolidacija družbenih pomenov in institucij (Radcliffe-Brown, 1969, 902).

Osnova tabuja je prepovedano dejanje, do katerega človek čuti močno, vendar nezavedno nagnjenje. Motivacija, ki ga žene do spoštovanja tabujev je nezavedna in samoumevna, saj se kršitev tabuja maščuje samo. Tabu tako ni nevroza, temveč družbena oblika, saj ga ne povzroča seksualni, temveč družbeni nagon (Freud, 1979, 174).

Freud tako tabu razume kot recipročno dogme. Strinja se z Durkheimovo teorijo, kjer tabuji kot prepovedi tvorijo funkcionalnost in povezanost v družbi.

Beseda tabu hkrati izraža "prepoved in samo naravo tistega, kar prepoved prizadene" (Cazeneuve, 1986, 41). Se pravi, da je najbolje, da osebo, stvar ali mesto, vse, kar je definirano kot nečisto, nevarno za posameznika ali skupnost, spremlja prepoved. Tabu je prepoved, ki deluje v določeni družbeni skupnosti in se je razumsko ne utemeljuje. Tabu nečistosti/svetosti sta samo ena izmed mnogih oblik tabuja. Vse vrste tabuja imajo enako vsebino, razlikujejo se le po formi. Končni cilj je enak: kontrola, kohezivnost in urejenost, čistost skupnosti (Cazeneuve, 1986, 41).

Tabu je nedotakljiva prepoved postavljena nekje v abstraktnem svetu religije in magije, ki zaradi splošnega sprejemanja postane zdravorazumski, čeprav ni razumsko utemeljen.

Kazen za kršitev tabujev najvišje vrste je ponavadi smrt, posledica kršitve manjših tabujev pa je kazensko obredno čiščenje osebe ali predmeta, ki je bil v stiku s tabujem. Prepovedi, na katere pogosto naletimo, imajo večinoma zdravorazumsko osnovo. Nevarnost, ki je posledica kršenja tabuja, pa je zgolj iracionalna. To ali ono je prepovedano; ljudje sicer ne vedo, zakaj, vendar jim ne pride na misel, da bi poizvedovali, in so prepričani, da se bo kršitev tabuja maščevala sama od sebe na zelo okruten način. Obstajajo »pričanja« o tem, kako je nenamerna kršitev tabuja v resnici avtomatsko kaznovala krivca. Ko je človek na primer jedel žival, ki je bila prepovedana, je postal potr, pričakoval je smrt in končno je tudi v resnici umrl. »Nevarnost ... ni nič manj stvarna, če je izmišljena; domišljija deluje na človeka z isto dejanskostjo kot gravitacija in lahko ga ubije z isto gotovostjo, kot ga ubije cianovodikova kislina« (Frazer, 2001, 282).

Tabu je povezan z religijo in verovanjem. Radcliffe-Brown meni, da je »tabu ritualna prepoved, ki je povezana z verovanjem, da bo kršitev povzročila nezaželeno spremembo ritualnega statusa človeka, ki se ne drži pravila« (Radcliffe-Brown, 1994, 152).

2.7 Tabu kot točka, na kateri se združita profano in sakralno, prepovedano in želeno

Institucija tabujske prepovedi ni le še ena v nizu običajnih konvencij, na katere se v svoji organizaciji opirajo vse človeške družbe. Profano in sakralno, čisto in nečisto, se stikajo v tabujih (Cazeneuve, 1986, 133).

Sveto je primarno izkustvo, ki ga struktura zavesti ponotranji s socializacijo, z našim vstopom v družbo. S tem, ko sprejmemo definicijo svetega (in na drugi strani seveda profanega), se okoli tega oblikuje celoten pojem religioznega. Sveto je njen kvalifikator, moment, ki tvori jedro. Vsaka manifestacija svetega je v religiji neprecenljive vrednosti. Je konstanta, ki obstaja v vsaki človeški družbi, na različnih nivojih razvoja družbe, od najbolj enostavnih do najbolj kompleksnih po strukturi (Eliade, 1996, 9).

Za sociološko šolo je značilno, da ne izhaja iz svetega kot svetega, ampak iz svetega kot sakralnega; iz take svetosti nečesa, ki je sankcionirana z zakonom. Lat. *sacer* je sveto kot sveto, v absolutnem nasprotju s profanim, *sanctus* pa je sveto kot posvečeno in nedotakljivo (Hribar, 1990, 10).

Durkheim sveto definira kot sakralno. To je antiteza vsakdanjega, navadnega oziroma profanega. Svete zadeve niso fizično drugačne od navadnih, drugačen je le človekov odnos in predstave o njih (Šterk, 1998, 33–35).

Ena od manifestacij svetega je obred. Skupnost se skozenj lahko sooči s svetim, razvije čustven odnos, ki se nanaša nanj. Razlog za to bi lahko morda iskali v periodičnosti raznovrstnih obredov, ki ohranjajo zavest o svetem. Najpogosteje so to obredi posebne vrste, pomembne življenjske ločnice ali tako imenovani obredi prehoda ali iniciacije, kot so rojstvo, puberteta, poroka, smrt, poimenoval obredi prehoda (Šterk, 1998, 66).

Malinowski meni, da se tako kot pri soočenju s smrtjo tudi v puberteti posameznik znajde v nekakšni krizi. Ponovno mesto v svetu najde s pomočjo iniciacijskih ceremonij, katerih naloga je prenos doktrin plemenske tradicije in pravil morale. Funkcija iniciacijskih ceremonij je potemtakem sakralizacija in nadaljevanje tradicije, kar zagotavlja ohranitev plemenske kohezije (Malinowski, 1995, 90).

Nasproten od tabuja bi lahko bil pomen besede »navadno«, dovoljeno vsem. Tabu je torej pojem neke zadržanosti, vzdržnosti; kaže se v prepovedih in omejitvah. Vezan je na strahospoštovanje (Šterk, 1998, 66).

Od običajnih prepovedi tabu loči predvsem iracionalnost, nezavedna motiviranost in tавтоloška argumentacija. Tabu ima dva protislovna pomena: po eni strani označuje nekaj svetega, posvečenega, po drugi pa nekaj neprijetnega, nevarnega, prepovedanega, nečistega (Cazeneuve, 1986, 133–135).

Kadar opredelimo pojem svetega, se srečujemo tudi s pojmom nečistega. Ta pojma sta si namreč v obratnem sorazmerju, tj. nasprotje svetega je nečisto.

2.8 Tabu svetosti in nečistosti

Tabu v sebi vsebuje hkrati pozitivno in negativno konotacijo (sveto in nečisto). Najbolj preprosta reakcija na vse, kar se izkaže za nečisto je, da se od tega človek oddalji ali odstrani.

Pomen pojma tabu se torej razdvaja na absolutno ločena pomena: sveto in nečisto. Iz te delitve, naj bi izhajali tudi osnovni kategoriji tabujev: tabu svetosti in tabu nečistosti.

Razmejitev med svetim in nečistim je težko določljiva, za njuno razlikovanje in umestitev so nujno potrebni rituali, obredi, ki so posvečeni. Vsi neobredni stiki so strogo prepovedani, so pod tabujem, in kršitve teh zapovedi so strogo sankcionirane (Šterk, 1998, 34).

To nejasnost o razločevanju dveh pojmov Frazer pojasnjuje: »Nejasnosti verske misli, v kateri ideja o svetosti in ideja o nečistosti še nista ostro razločeni in se obe mešata v nekakšno hlapljivo zmes, ki ji pravimo tudi tabu« (Kopčavar, 2003, 19-20).

Durkheim se s Frazerjevo teorijo strinja in doda, da sveto sestavljajo na eni strani čiste svete sile, ki »zastopajo os boga ljubljene stvari, ki sprožajo reakcije spoštovanja in hvaležnosti, na drugi strani pa imamo radikalno drugačne, nečiste stvari, ki sprožijo prezir, strah, grozo, gnus« (Šterk, 1998, 34).

Dualnost izraza tabu, naj bi izvirala iz nediferenciranosti mentalitete primitivnega človeka, ki še ne loči med svetim in nečistim. Zato lahko govorimo o dveh osnovnih kategorijah tabujev: tabu svetosti in tabu nečistosti. Osnovna razlika med nima je ta, da naj bi predstavljala razliko med »naklonjenimi in nenaklonjenimi božanstvi« (Šterk, 1998, 62).

Tako sveto in nesveto, čisto in nečisto, se stikajo v tabujih. Numinozno v tem smislu nastopa kot nečisto, kadar nastopa kot grožnja in sveto, kadar vzbuja spoštovanje. Gre za dvojnost numinoznega.

Izraz numinozen je oblikoval Rudolf Otto in kot njegovo glavno značilnost izpostavil skrivnostnost, ki lahko vzbuja tako čustva groze kot tudi očaranja (Cazeneuve, 1986, 31). Beseda numinozno je širša kakor beseda sveto ali mana, saj zajema obe hkrati. Ustrezni prevod pomena besede, kot ga je zastavil Otto, bi bil "izvirno in svojsko občutje" (Cazeneuve, 1986, 31).

Cazeneuve v svoji študiji nazorno predstavi vidike nečistosti: »Nečisto je vse nenormalno, nenavadno, vse, kar se kot tako izmika pravilom. Pri posamezniku prebudi tesnoben občutek, saj predstavlja grožnjo ravnovesju človekovega bivanja« (Cazeneuve, 1986, 73).

Kot vidiki nečistosti obstajajo vsa odstopanja od določenih pravil, ki so definirana za normalna in pravilna. Ta pravila veljajo v družbi, v kateri posamezniki dobro poznajo načine vedenja in reakcije na določene situacije. S pomočjo socializacije so jih ponotranjili, zato natančno vedo, kdaj so pravila kršena in kakšna oblika sankcije sledi s strani družbe. S postavitvijo pravil, katere morajo spoštovati vsi člani skupnosti, se namreč šele lahko vzpostavi red in disciplina družbe. Zato imajo pravila in vsi vidiki nečistosti kohezivno funkcijo družbe. Na kratko bi rekli, da je tabu nečistega pravilo in kadar je kršeno, sledi ukrep, sankcija (Šterk, 1998, 35).

Nečisto je vse, kar ogroža red in harmonijo, v kateri se človek počuti stabilnega. Vendar pa se nečisto zelo hitro lahko sprevrže v svoje nasprotje, to je sveto, ki predstavlja ideal nasproti posvetnemu. Sveto se udeležuje človeškega bivanja tako, da se postulira hkrati kot pravilno in izjemno; zvezano je s človeškim redom in nadčloveško močjo. Naloga tabujev je, da preprečijo

mešanje, da varujejo veljavne kategorije. Vse ima svoje mesto in pomembno je, da ne pride do zmešnjave. Ne glede na kaj se tabu nanaša, se vselej kaže kot prepoved preobračanja ustaljenega reda. V tem smislu tabu nastopa kot nečisto, kadar predstavlja grožnjo ravnovesju človeškega bivanja (Cazeneuve, 1986, 55-73).

Dež, suša, poplave ali slab ulov za primitivne družbe niso posledica naravnih zakonitosti, temveč znak delovanja skrivnostnih sil, ki lahko na potek človekovega življenja delujejo ugodno ali neugodno, ki so (vse)prisotne, prostorsko in časovno neulovljive in ki se lahko manifestirajo v številnih pojavnih oblikah. Ljudje jih pozivajo na pomoč, odganjajo in poskušajo nevtralizirati njihovo moč. Tako Indijance ob Amazonki prevzame strah, če zagledajo deblo, ki pluje proti toku, ker ga je zajel vrtinec (Cazeneuve, 1986, 59). Gre za raven praznoverja, ki se tiče dobre ali zle sreče in ne zahteva racionalnih dokazov za svoje trditve.

Nečisto je vse, kar ruši veljavna pravila obstoječe družbe. Družbeno institucijo tabuja je razvil zlasti Radcliffe-Brown, ki je o prepovedih tabuja govoril kot o ritualnih izogibanjih ali ritualnih prepovedih. Tabuji določajo družbeno vrednost dogodkov, stvari ali oseb in tako predstavljajo del mehanizma preko katerega se vzdržuje in ohranja določena družbena ureditev (Radcliffe-Brown, 1994, 152).

Ne glede na kaj se tabu nanaša, se vselej kaže kot prepoved preobračanja ustaljenega reda. Zato je oseba, ki ga prekrši, simbol nečistosti in tudi sama tabu. Nečistost kršilca pa je v toliko večja, kolikor pomembnejše pravilo za družbeno ravnovesje je prekršil. Ena najtežjih kršitev je uboj. Pri uboju nekega člana skupnosti ne gre toliko za maščevanje ali obrambni odziv skupnosti v kateri se je uboj zgodil, kolikor za reakcijo strahu pred nečistim. Zločinec je ogrozil svet pravil, prav tako kot ga ogroža numinozno nečisto, zato postane tabu in izločen, da ne bi prenesel okužbe. Gre za čustvo groze, ki ga vzbuja kršilec tega pravila (Cazeneuve 1986, 65-67).

Pri občutenju svetega gre torej hkrati za spoštovanje na eni in gnus na drugi strani, saj stvari bogov ali božanstev v človeku zbudijo hvaležnost ter hkrati prezir in grozo. Slednje so tako radikalno drugačne od prvih, da jim lahko rečemo nečiste. Sveto in nečisto je težko razlikovati. Nečisto lahko povzroči dobro in čisto lahko povzroči zlo, ali čisto lahko pomeni nečisto, nečisto pa čisto« (Šterk, 1998, 34).

Vsaka družba po svoje definira, kaj je sveto in kaj nečisto. Človek se od nečistega oddalji ali ga odstrani; to je najbolj preprosta reakcija, saj je najbolje, da z njim ne pride v stik. Tabu predstavlja varovalni sistem družb, ki trdno drži skupaj pravila in red (Šterk, 1998, 34).

2.9 Nekaj primerov obrednih dejanj tipa tabu

V tem poglavju raziščemo osnovni kategoriji tabujev: tabu svetosti in tabu nečistosti. Soočimo se s problemom, katero klasifikacijo izbrati, da bi najbolj natančno osvetlili posamične rituale. Na podlagi spoznanja, da je kakršenkoli globlji vpogled v obred nemogoč, če ga razlagaš le kot

enega izmed njemu podobnih ritualov, se odločimo osredotočiti se na nekatere vidike nečistosti. Izberemo obrede tipa tabu, ker nam pomagajo dodatno osvetliti princip nečistosti, ki ga smo se ga dotaknili v prejšnjem poglavju.

Namen raziskave je analizirati in primerjati različna antropološka dela, ki se nanašajo na spoštovanje družbenih konvencij ter preučiti tabuje, ki se razlikujejo od ene kulture do druge, a jih označujeta generacijska transmisija in kolektivno izražanje ter so obvezujoči za pripadnike neke družbe in v njej zavzemajo avtonomno mesto.

V poglavju 2.7. smo zapisali, da gre pri iniciaciji za prehod iz enega – profanega v drugi – sveti svet, kateremu sledi povratek nazaj v navadni svet. Hkrati gre za tak isti prehod statusov udeležencev ritualnega dela obreda. Vsi posamezniki so pred vstopom v obred profani, med samim obredom pa postanejo sakralni (sveti), ker gre za stik z nadnaravnim, s svetim. In ravno zato so nečisti, nevarni drugim članom skupnosti. Zato so pod tabujem, prepovedani in jih obdaja mana. Ko pa prehodno obdobje mine, ko niso več kužni, se desakralizirajo. Pridobijo nov status. Za lažje razumevanje naj navedemo primer. Največkrat gre pri iniciacijskemu obredu za spremembo spolne vloge. Vse se začne s puberteto in fizično spremembo telesa. Pri deklici gre za prvo menstruacijo. Menstrualna kri žensk ima posebno mesto v primitivni družbi, je sveta, ker simbolizira nadnaravno in moč ter hkrati nečista, ker se nahaja zunaj telesa in je zato nevarna. Bistvo menstruacije je, da govori o plodnosti. Ko ni bilo krvi zunaj telesa, je bil status deklice profan, s krvjo pa je deklica postala sveta in nečista, pod tabujem. V nekaterih plemenih deklice med prvo menstruacijo izolirajo, zgradijo na primer posebne kočice za njihovo bivanje; deklice imajo zapovedan molk, posebno prehrano in se ne smejo dotikati ničesar, kar bi lahko prišlo v stik z navadnimi ljudmi. Ko je konec zapovedanega časa obreda, se deklice kot ženske vrnejo v "normalo" in niso več pod tabujem. Pri dečku pa takega očitnega telesnega znaka ni, zato so obredi iniciacije velikokrat povezani z obrezovanjem njihovega spolnega uda (Frazer, 2001, 201-202).

V nekaterih plemenih v Avstraliji, Ugandi ali med Indijanci v Severni Ameriki imajo ženske po prvi menstruaciji za vedno poseben status. V času vsake menstruacije so deležne nekaterih zapovedi in prepovedi, kot so na primer prepoved uporabe moževih stvari za lov, zapoved uporabe posebne posode za hrano in nošenja posebnih oblek, celo zapoved odhoda iz vasi in ponovnega prihoda nazaj, ko se menstruacija konča (Frazer, 2001, 201-202).

»Pri Denejih ženske z menstruacijo ne smejo hoditi po poteh, ki jih je izkrčilo pleme; nimajo dostopa v naselje in zgradijo jim kolibe, kjer živijo odmaknjene – moški mislijo, da bi umrli, če bi take ženske prebivale z njimi« (Cazeneuve, 1986, 78).

Frazer je pod vplivom etnografske evidence Spencerja in Gillena o življenju ljudstva Arunta v Avstraliji pisal o njihovem mitu spočetja. Omenjeno ljudstvo ne verjame v zvezo med spočetjem in spolnim odnosom, temveč menijo, da je spočetje posledica vdora duha v žensko telo, kar se navadno dogodi na mestih, kjer so mitski predniki zapustili svoje duše (Freud, 1979, 240 -241).

Naslednji vidik nečistosti predstavlja vsako mešanje med sestavinami in kategorijami, ki so praviloma ločene. Tako je na primer potrebno ločevati ločitev elementov, kot so voda, zrak,

zemlja in ogenj. "Pri Semangih, denimo, je prepovedano zajemati vodo iz reke s posodo, ki jo je obžgal ogenj. Pri afriških Kikujih je človek zaznamovan z nečistostjo že zgolj zato, ker je videl žabo, vodno žival, ki je skakala v ognju" (Cazeneuve, 1986, 60).

Primitivni človek se počutil varnega le v okviru svoje družbene enote, zato so tuji v glavnem vznemirjujoči. Preden se lahko pomešajo in komunicirajo s člani nekega plemena, se izvajajo določeni obredi, s katerimi želijo odstraniti nečiste sile, ki, sevajo iz tujca. Frazer piše, da so se morali odposlanci carja Justinijana II., ki so odšli na mirovna pogajanja s Turki, najprej udeležiti raznih obredov, s katerimi so jih prečistili nečistih sil. V Afganistanu in na nekaterih območjih Perzije so popotnike pred vasmi dočakali z obredi žrtvovanja ali z zažiganjem timijana. Simbolizem timijana je vezan na simbolizem dima, ki pomeni vez med zemljo in nebom. S temi dejanji se odganjajo zle, nečiste sile, ki so človeka prežele med potjo in s stiki z drugimi ljudmi, zato se mora, preden stopi v vas, očistiti. (Frazer, 2001, 247, 249)

Po Levi-Straussu je simbolni sistem mišljenja, katerega temeljna funkcija je sposobnost razvrščanja, osnovno načelo razvrščanja pa je binarnost, sestavni del človekove narave. Univerzalna poteza človeške misli je, da nas napeljuje, da mislimo v parih, sestavljenih po nasprotjih: "spodaj/zgoraj", "pozitivno/negativno" Tako jih Kitajci uporabljajo v nasprotjih »...jang - jin: moško in žensko, dan in noč, poletje in zima; iz njune povezave pa izhaja organizirana celota (tao): npr. zakonski par (Leach, 1972, 86).

Perujski Indijanci opravljajo vsakoletni pohod k svetemu kamnu, kjer po njihovem prepričanju prebivajo duhovi prednikov. Cilj obreda je njihov ritualni sveti stik s svetimi bitji, ki ga dosežejo samo s pomočjo transa, zapustitve fizičnega telesa s prehodom v duhovni svet, svet duhov. Transa pa ni mogoče doseči brez izvajanja ceremonialnega tradicionalnega plesa in petja. (Radcliffe-Brown, 1969, 1128).

To ali ono je prepovedano; ljudje sicer ne vedo, zakaj, vendar jim ne pride na misel, da bi poizvedovali, in so prepričani, da se bo kršitev tabuja maščevala sama od sebe na zelo okruten način. Obstajajo pričanja o tem, kako je nenamerna kršitev tabuja v resnici avtomatsko kaznovala krivca. Ko je človek na primer jedel žival, ki je bila prepovedana, je postal potrta, pričakoval je smrt in končno je tudi v resnici umrl. »Nevarnost ... ni nič manj stvarna, če je izmišljena; domišljija namreč deluje na človeka enako kot smrt oziroma jo čuti še močneje (Frazer, 2001, 282).

V naslednjih treh poglavjih raziščemo povezavo med nečim, kar ima človek za sveto in prepovedjo le-tega. Pozornost namenimo enim izmed najbolj značilnih izrazov dvojnosti numinoznega, to so kri, smrt in incest.

2.10 Tabu krvi

Girard meni, da univerzalnost nečistosti krvi izhaja iz obredne nečistosti, ki je prisotna vedno, kadar obstaja nevarnost nasilja. "Vse dokler ljudje živijo v miru in sigurnosti, se kri ne vidi. Takoj, ko pride do nasilja, kri postane vidna; ko kri začne teči, je ni več moč zaustaviti, preliva se na vse strani, širi in vzpostavlja nenadzorovane razmere. Njena fluidnost je konkretizacija

nalezljivosti nasilja. Njena prisotnost vzbuja asociacije na umor in naznanja nove drame. Vsega, česar se kri dotakne umaže z barvami nasilja in smrti. Kri zaradi tega poziva k maščevanju" (Girard, 1990, 42).

Njeno nečistost Girard povezuje tudi s seksualnostjo, in sicer v smislu, da ta povzroča razne bolezni, dejanske in namišljene, da se te končujejo z bolečinami in krvjo na porodu, ta pa se lahko konča tudi s smrtjo matere, njenega otroka ali pa obeh. Seksualnost, po Girardu, povzroča številne spore, ljubosumje, prizadetost ter nenehno daje priložnost za nered, celo v izjemno homogenih skupnostih. (Girard, 1990, 43).

Kri torej v povezavi z nasiljem, boleznijo in smrtjo simbolizira konec, minljivost, zato je nečista. Po drugi strani pa simbolizira življenje. Nekatera ljudstva celo verjamejo, da se v krvi nahaja duša. Ta je nekaj, kar je v človeku univerzalnega in nesmrtnega. V krščanstvu je čista in očiščena duša vstopnica v nesmrtnost in ima očiščevalno funkcijo (Kristusova kri, ki je bila prelita na križu zato, da bi rešila človeštvo greha, postane simbol odrešitve, zaveze in večnosti).

V obredih imata pomembno vlogo kri in tabu: kri je marsikdaj del obredov, tabu pa je stalnica obredov oziroma ritualov, tista točka, na kateri se združita profano in sakralno, prepovedano in želeno. Žrtvovanje lahko opredelimo kot »obredno darovanje človeka ali živali.« Po Maussu je žrtvovanje eden od značilnih momentov magije, ki se dogaja ritualno in pomeni sveto daritev svetim silam (v Cazeneuve, 1986, 237).

Na kri se navezujejo številni primeri tabuja, saj gre za osnovno življenjsko tekočino. Morda se razlog skriva v tem, da je v človekovih mislih s krvjo skoraj nerazdružljivo povezana smrt. Vendar to ni njuno, saj kri obenem pomeni tudi življenje.

Možje iz nekega predela Bornea so se na primer bali gledati v evropskega popotnika, da jih ne bi napravil bolne, zato so domače posvarili, naj mu ne hodijo blizu. Tisti, ki niso mogli premagati radovednosti, so zaklali kokoši in se namazali s krvjo, da bi pomirili zle duhove. V Afganistanu in v Perziji so popotnika, preden je vstopil v vas, sprejeli z žrtvovanjem živali ali puščanjem njene krvi (Frazer, 2001, 192–195).

Porodna in menstrualna nečistost je del mnogih primitivnih družb. Medtem ko se nekatere oblike prelite krvi ponosno razkazuje (npr. oblačila padlih junakov), so druge tabuizirane, predvsem menstrualna. Stvari, ki se jih je dotaknila ženska z menstruacijo, lahko ubijajo. »Neki avstralski domorodec je ubil svojo ženo, ko je ugotovil, da je med menstruacijo ležala v njegovi rogoznici, nato pa je od groze umrl še sam« (Frazer, 2001, 201).

Ponekod ženske osamijo tudi pri porodu in sežgejo vse posode, ki so se jih v obdobju osame dotaknile. Mnoga ljudstva imajo za porodnice podobne omejitve. Ženske naj bi bile v tem času zmožne okužiti vsakega človeka ali stvar, ki se je dotaknejo, nevarnost pa mine šele, ko se jim povrne moč. Na Tahitiju po porodu žensko zaprejo v kolibo za dva ali tri tedne. Koli ba je postavljena na svetem ozemlju, v času osame pa se ženska ne sme dotikati svojih jedi, ampak jo hranijo drugi. In če se kdo v tem času dotakne otroka, tudi njega osamijo, dokler ne opravijo očiščevalnega obreda matere (Frazer, 2001, 201, 202).

Tudi pri Indijancih Bribi poznajo nevarnost porodne nečistosti. Ženska živi v osamljeni kolibi in se ne sme pogovarjati z nikomer razen s svojo materjo (Frazer, 2001, 202).

2.11 Tabu incesta

Prepoved incesta je, kot vse tabujske, neargumentirana in samoumevna, njena kršitev pa povzroči določeno sankcijo (Šterk, 1998, 72).

Latinski izraz *incestus* pomeni onesnažen, umazan oz. nečist, zato definicija incesta nakazuje na onesnaženje družbenega reda in ogrožanje njegove urejenosti in kontinuitete skozi čas. Tabu incesta pa spodbuja prakso eksogamije, tj. poroko in spolni odnos, ki se ovija zunaj skupine bližjih sorodnikov (Pungartnik, 2012, 3-4).

Vprašanje univerzalnosti incesta pritegne pozornost mnogih antropologov, ker bi ga naj ljudje imeli za univerzalnega. Skozi raziskovanja so antropologi ovrgli hipotezo o univerzalnosti s tem, da so našli izjeme. Takšni primeri so spolni odnosi med člani nuklearne družine v starem Egiptu, Peruju in na Havajih. Levi-Strauss navaja tudi Azande in ostala afriška ljudstva, pri katerih se pojavijo oblike incestnih odnosov, saj definirajo velike skupine ljudi kot prepovedane spolne partnerje in poročne partnerje, zato so jim sicer prepovedani odnosi znotraj klana, dovoljeno pa jim je poročanje s člani drugih klanov (Pungartnik, 2012, 4-5).

Pri tem pa je treba poudariti, da so se antropologi, ki so skušali univerzalnost tabuja ovreči, srečevali s problemom, da so izhajali iz preozke definicije najožjega sorodstva. Kateri sorodniki spadajo med najožje namreč določa kultura sama. Postavljali so si vprašanje: »Ali so univerzalijske, kot je na primer incest, v človeških kulturah posledica človeške narave, torej je organska dediščina človeka?« (Pungartnik, 2012, 6).

Na to vprašanje sta najprej poskušala odgovoriti Morgan in Maine, ki sta incest pripisala obema, tj. naravi in kulturi, kot rezultat »družbene refleksije naravnih fenomenov. Prepoved incesta predstavlja sredstvo zaščite vrste pred katastrofalnimi posledicami zakonov, sklenjenih med krvnimi sorodniki.« (Šterk, 1998, 74).

Njuni perspektivi so se pridružile številne sociološke teorije, po katerih je ta »proces naravne selekcije proizvedel vsebovanje mehanizma izogibanja incestu v človeškem genotipu« (Leavit, 1990, 971, Shepher, 1983, 85 – 133). Toda izsledki genetike so pokazali, da je »možnost genske mutacije ob kombinaciji genov istega tipa le malo višja, kot je njihova možnost pri kombinaciji genov ljudi, ki niso niti v daljnem sorodstvu« (Šterk, 1998, 75).

»Toda če nevarnost incesta sploh ne obstaja, čemu potem prepoved?« (Šterk, 1998, 76).

»Prepoved je prepoved družbe, posameznik je njen objekt. Družba ne obsoja samomora zato, ker predstavlja zanikanje kongenitalne tendence, temveč zato, ker ga ima za škodljivega svojim interesom« (Voget, 1975, 595-597).

Malinowski, Radcliffe-Brown in Evans-Pritchard pa so dilemo poskusili potrditi s trditvijo, da za njih incest ni le družinski, moralni in religijski prekršek, temveč je to pojav, ki v družbo in socialni red prinaša anarhijo in diskontinuiteto ter oslabi družbeno konsolidacijo in solidarnost.

Zaključiti pa jo je skušal Levi-Strauss, ki je zatrdil, da incest »sodi v naravo, ker je splošni del kulture. Prepoved incesta je mesto, kjer narava sama preseže sebe. Prepoved incesta je v tej logiki oboje: pogoj in učinek narave« (Šterk, 1998, 77-78).

Freud je v razpravi o totemizmu prispeval tezo o povezanosti prehrabnega in incestnega tabuja (v smislu: tabu jesti totem - tabu nad ženskami svojega klana), kjer se vidi povezava med nečim, kar ima človek za sveto in prepovedjo le-tega (Freud, 2007, 41).

Levi-Strauss navaja nekatere primere primitivnih družb. Pri ljudstvu Karo Batak iz Sumatre se pojavi odnos med bratranci in sestričnami, katerih matere pripadajo istemu klanu, medtem ko pri Bunih iz Timorja najdemo strogo prepoved poročanja med bratranci in sestričnami po materini strani. Bantujci (Afrika) sodijo, da so si otroci iste matere bližji kakor otroci istega očeta. Dovoljujejo poročanje s svojim polbratom oziroma polsestro. Azandi (Afrika) dovoljujejo odnose med različnimi klani, kjer se najdejo tudi njihovi sorodniki. Mundugumorji iz Nove Gvineje prepovedujejo odnose med starejšo in mlajšo generacijo sorodnikov, med pripadniki iste generacije pa ne (Levi-Strauss, 1985, 119-129).

2.12 Tabu smrti

Eden najbolj značilnih izrazov dvojnosti numinoznega je smrt. Za primitivnega človeka je ta nekaj realnega, vendar je ne vidi kot naravno zakonitost. V njej vidi predvsem opustitev normalnega človeškega bivanja in prehod v neko drugo, neznano stanje. Zato je umrli v prehodnem obdobju, to je, ko še ni popolnoma prešel v svet umrlih, nevaren. Da bi s sveta pravil zbrisali pretese, ki jih je povzročila smrt, je bilo svet mrtvih potrebno ločiti od sveta živih. Bolj kot je družba primitivna, manjši je prepad med omenjenima svetovoma. V smrti je v primitivnih družbah projicirano vsakdanje življenje. Živi so povsod čutili prisotnost mrtvih. Na nek način so mrtvi z živimi živeli naprej. Verjeli so, da ima mrtvi človek iste potrebe, strasti in občutke kot živi. "Tongi verujejo, da umrli človek ohranja svoje človeške lastnosti: rad vidi, da se ukvarjamo z njim, jezi pa se, če ga zanemarjamo, in se zanj ne zmenimo" (Tokarev, 1974, 103).

Vsa ta čustva, ki jih živi gojijo do mrtvih so izraz strahu pred umrlimi. Ti so namreč lahko bili istočasno prisotni kjerkoli in sposobni predvideti dogodke vnaprej. Mrtvec je predstavljal moč, znanje, zavest, bil je angel-čuvaj in hkrati posebljena zloba. V mrtvecu so bili združeni tako dobrota kot zloba. On je imel moč, postavljaj je pravila in prepovedi, ki so jih morali živi spoštovati, sam pa tega ni bil dolžan storiti. Zanj kakršnekoli omejitve niso obstajale, nikomur in ničemur ni bil odgovoren. "Zaradi tega ni bilo pretirano nič, kar je zadovoljevalo mrtve; od skrbi za njihov grob, prinašanja hrane, izkazovanja spoštovanja, laskanja in dvorjenja. Živi so jim ponižno služili, jim poklanjali pretirano velika darila" (Morin, 1981, 182).

Prisotnost mrtvih je zbujala strah, hkrati pa so mrtvi pomenili stalno vez, kohezijo med rodovi, ki se je ohranjala ravno s stalno povezanostjo živih z mrtvimi, z njihovo stalno pričujočnostjo v vsakdanjem življenju obstoječih in prihodnjih rodov. Smrt je tako v tradicionalnih družbah predstavljala konec življenja na Zemlji, vendar pa jim je religija omogočila upanje v posmrtno življenje (Pridobljeno s: https://www.gimvic.org/dejavnosti/raziskovalne_naloge/podrocje=sociologija/naloga=dojemanje_s_mrti_v_razlicnih_kulturah/).

Naloga tabujev je torej, da preprečijo mešanje, da varujejo veljavne kategorije. Vse ima svoje mesto in pomembno je, da ne pride do zmešnjave. Smrt pomeni prag med notranjim in zunanjim svetom. Prag pa konkretizira prehod iz enega stanja v drugo, zato ima svoje čuvaje: bogove, duhove, katerim se prinašajo žrtve, da se pridobi njihova naklonjenost in pomiri njihova jeza (Eliade, 1986, 64).

Prag je torej mesto mnogih tabujev, obredov, navad in običajev, ki krojijo življenje neke skupnosti. Vsaka skupnost ima vhodni in izhodni prag, črta mora biti jasna, saj je od nje odvisno delovanje skupnosti. Prag simbolizira prehod med profanim (notranjim) in svetim, numinoznim, nečistim (zunanjim). Da prestopite prag, morate biti v določenem smislu čisti; imeti morate čisto telo in dušo (Eliade, 1986, 64).

2.13 Primerjava tabujev med modernimi in primitivnimi družbami

V tem poglavju analiziramo delovanje omenjenih procesov v primitivnih družbah in jih primerjamo z modernimi družbami. Iščemo podobnosti in razlike. Glede na značilnosti obeh družb lahko sklepamo, da se njihove vrednote, norme, prepričanja in tabuji razvijajo drugače.

V tradicionalnih družbah je najpomembnejša vrednota družina, ki ima močan neformalni nadzor nad posameznikom. V modernih družbah je pomen družine še zmeraj velik, vendar imajo velik vpliv na življenje posameznika tudi številne institucije (Počkar in drugi, 2009, 10-11).

Frazer je predstavil tabu kot institucijo, ki je prisotna v vseh »primitivnih« družbah, hkrati pa je iskal njegove vzporednice v modernih družbah. Največkrat tabuje označujemo kot praznoverje, a je njihova prisotnost neizbežna pri še tako racionalnem vedenju, ko se kažejo kot popolnoma odvečni in v nasprotju s pragmatičnostjo cilja (Frazer, 2001, 191).

Douglas v svoji študiji *Purity and danger* (1966) proučuje vidik nečistosti, kjer poudari, da ideje nečistosti prežemajo tako profano kot religiozno življenje, pri čemer so enako prisotne tako v primitivnih kot tudi modernih družbah. Jasno nakaže, da ideje nečistosti najdemo tako v primitivnih kot v modernih družbah. »Tako kot je prašič nekemu ljudstvu lahko nečista žival, je lahko nečista Zahodnoevropejecem podgana ali muslimanom, ki zaradi religije prav tako dojemajo prašiča kot nečisto bitje« (Kopčavar, 2003, 45).

"Takšna stvar, kot je absolutna umazanija, ne obstaja: obstaja le v očeh gledalca. Če se izogibamo umazaniji, to ni zaradi strahu ali groze. Tudi naše ideje o boleznih ne utemeljujejo našega vedenja v zvezi s čiščenjem ali izogibanjem umazaniji. Umazanija žali red. Njena odstranitev ne pomeni negativnega dejanja, temveč pozitivni poskus organizacije okolja" (Douglas, 1992, 2).

Radcliffe-Brown v svojem delu *Struktura in funkcija v primitivni družbi* (1994) zapiše, da tabu pri primitivnih družbah pomeni veliko več kot samo prepoved. Tabu pomeni pravilo vedenja, ki bo v primeru kršitve »poslalo slabo nad kršitelja«. Doletela naj bi ga neprijazna sprememba (Radcliffe-Brown, 1994, 152). Tradicionalne družbe so statične družbe, za katere so značilne

počasne spremembe, saj imajo člani teh družb do njih izoblikovan negativen odnos (Počkar in drugi, 2009, 10-11).

V modernih družbah kljub temu, da so dinamične, kjer se spremembe dogajajo hitro in učinkovito, ob kršitvi izjemno strogih prepovedi sledijo sankcije kot so preziranje s strani družbe in s tem izključitev iz skupnosti. (Počkar in drugi, 2009, 10-11).

Če pogledamo napisano v obliki primera: Polinezijec (član tradicionalne družbe) se dotakne trupla. Po polinezijskem verovanju je doživel negativno spremembo, ki je bila v tem primeru bolezen. V sodobni Angliji nekateri ljudje mislijo, da če raztresejo sol, te doleti nesreča. Vendar se lahko posameznik temu izogne, če sol vrže čez ramo. Lahko pogledamo tudi primer pripadnika rimskokatoliške cerkve: zahteva, da ob petkih med postom ne uživa mesa. Če to stori, greši, in se mora spovedati (Radcliffe-Brown, 1994, 152).

Če iščemo podobnosti in razlike lahko rečemo, da oba primera temeljita na verovanju, ki meji na vraževerje in vsak ima za to pripisano neko rešitev, katero lahko izvede, da se izogne kazni. Po drugi strani pa Polinezijec verjame v božanstva, katerih zapovedi temeljijo na magiji, posameznik v moderni družbi pa veruje v boga oz. vraževerje.

»Lahko bi rekli, da so nam tabuji, povezani z menstrualno krvjo, domači. In da so primeri, ko kultura nima tovrstnih tabujev, izjeme, ki samo potrjujejo pravilo. Morda res ne gre za medkulturno univerzalijo, a so globalno razširjeni in potrjujejo domnevo, da gre za komponento v oblikovanju človeške kulture. Po eni strani je menstruacija popolnoma biološka stvar, še posebej v modernih družbah, kjer ji, kot čisto telesni funkciji, o kateri se v javnosti ne govori, ne pripisujejo veliko pozornosti. Tradicionalne skupnosti pa ji na drugi strani pripisujejo večji pomen, namenjajo precej večjo pozornost in dajejo veliko simbolno vrednost« (Mesarić, 2003, 30).

V tradicionalnih družbah so pogrebni obredi dolgotrajni in obvezni. Smrt druge osebe je postala tvoja smrt. S procesom modernizacije pa so pogrebi postajali hitri in kratki. Mrtvi člani so iz družbe izključeni hitro (Goršič, 2007, 15-16).

Pri tradicionalnih družbah je kazen najvišje vrste ponavadi smrt, posledica kršitve manjšega tabuja pa je kakšno kazensko obredno čiščenje osebe ali predmeta, ki je bil v stiku s tabujem. Tudi to bi lahko primerjali z modernimi družbami na ta način, da se verniki hodijo 'očistit' k spovedi ob kakšni kršitvi pravila.

Sta pa tabu nečistosti in svetosti le ena izmed mnogih oblik tabuja. Vse vrste imajo enako vsebino, razlikujejo se le po formi. Cilj tabujev pa je pri obeh tipih skupnosti enak: kontrola, kohezivnost, urejenost in čistost skupnosti. Tabuji torej v tradicionalnih in modernih družbah predstavljajo zakon, katerega spoštujejo vsi pripadniki in kateri prispeva k vzdrževanju reda v določeni skupnosti.

2.14 Primerjalna analiza treh virov

V tem poglavju uporabimo metodo primerjalne analize virov. Pregledamo tri dela, da zberemo informacije, podatke in ugotovitve, povezane z našo raziskovalno temo. Namen raziskave je analizirati in primerjati ugotovitve iz naslednjih del: *Spisi o družbi in religiji*, avtorja Sigmunda Freuda, *Odraščanje na Samoi*, avtorice Margaret Mead in *Ogenj, rit in kače niso za igrače*, avtorice Milene Miklavčič.

Knjige nudijo izčrpne preglede, teorije in zgodovinske perspektive, ki prispevajo k sekundarnim raziskavam. Freud piše o 'kulturni' spolni moralni, moderni nervoznosti in strahu pred incestom; *Odraščanje na Samoi* je pomembno antropološko delo 20. stoletja, ki se med drugim ukvarja tudi z razmerjem med spoloma in odnosom do spolnosti; v knjigi *Ogenj, rit in kače niso za igrače* pa se nahajajo zgodbe o spolnosti naših prednikov s slovenskega podeželja.

2.14.1 Spolnost

Vsa tri dela izpostavljajo, da se osrednji del neracionalnih prepovedi oziroma tabujev v družbi nanaša na konvencijo o spolnosti. Najbolj moteče kršitve zadevajo spolnost in področje religijskega, saj le-te jasno izražajo družbene norme in vrednote. Kršenje tabujskih prepovedi označijo kot greh in prekršek hkrati. Glavni nadzor pri spolnosti igra religija. Religijske norme preprečujejo spolne odnose pred poroko oziroma so bili ti dovoljeni le zaradi reprodukcije.

»V verskem življenju deklet je bil odločilen pogled misijonarjev. V zahtevi po čistosti za vse pripadnike so dekletom odsvetovali, da se pridružijo cerkvi pred poroko. Dekle, ki je spolno eksperimentiralo, so izključili iz krajevne pastorgeje šole« (Mead, 2022, 100).

Miklavčič piše, da so pomembno vlogo glede spolnosti in »kaj je prav oziroma ne« imeli duhovniki. Bili so razsodniki, ki so pričali o devištvu žensk ter o tem, da je spolni odnos namenjen spočetju otrok in da je v nasprotnem primeru greh. V tistih časih se je namreč uporabljala fraza: »otrok bo toliko, kolikor jih bo bog dal« (Miklavčič, 2013, 11). Cerkev je nagovarjala ženske k nosečnosti in temu, da bi imele čim več otrok. Miklavčič omeni zgodbo Lucije, ki ji po dveh letih zakonske zveze ni uspelo zanositi. Duhovnik jo je okaral, češ, da to dela nalašč in da je to velik greh (Miklavčič, 2013, 15).

Tudi Freud piše o tem, da so v preteklosti ženske ohranjale svojo deviškost, saj naj bi s tem pripomogle k boljšemu odnosu in dobremu zakonu (Freud, 2007, 41). Meni, da je ta miselnost še danes prisotna v ženski naravi, saj je »spolna morala« pogosto vzrok za spolno abstinenco pred sklenitvijo zakona (Freud, 2007, 38).

Če raziščemo tabujске prepovedi, ki zadevajo spolno življenje žensk, lahko ugotovimo, da so pogosto stroge spolne norme ženski prepovedovale užitek. Njena spolnost je bila namenjena zgolj reprodukciji. Zato je pri spolnem odnosu lahko užival samo moški.

»Vedeti je treba, da je bila združitev namenjena dvema ciljema: oploditvi in zadovoljitvi moških nagonov. Ženska in njeni užitki niso bili pomembni. Še več: o njih nihče ni niti razmišljalo« (Miklavčič, 2013, 14). Takrat so namreč ženske hitreje dozorele, si našle moškega in se po

hitrem postopku poročile (Miklavčič, 2013, 39). »Ženka je bila gospodinja, rojevala je otroke in dajala možu užitek« (Miklavčič, 2013, 15).

Za razliko od spolnega življenja žensk na Slovenskem v prejšnjem stoletju so dekleta na Samoi na otoku Ta'u sredi dvajsetih let 20. stoletja lahko imela več ljubimcev. »Dekleta so bila enotna v ambiciji imeti, kolikor je mogoče dolgo, čim številnejše ljubimce, se nato poročiti v svoji vasi, pri svojih sorodnikih in imeti veliko otrok« (Mead, 2022, 95).

Posameznik se mora držati določenih pravil in živeti v skladu z normami tiste družbe, da dobi 'možnost eksistence' v njej. Gre za zdrževanje kulturnega vzorca. Mead opiše deklico Sono, ki je bila zaradi tega, ker še ni bila poročena, etiketirana kot drugačna in jo je pleme izključevalo in označevalo kot neženstveno in preveč ambiciozno, saj je želela drugačno obliko zakona oziroma je bila pri iskanju svojega partnerja veliko bolj izbirčna kot druge deklice (Mead, 2022, 102).

2.14.2 Menstruacija

Menstrualna kri ima velik pomen v tradicionalnih skupnostih, je sveta, ima simbolno vrednost in je hkrati nečista, ker se nahaja zunaj svojega mesta (telesa) in je zato nevarna. Bistvo menstruacije je, da govori o plodnosti. Ko ni bilo krvi zunaj telesa, je bil status deklice profan, s krvjo pa je deklica postala sveta in nečista, pod tabujem.

Tudi Miklavčič piše o tem, da so se moški in fantje ženskam, ki so imele »svoje stvari« izogibali. »V času menstruacije so ženske veljale za umazane« (Miklavčič, 2013, 29).

Tabuji, povezani z menstrualno krvjo, so nam domači. So eden izmed tistih tabujev, ki je univerzalen, kljub temu, da radi trdimo, da je v današnji družbi popolnoma sprejet, vendar to ne drži. Kljub temu, da je menstruacija popolnoma biološka stvar, še posebej v modernih družbah, se v javnosti o njej ne govori. Miklavčič se spominja, da je bil v njeni mladosti pogovor o menstruaciji neprimeren in umazan: »... o kateri se je včasih le šepetalo in govorilo v šifrah« (Miklavčič, 2013, 7).

Po drugi strani pa je bilo ljudem čisto normalno, da je ženski med mašo kapljala kri na tla. Tako je lahko duhovnik vedel, katera ni noseča in jo po cerkvenem obredu potegnil na stran in ji pridigal, da ne sledi njegovim zapovedim o nenehnem rojevanju (Miklavčič, 2013, 30).

Miklavčič zapiše zgodbo nekega možakarja, ki se je ob pogledu na kri svoje žene od strahu sesedel. Menil je, »da je počela kaj prepovedanega in jo je zato bog štrafal« (Miklavčič, 2013, 31).

»Prva menstruacija je pri ženski pomenila prehod v ženskost oziroma čas, ko se deklica spremeni v žensko« (Miklavčič, 2013, 28).

Mead priča o bolečinah, ki so jih bile deležne deklice ob menstruaciji. Zapiše, da so sicer čutile bolečino v križu in trebuhu, vendar jih te niso ovirale pri njihovih vsakdanjih opravilih. Trdi, da so bile bolečine pri njih prisotne, vendar se njihovi primeri ne morejo primerjati s hudimi krči, o katerih govorimo v današnji družbi (Mead, 2013, 89). Miklavčič prav tako omenja hude bolečine ob menstrualnih krčih (Miklavčič, 2013, 29).

Freud je strah pred krvjo (menstrualno in »deviško«) povezal z moškim strahom pred žensko, pred njeno različnostjo, torej s spolno razliko, ki je vedno prikazana s položaja moškosti kot norme. Spregovori tudi o tem, da ženska v svojih »trpečih« stanjih draži družbo s svojo nebolgljenostjo in potrdi, da se tabu ne drži le oseb, ki so izvedle prepovedano dejanje, temveč tudi oseb, ki se nahajajo v nekem posebnem stanju (Freud, 2007, 38-40, 83-85).

2.14.3 Smrt

Frazer razlaga, da »vse, česar ne razume, vse, kar se mu zdi močnejše, vse, česar ne more oblikovati, človek v primitivni skupnosti označuje kot tabu... Mrtvec je tabu... Spolnost je tabu. Tu na človeka delujejo sile, ki si jih ne more pojasniti...« (Frazer, 2001, 282).

Vsi trije avtorji pišejo o univerzalnosti tabuja smrti. Velja za tabu, ki je prisoten v vseh družbah, vendar je povsod obravnavan drugače. V modernih družbah se o smrti govori šele takrat, ko se nam zgodi v bližini ali pa se nam bliža. Pogrebni rituali so kratkotrajni in ne obdržijo pomena ter pogosto niso prisotni. V tradicionalnih družbah pa so del vsakdanjega življenja, so dolgotrajni in so dojeti kot obred.

Tudi Mead ugotavlja, da tradicionalne družbe gledajo na smrt drugače kot moderne. V plemenu, katerega je opazovala, so bili vsi otroci priča tako rojstvu kot smrti, zato je v njihovi družbi smrt nekaj normalnega in naravnega. O smrti se redno pogovarjajo, tako mladi kot stari, zato ni razlike med generacijami. Vedo, da je smrt del življenja in se je ne bojijo (Mead, 2022, 83).

Miklavčič priča o tem, da je smrt včasih pomenila nekaj drugega kot danes. »Sodoben človek je prepričan, da se mu zgodi krivica, ko pride do njegove smrti. Nekdaj je bila smrt nekaj čisto naravnega, kar smo vsi sprejemali in razumeli. Bolj kot v srcu, so pokojnega pogrešali pri delu, danes pa je ravno obratno« (Miklavčič, 2013, 177). »Za mamo so žalovali in nosili črna oblačila eno leto, za očetom pol leta manj, za brati in sestrami pa tri mesece« (Miklavčič, 2013, 183).

Freud zapiše: »Če hočeš zdržati življenje, se pripravi na smrt« (Freud, 2007, 237). Ugotavlja, da je smrt nekaj o čemer se ne govori in so ljudje raje tihi. V pogovoru med posamezniki je omenjena le v grožnjah. Človek se sreča z lastno minljivostjo, saj je smrt del življenja in doleti prav vsakega posameznika (Freud, 2007, 237).

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 Metodologija

Raziskovalne metode

Podatke za empirični del naloge smo pridobili s pomočjo dveh metod sociološkega raziskovanja, metodo kvalitativnega raziskovanja - strukturirani intervju in metodo kvantitativnega raziskovanja – anketo, zaprti in odprti tip vprašanj.

Potek raziskovanja

Prva uporabljena raziskovalna metoda je bila intervju. Opravljeni so bili štirje strukturirani intervjuji. Raziskali smo stališča pisateljice, duhovnika, psihologa in sodnika glede odziva družbe na kršenje pravil, predvsem tabujev. Osredotočili smo se na tabu incesta, spolnosti, smrti in krvi. Zanimala nas je vzpostavitev različnih sistemov, ki imajo funkcijo rešiti posameznika pred neredom. Pozanimali smo se, kako se obravnava posameznika, ki izstopi iz 'mej normalnega'. Preučili smo vprašanje, ali so tabu, omejevanje in kaznovanje primarno usmerjeni v omejevanje individuuma ali v homogenizacijo skupine.

Druga uporabljena raziskovalna metoda je bil anketni vprašalnik. Izvedli smo kratko raziskavo o stališčih mladih v zvezi s tabuji, religijo ter normami in sankcijami v vsakdanjem življenju. Naš cilj je ugotoviti mnenje in poučenost srednješolcev, vključenih v različne izobraževalne programe, o obravnavani tematiki. Raziskali smo povezavo med krajem bivanja, pogostostjo udeleževanja verskih obredov in upoštevanjem družbenih norm. Zanimalo nas je njihovo poznavanje opredelitve tabujev. Prav tako smo preverili, kako ocenjujejo (ne)sprejemljivost določenih tabuiziranih vedenj. Rezultate smo analizirali, interpretirali in jih primerjali z ugotovitvami drugih.

Postopek zbiranja in obdelave podatkov

Strukturirane intervjuje smo opravili decembra 2023 in januarja 2024. Pogoji za vse intervjuvance niso bili enaki, saj smo nekatere izmed njih osebno poznali, z nekaterimi pa smo se pogovarjali prvič. Držali smo se vnaprej sestavljenega vprašalnika, da ne bi prišlo do možnosti subjektivnega vplivanja.

Anketa je bila izvedena v času od 10. 01. do 23. 01. 2024. Anketirali smo 282 oseb. Anketni vprašalnik v e-obliki smo sestavili iz vprašanj kombiniranega tipa zaprtih in odprtih vprašanj. Za izvedbo ankete smo uporabili odprtokodno orodje za spletno anketiranje 1KA (<https://www.1ka.si/>).

Raziskovalni vzorec

Podatki so bili zbrani s pomočjo internetne ankete, h kateri smo povabili dijake osmih srednjih šol podravske regije. Informacijo o raziskavi smo širili preko spletnih kanalov. Anketo je v celoti izpolnil vzorec 282 oseb, med katerimi prednjačijo ženske. V raziskavo smo vključili dijake od 1. do 4. letnika. Izbrali smo srednje šole različnih izobraževalnih programov: srednje šole z gimnazijskim programom (Gimnazija Ptuj, Prva gimnazija Maribor, II. gimnazija Maribor, III. gimnazija Maribor, Gimnazija in srednja šola za kemijo in farmacijo Ruše, Srednja ekonomska šola in gimnazija Maribor), tri s strokovnim 4-letnim programom (Srednja šola za oblikovanje Maribor, Srednja ekonomska šola in gimnazija Maribor, Gimnazija in srednja šola za kemijo in farmacijo Ruše) in eno s poklicnim 3-letnim programom (Šola za ekonomijo, turizem in kmetijstvo Ptuj, Šolski center Ptuj – program trgovec-prodajalec).

V raziskovanje smo zajeli 282 oseb, od tega 24% dijakov in 76% dijakinj v razponu od 15 let do 20 let.

Izvedba anketiranja

V času anketiranja smo zabeležili 388 klikov na povezavo, anketo pa je dokončalo 282 oseb. Omenjena razlika (106) je najverjetneje nastala zaradi nizke motiviranosti in zaradi spletne tehnike. Menimo, da če bi anketo rešilo vseh 388 posameznikov, bi bili rezultati zanesljivejši.

Opravljanje intervjujev s posamezniki

Preko intervjuja s sodnikom smo proučili vlogo pravnega sistema ter namen specialne in generalne prevencije.

Vendar je za ohranjanje družbenega reda izjemnega pomena tudi občutek individualne pripadnosti in kolektivni izraz le te. Družbena pravila, ki se jim mora posameznik prilagajati ne vsebujejo le zakonskih predpisov in pisanih pravil, ampak tudi mnogo nepisanih pravil, ki urejajo tudi najmanjše podrobnosti družbenih odnosov. To smo raziskali preko intervjuja s psihologom in ovrednotili pomen medsebojnih odnosov, tako intimnih, osebnih kot tudi bežnih, formalnih. Oboji so temelj delovanja skupnosti.

Intervju z duhovnikom nam je omogočil vpogled v vlogo religije pri omejevanju družbe in spodbujanju homogenizacije.

Po stališčih in izkušnjah smo povprašali pisateljico z bogatim socialnim kapitalom na določenih območjih slovenskega podeželja (na Žirovskem). Preko analize primerov iz zaprte vaške skupnosti iz začetka 20. stoletja smo preverili, kaj za posameznika pomeni kršitev nekih družbenih pravil in čemu imajo kršitve in sankcije le teh negativen predznak.

3.2 Intervju z Mileno Miklavčič, pisateljico, novinarko, zgodbarko in zapisovalko človeških usod

Vprašanja in odgovori:

1. V uvodu ste zapisali, da so Vas od nekdaj zanimale stvari, o katerih se je v Vaši mladosti le šepetalo, menim, da ste ob tem mislili na tabuje. Kako ste te 'strogo prepovedane stvari' občutili v Vaši mladosti oziroma, kako ste o njih sploh kaj izvedeli?

Časi pred letom 1950 so bili, kar se tiče intimnosti med moškim in žensko, izrazito nenaklonjeni poznavanju telesnih različnosti. Moški so o ženskah, o njihovem čustvenem ravnanju in spolnem odzivu vedeli zelo malo, lahko bi celo rekli, da so ženske vedele o moških veliko več.

Moja mama je bila zelo starokopitna. Vse, kar je bilo povezano s spolnostjo, je bilo zanjo greh, ki se ga je bilo treba spovedati pri spovedi. Ko sem jo nekoč presenetila pri pranju "pint" (vložki iz blaga), mi je dejala, da krvavi zato, ker "nisem bila pridna". Menstruacija je bila pri meni še leta potem povezana s predsodki, češ da sem nekomu nekaj hudega naredila in da zato krvavim.

2. V zbirki štirih knjig *Ogenj, rit in kače niso za igrače* pišete o pomembnosti vloge duhovnikov, v tistih časih, glede spolnosti. Zanima me, ali menite, da je bila religija 'kriva' za odmaknjenost od spolnosti in pogovora o le tej oziroma, da vsi delujemo tako kot smo bili naučeni in kot nam družba narekuje, ki pa je v tistih časih živela po religijskih načelih?

O vlogi duhovnikov nekoč imamo danes precej izkrivljena mnenja. Ponavljamo floskule, ki so se skozi desetletja nekje zapisale in tam obtičale. Duhovniki so bili takšni in drugačni. Pomembno je bilo, ali so v duhovniški stan morali vstopiti (na željo staršev, bližnjih, tudi zaradi zavedanja svoje drugačnosti, recimo homoseksualnosti) ali pa so postali duhovniki zaradi iskrene in globoke želje biti "pastir" za ljudi, ki so za zatekali v cerkev zaradi svoje vere ali zato, ker so upali, da bodo, če bodo molili, malo lažje živeli.

Osebno sem poznala več duhovnikov, ki so vse, kar so imeli, delili z revnimi v fari, kjer so živeli. So pa bili tudi takšni, ki jim je bilo mar zgolj za lastno udobje. Še primer, ki zgovorno priča, kako pomanjkljivo je naše znanje o odnosu duhovščina - vernik - spolnost: v javnosti je sredi letošnjega decembra odmeval dokument vatikanskega urada za nauk vere, ki omogoča podelitev blagoslova parom v "neurejenih (homoseksualnih) zvezah". Polemike, ki so se zvrstile po medijih in na družabnih omrežjih so bile vroče, strastne in raznolike. Ko sem jih prebirala, me je presenetilo, kako malo vemo o odnosu cerkve do spolnosti nekoč in danes.

3. Ali menite, da načela, po katerih se zgleduje Cerkev, omejujejo družbo in spodbujajo homogenizacijo družbe tj. da spodbujajo enakost vseh posameznikov, da živijo na isti način?

O Cerkvi kot instituciji imamo različna mnenja, a če bi ljudje upoštevali zgolj in samo deset božjih zapovedi, ne bi bilo ne vojn ne preprirov ne nasilja med ljudmi. Žal je človek "le" človek in na vseh področjih, ki jih živi, zna iskati ovinke. Nekoč so ljudje govorili: «Če ne bi bil veren, bi počel še hujše stvari, kot jih.»

Menim, da moramo ločiti med vero, ki jo oznanja katoliška cerkev in med institucijo, ki jo ta predstavlja. Molitev je predvsem meditacija, ki človeka pomiri, mu da upanje. Nekoč, ko ljudje še niso poznali joge in podobnih vzhodnjaških "izumov", so v trenutkih, ko jim je bilo hudo, šli v cerkev in molili. Le-te so bile praviloma zgrajene na energetskih točkah in že sam kraj, kjer cerkev stoji, spodbuja v nas nekaj dobrega, nas pomirja. Cerkev kot institucija, po mojem mnenju, deluje tudi politično, ima celo svojo državo Vatikan in vrhovnega "poveljnika" - papeža. Marsikaj, kar prihaja od tam, mi ni všeč, zato se z "versko politiko" in priporočili ne ukvarjam dosti.

Drži, da je imela nekoč Cerkev tudi v medčloveških odnosih veliko vlogo in vpliv. Moramo se zavedati, da cerkvenih naukov, četudi so dobronamerni in bi nam morali biti sveti, danes skoraj nihče več ne upošteva. Niti deset božjih zapovedi ne, čeravno so univerzalne. Pomemben dejavnik v družbi so postali internet, televizija in potrošniška usmerjenost nasploh.

4. Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Ravno tako poskuša tudi temu podeliti vrednost, smisel in ga s tem "očistiti" njegove nenavadnosti ter ga spraviti v red. Od kod ta potreba po redu?

Potreba po redu je osnovna človekova potreba, ki izhaja iz naše želje po razumevanju in obvladovanju sveta okoli nas. Predstavljam si, da nam red pomaga pri ustvarjanju stabilnega in varnega okolja. Ljudje ga iščemo že nagnosko, ne da bi se tega zavedali. Urejeno okolje nam omogoča, da se počutimo bolj varne. S pomočjo urejenih vzorcev in pravil, po katerih živimo, lahko bolje razlagamo in prepoznamo dogodke, ki nas vodijo v kaos. Red pomaga pri organizaciji življenja in dela. Tudi v družbi obstajajo pravila, zakoni in norme zato, da zagotavljajo red in stabilnost. Državljeni, ki se jih držijo, že s tem preprečijo številne konflikte. Red in urejenost nam lahko pomagata tudi pri obvladovanju čustev. Počutimo se bolj mirne in varne, ko imamo (vsaj) občutek nadzora nad lastnim življenjem.

Z redom ohranjamo tradicijo, vrednote in kulturo. To je pomembno za identiteto in povezanosti znotraj družbe, v kateri živimo. Kako je red pomemben, lahko spoznamo že znotraj družine: predstavljate si, kako je tam, kjer starši niso naučili otrok, da za seboj pospravljajo igrače? V kakšnem gospodinjstvu živi družina, če nihče ne pomiva posode, če se kosilo kuha zjutraj zajtrk pa sredi noči? Če čevlji in umazane obleke ležijo vse povprek? Seveda je v človekovi naravi, da kdaj pa kdaj, ta red krši. Mladi skačejo čez reko, kjer ni mostu, na primer. Če mladi niso bojeviti, če nimajo v sebi želje po spreminjanju sveta, je nekaj hudo narobe! Če otroka zatiramo, ko nam začne ugovarjati, naredimo veliko škode. Z njim se moramo pogovoriti in ne, da njegov "nered" zatiramo s kaznijo.

5. V raziskovalni nalogi me zanimajo tabuji, ki naj bi bili v sodobni družbi najbolj univerzalni in neodstranljivi. V svojih laičnih raziskavah (*Občanska znanost (ang. Citizen Science)*) se pogosto nanašate na spolnost in njen namen v tistih časih. Ali se Vam zdi, da je spolnost dandanes drugače obravnavana, kot je bila včasih? Kakšen pomen ima spolnost danes?

Žal je bila spolnost, vsaj uradno, takrat namenjena zgolj in samo "razmnoževanju". Ljubezen so si izkazovali na drugačne načine kot danes. Spolni odnosi so bili za žensko trpljenje, za moškega pa užitek, do katerega je pač moralo priti zaradi zaploditve otroka. V tem duhu s(m)o doživljali spolnost tudi s strani duhovnikov. Molk o spolnosti je v nekaterih družinah prekletstvo še danes.

Ena najbolj pogostih predstav o spolnosti, ki so jo nekoč, pa kaže, da marsikje še danes, prevzeli mladi, je, da je spolnost umazana in grda. Da prinaša trpljenje, da jo uporabljajo zlasti moški, da zapeljejo uboga, naivna dekleta. Želeti si spolnosti je za marsikoga nekaj nezaslišanega, zlasti, če si jo želi ženska.

Še to: kar se samozadovoljevanja tiče je Cerkev postala precej popustljiva. Še v moji mladosti so rekli, da se bo takšnemu, ki bo to počel, »roka posušila.« Kot vem, duhovniki danes razumejo, da mlade med odraščanjem golota zelo privlači. Nekoč mi je duhovnik na vprašanje o predzakonskih spolnih odnosih odgovoril: »Uradno sem proti, da se jih prakticira, neuradno pa bi me malenkost zaskrbelo za par, ki se želi poročiti, pa vztraja v vzdržnosti dve, tri leta. Kaj pa, če je z njunim seksualnim nagonom, kaj narobe«?

6. Končni cilj obredov je vselej vzpostavitev družbenega reda. Ker veliko omenjate religijo in svete maše me zanima, kako je ta obred pripomogel k vzpostavitvi družbenega reda?

Menim, da je potrebno odnos do vere razumeti skozi pravila in odnose, ki so v družbi veljali v določenem časovnem obdobju. Zaradi pomanjkanja znanja in stereotipov se dogaja, da na katoliško vero v preteklosti gledamo skozi izkrivljeno zrcalo. Internet nas je naredil pasivne. Ko se pogovarjamo o "Cerkvi nekoč", pogosto slišim predsodke, na primer, "cerkveni so kurili čarovnice". Ljudje pozabljajo na nizko raven znanja in izobraženosti, ki je nekoč veljala.

Načeloma še zmeraj velja, da verski obredi, vključno s svetimi mašami, ustvarjajo občutek povezanosti, kohezivnosti, pripadnosti in skupnosti med verniki. Pomagajo okrepiti skupnost z vzpostavitvijo medsebojnega spoštovanja in podpore med člani. Mladi se družijo v okviru skavtskih organizacij, odrasli preko različnih pastoralnih srečanj in predavanj. Paliativni duhovnik v bolnišnici na željo posedi tako pri vernih kot nevernih bolnikih.

Če bi vsi sledili verskim naukom, bi bili veliko bolj sočutni, človeški, dobri, pošteni in strpni. Verski obredi in maše so na slovenskem podeželju še zmeraj vključeni v družinske in družbene tradicije. Ohranjanje mnogih tradicij, recimo tistih okoli božiča in velike noči, prispeva k večji povezanosti znotraj družine.

7. Kljub temu, da je menstruacija popolnoma biološka stvar, še posebej v modernih družbah, se v javnosti o njej še vedno ne govori. Kako je bilo z menstruacijo v Vaši mladosti, se Vam zdi, da se je odpor do tega tabuja zmanjšal?

V času pred izumom kontracepcijske tabletko so se zakonski pari malo bolj svobodno predajali drug drugemu prav v času menstruacije.

Če je bila menstruacija nekoč "naraven pojav", je danes drugače. Včasih so rekli, da je ženska, ki ima menstruacijo »nečista«, danes pa znanost razmišlja celo v to smer, da bi jo odpravili, ker je ženski v breme.

8. »Nekdaj je bila smrt nekaj čisto naravnega, kar smo vsi sprejemali in razumeli« (Miklavčič, 2013, 177). To je navedba iz vašega dela. Zakaj menite, da je bila smrt včasih nekaj popolnoma normalnega in kaj je privedlo do tega, da se je to mišljenje v današnjih časih spremenilo?

Nekoč so ljudje bolj sobivali so z naravo in z letnimi časi. Vedeli so, da se leto začne s pomladjo in konča z zimo. Pri človeku, ki je umiral, je bilo nekoč pomembno troje:

- da so mu držali svečo (simbol življenja: ko bo človek umrl, bo sveča gorela naprej),
- da so poklicali duhovnika, ki je umirajočega dal v sveto olje (mu podelil zakrament bolniškega maziljenja),
- da je bila narejena oporoka, v kateri je še pravočasno, pri polni zavesti razdelil svoje imetje.

Danes pa je odnos do smrti zelo drugačen, po svoje precej nenaraven. Se danes človek bolj boji smrti kot njegovi predniki? Smrt smo razosebili. Starostniki in na smrt bolni ne umirajo več doma, temveč v domovih za ostarele in v bolnišnicah. Tisti, ki jih ob zadnji uri držijo svojci za roke, so zelo redki. Največkrat so umrli takoj poslani na sežig, svojci prevzamejo le njihov pepel. Vedno več je pogrebov v družinskem krogu, sveče in cvetje svojci odklanjajo, vedno več je obredov, kjer ni prisoten duhovnik, zato je pogreb še bolj neoseben. Za vse nujne stvari okoli pogreba poskrbijo pogrebni zavodi. Pepel pokojnika vedno pogosteje raztresejo, pokojnik nima groba. Njegove osebne stvari oddajo, hiše, ki niso več primerne za moderni način bivanja, podrejo in za človekom prej ali slej izgine sleherna sled. Kot da ga nikoli ni bilo.

9. Vzpostavljanje in ohranjanje družbenega reda je ključnega pomena za stabilnost in harmonijo v družbi. Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Na kakšen način menite, da so tabuji, ki jih opisujete v Vašem delu, nadzirali in stabilizirali družbo?

Tabuji so družbena pravila in prepovedi, ki urejajo vedenje in obnašanje ljudi v družbi. To definicijo sem si zapomnila še iz časov, ko sem obiskovala gimnazijo.

Tabuji določajo, kaj je v družbi sprejemljivo in kaj nesprejemljivo. S tem ohranjajo družbene vrednote in norme, ki so pomembne za vzpostavitev in ohranjanje družbenega reda. Prepovedi in sankcije za kršitev tabujev nam govorijo, da se moramo držati skupnih pravil in običajev. S

tem, ko določajo, kaj je nedotakljivo ali prepovedano, se zmanjšujejo možnosti za medsebojne konflikte. Učijo nas, kako živeti v skladu s svojo kulturo in ohranjati dediščino. Kršitev tabujev tako prinese družbene sankcije, predvsem moralne. To pomaga ohranjati družbeni red.

Tabu tem je še danes ogromno. Slovenska družba je znana po tem, da pogosto visoko vrednoti "omerto molka". Med tabu teme še zmeraj sodijo spolnost, pedofilija, posilstvo, samomori, smrt, droge, posvojitve tudi homoseksualnost. Še v času moje mladosti je homoseksualnost veljala za "napako narave". In ker so ljudje vedeli, da je narava tudi nepopolna, so na podoben način gledali tudi na homoseksualnost in je niso preveč problematizirali. Tabu teme so tudi tiste, ki so povezane z družinskim nasiljem. Neradi govorimo o družinskem nasilju, spolnem nasilju, verbalnem nasilju in fizičnem nasilju. Generacije žensk so bile vzgojene tako, da jih lahko mož udari, če niso »pridne«. »Če mu boš v vsem ustregla, bo dober do tebe«, je bilo nekoč rečeno dekletom pred poroko. Niso pa vedele, da ta »mu boš v vsem ustregla«, vsebuje tudi to, da mu bo vedno, ko se mu bo zahotelo, na voljo s svojim telesom. Spolno zadovoljstvo pri ženski ni bil le tabu, bil je tudi greh, ki ga je morala povedati pri spovedi.

10. Kri je tista življenjska (telesna) substanca, ki je predmet tabujev in prepovedi, s tem pa dobi tudi pečat skrivnostnosti. Njena prisotnost vznemirja in prežame z grozo, tako kot noben drug del telesa ali telesna tekočina. Vsak tabu označuje prepoved, ki nima argumentiranega razloga, ki je sama po sebi umevna (Šterk, 1998, 81). Kakšen pomen je imela menstrualna kri v tistih časih in kako se je njen pomen ohranil do danes?

Brez menstruacije se človeštvo ne bi ohranjalo. Dejstvo, ki se mu ne da oporekati. Menstrualna kri je imela in še vedno ima pomemben kulturni in simbolni pomen v številnih družbah po vsem svetu. Že od Eve naprej je menstrualna kri simbol ženske plodnosti. V nekaterih kulturah so ženske v času menstruacije izolirali od drugih članov skupnosti. Menstrualna kri je bila pogosto obravnavana kot nečista ali tabu. Nekoč so ji tudi pri nas rekli "čišča". Rekle smo tudi, da smo "bolne". Spominjam se, da nam je nekoč, ko sem bila še osnovnošolka, zdravnik predaval tudi o menstruaciji. Med drugim je dejal, naj se v tistem času ne umivamo, da se ne bomo prehladile. Danes ga razumem, saj je bila topla voda, ki bi pritekla iz pipe, redkost.

11. Čeprav nečista in strašna, pa morda prav s tem razlogom privlačna in sveta, je kri dobila nepogrešljivo vlogo pri izvajanju najrazličnejših obredov. Ali je imela pomembno vlogo tudi takrat tj. pri izvajanju svete maše?

Predniki so imeli do menstruacije zelo naraven odnos. Po eni strani so ženske svoje »pinte« skrivale pred moškimi očmi, po drugi strani pa jim je, ker v času menstruacije, niso nosile spodnjih hlač, med mašo kri kapljala na tla. Nihče se ni zaradi tega zgražal, mežnar je po koncu maše krvave madeže potresel z žagovino in jih pometel.

12. Pri raziskovanju smo se osredotočili predvsem na najbolj trdovratne in univerzalne tabuje. Eden izmed teh je tabu incesta. Iz kod po vašem izvira ta tabu in kakšen odnos je imela družba včasih in kakšnega ima danes?

Sprašujem se, ali ga je bilo nekoč več kot ga je danes. Nekoč so se moški bali "božje kazni". Incest je veljal za smrtni greh.

V nekaterih zgodovinskih obdobjih, še posebej med plemiškimi in kraljevskimi družinami, so bili bratski in sestrski zakoni precej običajni, saj so služili ohranjanju politične in ekonomske moči. Ponekod so bili zakoni proti incestu zelo mili ali sploh niso obstajali. Krščanstvo je incest strogo prepovedovalo, a se je ta prepoved pogosto kršila.

Danes se je odnos do incesta spremenil zaradi poudarjanja posameznikovih svoboščin in pravic. Kljub temu še zmeraj obstajajo družine z močnimi patriarhalnimi vzorci razmišljanja in za štirimi stenami se dogaja marsikaj: od nasilja nad ženskami in otroki do incesta. Ugotavljam, da pogosto zlorabljen otrok bolj zameri materini neodzivnosti kot očetovi (stričevi, bratovi, dedovi...) zlorabi.

3.3 Intervju z dr. Avguštinom Lahom, slovenskim rimskokatoliškim duhovnikom, teologom in filozofom. Je upokojeni profesor dogmatike na Teološki fakulteti enoti v Mariboru. Od leta 1999 je župnik na Vurberku.

Vprašanja in odgovori:

1. »V religiji je nekaj večnega... Ne more obstajati družba, ki ne bi občutila potrebe, da bi v pravilnem tempu ohranjala in krepila kolektivne občutke in kolektivne ideje, ki tvorijo njeno enkratnost in specifičnost« (Durkheim, 1982, 387). Ali menite, da načela, po katerih se zgleduje Cerkev omejujejo družbo in spodbujajo homogenizacijo družbe, da živi na isti način?

Dejstvo je, da vse religije temeljijo na tem, da združujejo ljudi. Po mojem mnenju je to glavna funkcija religije. Vsaka družba ima skupne ideje, neke misli in nauke in tako deluje tudi skupnost Cerkev. V to spadajo tudi skupne prakse, v primeru religije neki obredi, ki povezujejo ljudi in družijo skupne ideje in ideologije. Posledica tega je medsebojna povezanost, verovanje v enake ideologije, druženje in podpora med posamezniki.

Religija skozi zgodovino spreminja svojo obliko, prav tako se tudi sorazmerno razvija s sodobno družbo. Zato lahko rečem, da se verska skupnost homogenizira in prilagaja moderni družbi tako, da ostajajo njena načela enaka, spreminja pa se njen pristop.

Omenimo lahko tudi deset božjih zapovedi, po katerih se ravna Cerkev. Upam si trditi, da če bi se družba ravnala po teh osnovnih desetih načelih, bi bil svet veliko lepši. Dandanes imamo toliko zakonikov, členov in pravnih procesov, po drugi strani pa obstaja v religiji deset osnovnih etičnih pravil. Te bi bile lahko osnova družbenemu redu, če izvzamemo prve tri zapovedi (*veruj v enega Boga, ne skruni Božjega imena, posvečuj Gospodov dan*).

2. Norme, vrednote in tabuji družijo kulture med seboj. Ker so določeni kulturi skupne postavijo posameznika v t. i. polje normalnega. Kakšno je pričakovano vedenje posameznika glede na religijo in kaj se zgodi s posameznikom, če ta 'izstopi' iz polja normalnega?

Vsaka kultura ima svoje norme, vrednote in načela. Del vsake kulture je tudi religija, ki je sestavljena iz nekih sistemov verskih praks in ravnanj. Ti sistemi ljudi povezujejo, prav tako se v njih posameznik prepozna kot individuum in se identificira s temi načeli.

Če posameznik zapusti religijo in se pridruži drugi verski skupnosti je običajno, da nikoli popolnoma ne izkorenini prejšnjega prepričanja. Kasneje najverjetneje najde uteho v neki novi religiji, s katero se ponovno identificira.

Ko pa posameznik 'krši pravila znotraj religije' tj. da stori greh, je to največkrat obenem tudi kršitev nekih moralnih predpisov. Če krši predpise, ki se tičejo zgolj nekih religijskih norm, je to vprašanje njegove morale in njegove vesti. To niso veliki problemi in jih lahko rešiš sam ali s spovedjo, če čutiš krivdo. Na drugi strani so kršitve, kjer človek popolnoma potepta lastno moralo in človečnost. Takrat se želi rešiti krivde, zato išče načine do odpuščanja, ki jih lahko najde v sebi ali v religiji.

Spoved je izključno vprašanje vesti in lastne morale. Če se človek pregreši proti normam, ni nujno da se pregreši tudi preko boga. Zadnja postaja vsakega posameznika je njegova vest. Ta ve, kaj je prav in kaj ni. Seveda poznamo tudi zmotno vest, ampak dokler se vsak posameznik drži in upošteva svojo vest potem to, v njegovem primeru, ni greh. Greh postane, ko se svoje vesti ne držimo oziroma ravnamo v nasprotju z njo. Tako tudi vemo, kdaj smo naredili kaj narobe, tj. ko nas peče vest oziroma čutimo neko krivdo.

3. Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Ravno tako poskuša tudi temu podeliti vrednost, smisel in ga s tem "očistiti" njegove nenavadnosti ter ga spraviti v red. Od kod ta potreba po redu?

Menim, da posameznik v svojem delovanju išče smisel. Gre za osmišljevalno nalogo religije. Smisel je nekaj, kar nastane s pomočjo presojanja med dobrim in slabim. Stvari, ki nimajo reda, so kaotične, so neurejene in izzovejo občutek negotovosti. Ko je posameznik negotov, ko se znajde v kaosu in ko ne prepozna svojega poslanstva, se ne počuti dobro in izgubi ta smisel. Red nudi ljudem varnost, uteho in gotovost.

Religija smisel navezuje na boga, ki je stvarnik vsega. Bog je ustvaril vse kar vidimo, torej je ustvaril red, ki pa ga ohranjamo mi sami. Pri tem vprašanju se religija navezuje na civilno

družbo. V vsaki skupnosti je namreč potreben nek red, ki ohranja harmonijo in povezanost skupnosti.

4. Končni cilj vsake prakse je vselej vzpostavitev družbenega reda. Te prakse to tako ali drugače povezane z verovanji in prepričanji družbe. Kakšne prakse so prisotne v religiji, katera so njena glavna prepričanja in kako obred svete maše pripomore k družbi kot celoti?

Sveta maša je sama po sebi nek red. Ima začetek in zaključek. Zakramenti so obredi v krščanstvu, ki imajo tri dimenzije. Prva je formalna, druga je antropološka, tretja pa teološka oziroma presežna. Pri obredih je vključen vidik dajanja in sprejemanja. Vedno nekaj damo in nekaj sprejmemo, kar je tudi osnova življenja. Ljubezen je najpomembnejša vrednota Cerkve, kjer je kot primer prisotno to dajanje in sprejemanje. Sprejmemo ljubezen boga, da jo lahko dajemo ljudem okoli sebe.

5. Pri raziskovanju smo se osredotočili predvsem na najbolj trdovratne in univerzalne tabuje. Eden izmed teh je tabu incesta. Iz kod po Vašem izvira ta tabu in kakšen odnos ima do njega religija?

Religija se glede tabu incesta strinja z biologijo in pravom. Incest je biološko problematičen zaradi prirojenih napak. To je v nasprotju z biološkim ciljem razmnoževanja, ki je mešanje DNK. Združevanje oz. sklepanje zakonske zveze med dvema sorodnikoma je prav tako prepovedano v pravnem sistemu. Tega se drži tudi Cerkev. Krščanstvo pa se glede tega tabuja opira na judovsko tradicijo, kjer je incest nesprejemljiv. Verska skupnost razume tabu incesta kot uničenje lastnega dostojanstva in s tem samega sebe, na drugi strani pa tudi razvrednotenje lastne identitete.

Lahko pa razumemo in tudi obstaja primer v Stari zavezi, ko je prišlo do izvršitve incesta, ker bi drugače prišlo do izginotja potomstva, kar je osnovna potreba človeka.

6. Naslednji neodstranljiv tabu je tabu krvi, ki igra eno od vodilnih vlog v življenju marsikatere skupnosti. Religija pa ima do krvi poseben odnos, saj je ta v modernih družbah nečista in strašna, vendar po cerkvenih načelih privlačna in sveta. Zakaj?

Kri kot taka nima kakega posebnega pomena. Religija namreč človeka gleda kot celoto (telo in duša). Če pa govoriva o Kristusovi krvi, pa tukaj ne gre za tekoče tkivo, temveč ima simbolni pomen. Kri simbolizira življenje, po judovski tradiciji je namreč biološko-telesna substanca, ki omogoča življenje. V krščanstvu pa ta simbol izvira iz Kristusove izjave pri zadnji večerji, ko Jezus reče: »To je moja kri, ki se daje za vas«. V tem primeru misli dobesedno: »To sem jaz, jaz se dajem za vas«.

V krščanstvu ima torej kri sveto simbolno vrednost. Pri maši se daruje vino kot znamenje duhovne dimenzije. Jezus je s trpljenjem dal svoje življenje za nas. Ne gre le za prisotnost trpljenja, ampak tudi za prisotnost ljubezni do vsega človeštva, tudi tistih, ki so ga izdali.

Zato cerkev ne obravnava krvi kot tabu tj. nekaj česar bi se morali bati in zaničevati, ampak kot simbol življenja, ki nam je bilo podarjeno s strani boga.

7. Obredi so soočenje s svetim, ali pa kar njegova manifestacija, še najbolj obredi prehoda. In čeprav vsaka družba po svoje definira, kaj je sveto in kaj nečisto, se v primeru krvi pojmovanja največkrat stikajo. Kakšno vlogo ima kri pri izvajanju cerkvenih obredov?

Edino mesto pri cerkvenem obredu, kjer se kri omenja, je besedilo: »To je moja kri, ki se daje za vas«. To je povezava s Staro zavezo, kjer se pojavi darovanje volovske krvi s strani Izraelcev. Polili so jo po oltarju in s tem simbolizirali zavezo z bogom. Enako se pojavi pri maši. Ko se 'daruje' kri, je mišljeno, da sprejmemo življenje in povezanost z bogom. Obenem se povežemo drug z drugim, torej spet pride do solidarnosti med ljudmi z enakimi prepričanji in cilji (on se daje za nas, mi pa se darujemo drug drugemu).

8. Beseda tabu izhaja iz polinezijskih jezikov in pomeni prepovedati, prepovedano. V raziskovalni nalogi se torej ukvarjam s 'prepovedanimi stvarmi'. Ena izmed njih je tudi smrt. Ali je v religiji smrt tabu in kakšen pomen ji daje krščanstvo?

Krščanstvo smrti ne obravnava kot tabu, temveč kot pojav, ki je del življenja vsakega posameznika. Cerkev ne trdi, da smrt za vernike ne obstaja. Obstaja. Vendar pa je razlika med fizično in telesno smrtjo. Smrt doleti vsakega, vsaj telesno. Ampak tisto, kar Cerkev narekuje je, da nas čaka duševno vstajenje in s tem posmrtno življenje. Duša bo namreč ostala.

O smrti se mora govoriti in se v krščanstvu tudi veliko govori. O njej govorimo vedno znova, predvsem pri maši. Je dogodek, ki ogroža človeka in grozi njegovemu smislu. Veliko ljudi se zato sprašuje, kakšen je sploh smisel življenja, če vsakega čaka ista zadnja postaja. Kaj se zgodi po smrti nihče ne ve, zato ostaja neznano. Krščanstvo pa daje smrti smisel na podlagi Kristusovega vstajenja, ki je smrt premagal. Tukaj je zato potrebna vera kristjanov, da bomo ob smrti poklicani k bogu.

Rekel bi tudi, da religija želi olajšati strah in dvom posameznika, ko se mu približuje smrt. Veleva mu, da se ne sme bati, saj ne bo šel v nič, temveč bo obiskal božje obličje. Na drugi strani pa tudi lajša bolečino ljudi, ki izgubijo bližnjega. Religija tolaži. Seveda se pojavi žalovanje, vendar vera daje upanje, da je umrlemu zdaj bolje in da je vstopil v nebesa brez trpljenja.

9. Zakaj je samomor tako velika kršitev in ali je potemtakem samomor večji tabu kot smrt?

Soočanje krščanstva s samomorom lahko opišem z bibličnim poimenovanjem človeka: »Človek in s tem njegovo življenje je, če tudi ne neposredno, temveč posredno, dar«. Ni si ga dal sam in z njim ne moremo početi, karkoli bi hoteli. Nihče nima pravice življenja vzeti, tako kot ne drugemu, tudi ne sebi. Posameznik ga mora spoštovati, kljub vsem težavam in življenjskim preizkušnjam.

Samomor zato v religiji nima mesta. Dodal pa bi, da se je odnos krščanstva do samomora po letu 1936 izboljšal. Do takrat je bil namreč samomor smrtni greh. Če si si življenje vzel, si zagrešil smrt (smrtni greh). Po tem letu pa je prišlo do razvoja psihologije, antropologije in sociologije, kjer je bilo potrjeno, da pri samomoru ne moremo govoriti o smrtnem grehu. V teološki teoriji je namreč za smrtni greh potrebno spoznanje, svoboda in vednost, da delaš v nasprotju z načeli. Takrat so ugotovili, da tisti, ki naredijo samomor, nimajo vseh treh dejavnikov (ne vidijo širše slike, nimajo svobode in se ne zavedajo, da delajo nekaj narobe). Zato se od takrat naprej tudi žrtve samomora pokopajo na pokopališču, ker do takrat so se pokopavali zunaj pokopališč.

Ob samomoru je prizadeta širša skupnost. Predvsem bližnji se sprašujejo, kako bi lahko to preprečili. Zato lahko trdim, da je v krščanstvu samomor večji tabu kot smrt. Moram pa tudi reči, da se v religiji izraz tabu niti ne omenja. Če pa slediva njegovi definiciji, pa je dokončno, da je samomor bolj tabuiziran kot smrt.

10. Kako so se po Vašem spremenili pogrebni rituali? So dandanes ti rituali dolgotrajni ali kratkotrajni, kako se je spremenil postopek in priprava na pogreb?

Pogrebi se po trajanju oz. dolžini niso veliko spremenili. Spremenilo se je nekaj pogrebnih besedil, vendar je njihova vsebina ostala enaka. Menim, da je dandanes pogreb namenjen predvsem poslavljanju, ampak na nek način tudi upanju. Upamo, da umrli ne bo šel v nič, v propad, ampak da mu je pripravljeno 'bivališče v nebesih'.

Glavna razlika je v pripravi na pogreb, ki je bila v preteklosti veliko daljša kot je danes. Takrat se je umrlega pred pogrebom imelo 48 ur doma, prisotno je bilo tudi bedenje. Tako so se lahko svojci prišli posloviti in se pripraviti na pogreb. Čeprav je bilo to težko, je na neki način olajšalo ljudem to izgubo, saj so se lahko v miru poslovili in si 'razdelili žalost, izgubo in trpljenje'. Tako je pogreb bil dejansko samo uradni pokop. Dandanes pa se na pogrebu le poslovimo. Dve uri pred obredom se zberejo svojci in prijatelji, izrečejo sožalje ter velikokrat niti ne stopijo do oltarja. Menim, da je do tega prišlo zaradi strahu pred smrtjo, zato tukaj vlogo igra tabu smrti.

Pri tem bi rad tudi omenil, da je včasih človek umrl doma, tj. v družbi svojcev in ne sam. Dandanes pa večina ljudi umre v instituciji, v bolnišnici ali v domu za ostarele. Umrejo ločeni od domačega okolja. Čeprav vedo, da niso sami, se v tistih trenutkih pojavijo občutki osamljenosti.

Žalovanje je v preteklosti potekalo glede na to, kdo je umrl. Odvisno je bilo od tega, ali je umrla mama, oče ali otrok. Pri vseh je pomenila črna barva simbol izgube in žalovanja, zato so se takrat leto dni (ne pri vseh) oblačili izključno v črno. Dandanes pa se obiskuje mesečne maše v spomin na umrlega, zato menim, da je v današnjih časih veliko težje preboleti izgubo.

Na drugi strani pa se je spremenil tudi način pokopa. V preteklosti je bilo več pokopov v krstah. Ko so se ljudje poslavljali od umrlega, so ga pokrižali in ga tudi zadnjič videli. Dandanes pa se pogosto pojavlja kremiranje oz. upepeljevanje (uvedeno nekje v 80-ih letih) in tudi raztros. Ta dva načina nista v skladu s krščanskimi načeli, temveč sta izraz teženj civilne družbe. Izvajanje raztrosa je bilo lansko leto ukinjeno. Ta način je namreč v sporu z načeli, po katerih se ravnamo. Pride do neke vrste anonimizacije, Cerkev podpira upanje in spominjanje. Raztros je pogost v hindujski religiji, kjer človek po smrti postane eno z vsem, tj. izgine kot oseba. V krščanstvu pa verjamemo v posmrtno življenje in v to, da človekova duša ostane.

3.4 Intervju s Timotejem Strnadom, mag. psih. Deluje kot psihodiagnostik in psihološki svetovalec.

Vprašanja in odgovori:

1. V družbi obstajajo stvari, ki se štejejo kot sprejemljive, običajne, pričakovane in sestavljajo nek koncept 'polja normalnega'. Ali menite da je ljudi zato strah spregovoriti o tabujih in kako to vpliva na njih?

Izključenost je za naše možgane oziroma za posameznika ena najhujših kazni. Zato v zaporih pogosto kaznujejo z izločitvijo v samico. To lahko že po 14 dneh pusti trajne psihološke posledice.

Podobno je s človekom, ki ima občutek izključitve iz družbe. Če obstajajo tako močni tabuji, da posameznika ob kršitvi popolnoma izključijo iz družbe brez možnosti za rehabilitacijo in vključenost, je to lahko ena najhujših kazni.

2. Ali so tabu, omejevanje in kaznovanje primarno usmerjeni v omejevanje individuuma ali v homogenizacijo skupine, da živi na isti način?

Verjetno oboje drži. Se pravi, družbo se omeji, da je ta homogena. V nasprotnem primeru bi neupoštevanje tabujev vodilo v dezintegracijo pravnega sistema in s tem naše družbe.

Po drugi strani pa so lahko tabuji tudi pomemben dejavnik pri oblikovanju občutka pripadnosti skupnosti. Vendar kljub vsemu menim, da tabuji prej povzročijo občutek izločenosti kot pa občutek pripadnosti.

3. Vsak tabu označuje prepoved, ki nima argumentiranega razloga, ki je sama po sebi umevna. (Šterk, 1998, 81). Če obstajajo tabuji brez argumentiranega razloga, kako so lahko po Vašem mnenju označeni kot tabu?

Pogosto so tabuji nastali, ker je za njimi stal nek argument. Tabu se je oblikoval in določil na podlagi nečesa kar je škodovalo delovanju družbe kot celote. Sčasoma so se ohranili in se zakoreninili globoko v ideološko strukturo družbe in njen način življenja.

4. Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Ravno tako poskuša tudi temu podeliti vrednost, smisel in ga s tem "očistiti" njegove nenavadnosti ter ga spraviti v red. Od kod ta potreba po redu?

Najbolj enostaven odgovor bi bil, da hočejo možgani varčevati z energijo, torej, vsaka celica želi varčevati z energijo. Več kot porabimo energije, več je stresa, hitreje se celice starajo. Več kot privarčujemo energije, več je lahko porabimo za neke druge stvari, za preživetje.

Red pomeni obenem tudi sposobnost napovedovanja dogodkov. Ta red odvzame eno stanje, ki je energetsko potratno in to je negotovost. Negotovost kot nasprotje od nekega reda je stalna poraba energije, saj morajo možgani nenehno evalvirati vse dražljaje, ki jih niti ne poznajo. To je izredno utrujajoče.

Če pa govorimo o delovanju družbe, to pomeni družbeni red. Tam veljajo določena pravila in lahko se spet opremo na sposobnost napovedovanja dogodkov. Če se bom vedel sprejemljivo oz. konformno, bom varen, bom sprejet, bom vključen in ljudje me bodo obravnavali na predviden način. Če pa bom odklonski, bom izključen, potisnjen na obrobje, kar je spet del družbenega reda. Če bom prekršil tabu, me bodo ljudje najverjetneje izločili in se lahko na to tudi pripravim.

5. Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Kateri so ti odnosi, razmerja, pravila in norme, ki so po Vašem mnenju temelj skupnosti kot celote?

Vsi. Se pravi, najbližji možni, intimni odnosi in potem ti širši, bežni odnosi, ki jih imamo z drugimi. Menim, da so bližnji odnosi, če govoriva o tabujih, tisti, ki dovoljujejo največ deviance. To pomeni, da nas ljudje, ki so nam intimno blizu, sprejemajo oziroma bi nas naj sprejemali, z vsemi našimi posebnostmi in 'napakami, ki štrlijo ven'. Ljudje, s katerimi imamo zgolj bežne odnose, bodo težje sprejeli naša tabuizirana nagnjenja, vedenja.

Vsi ti odnosi so temelj delovanja skupnosti. Od teh širših, ki skrbijo za to, da se 'štrleče lastnosti' posameznika ne razvijejo do take mere, da bi bile kvarne za družbo. Do tistih bližnjih, ki večinoma podpirajo človeka pri razvoju in mu, ko jih daljni odnosi zavrnejo, stojijo ob strani.

6. Tabu zapoveduje in prepoveduje tudi z namenom, da varuje. Ali mislite, da je odmaknjenost od tabujev res 'varovanje družbe'?

Jaz bi rekel, da za večino ljudi res to pomeni. Z nekaterimi dražljaji ljudje nismo sposobni ravnati, zato bi lahko ob stiku z njimi zapadli v neko spiralo, katere ne bi znali premagati. Tako, da na neki način odmikanje od tabujev pomeni varovanje za večino populacije.

7. Včasih je obisk psihiatra, psihologa ali psihoterapevta veljal za tabu. Je tako tudi danes?

V kozmopolitanskih družbah je to sprejeto kot nekaj vsakdanjega. V ruralnih predelih, kjer se duševnega zdravja še vedno držijo neka obsojanja iz preteklosti, pa mislim, da bo še nekaj časa trajalo. Menim pa, da smo na dobri poti k spremembam.

8. Prebiral sem literaturo o stopnji samomorilnosti v Sloveniji, ki je pri nas dokaj visoka. Ali menite, da bi lahko ta odstotek zmanjšali, če bi bili ljudje bolj odprti do tabuiziranih tem?

Menim, da bi ga lahko zmanjšali. Slovenci smo povezani v zelo majhnih strukturah. Že v preteklosti smo delovali v majhnih povezanih skupnostih, v katerih so veljala določena pravila. Če se jih nisi držal, je bila velika možnost, da si bil izločen. Izključenost in osamljenost pa je dejavnik, ki ima izredno visok agens smrtnosti. Naši možgani so oblikovani za komunikacijo in za povezovanje z drugimi. Če družba izloči nekega posameznika, obstaja velika možnost, da bo zapadel v depresijo ali v druge psihološke bolezni, kar ga lahko privede do samomora.

Menim, da se zelo redko učimo o vzpostavljanju in vzdrževanju odnosov, reševanju konfliktov, podpori in poslušanju. Ljudje se temu izogibajo in pogosto 'klic na pomoč' preslišijo. Razlog ni v strahu, ampak bolj v tem, da je ljudem neprijetno. Prihaja do občutkov neprijetnosti, sploh v pogovoru z ljudmi, ki se srečujejo s takimi problemi.

9. S svojim raziskovanjem sem želela potrditi to, da posameznika bolj kaznuje družba kot sankcija, saj ga ta izloči in potisne na rob družbe. Ali se strinjate s podano trditvijo, v smislu, da bo posameznika bolj prizadela odsekanost od družbe na psihični, kot fizični ravni?

Seveda. Kazen nam pokaže, da se zločin ne splača, saj nam povzroči trpljenje, z izločitvijo iz družbenega okolja pa nam prepreči storitev novih kazni. Ta izločenost bo človeka bolela, ne bo mu dala možnosti eksistence v družbi, kar pomeni, da bo seveda spet iskal rešitve v istem

kazenskem vedenju na robu družbe. Dokazano je, da zmanjša ponavljanje nesprejemljivega vedenja to, da človeka rehabilitiramo v družbo. Da ga ponovno sprejmemo. Se pravi, kazni same po sebi so bolj za otroke, bolj za ljudi, ki ne razumejo drugega načina komunikacije. Za prevzgojo in za spremembo načina vedenja pa je bistvena resocializacija. Ponovna socializacija in vključitev v družbo je pravi odgovor za zmanjševanje odklonskega vedenja.

10. Ali na podlagi prejšnjega vprašanja menite, da vsi delujemo tako kot smo bili naučeni in kot nam družba narekuje?

Ljudje delujemo tako, kot nam družba narekuje. Nobeno prepričanje ni izključno »naše«, saj se pogosto vedemo po pričakovanjih drugih, da dobimo možnost obstoja v družbenem okolju, s strani katerega bi bili v nasprotnem primeru zavrženi oziroma odsekani.

11. Z raziskovanjem sem želela raziskati najbolj trdovratne in univerzalne tabuje. Eden izmed njih je tabu incesta. Od kod po Vaše izvira tabu incesta, kaj menite na njegovo univerzalnost in kakšen odnos ima do tega tabuja psihologija?

Tabu incesta izvira iz bioloških razlogov, da se izognemo deformacijam, do katerih lahko pride, če se združita preveč podobna genoma. Zato so ljudje ugotovili, da je boljše in varneje, če se 'mešamo' bolj na široko.

Prepričan sem, da ga ne najdemo v vseh kulturah, saj so določene kulture toliko ločene oziroma osamele, da ni bilo druge izbire, kot da so se za svoj obstanek morale razmnoževati znotraj lastnega sorodstva. To je tudi nadalje ostalo sprejemljivo. Upam pa si trditi, da je tabu incesta v večini družb prisoten.

Dejavnik, ki lahko nekoga privede do tega, da izvede ta tabu, je neko omejevanje oziroma posledično tudi gon. Pri vsakem človeku se najdejo goni, ki nas vodijo k preživetju in razmnoževanju za obstanek naše vrste. Ti goni so lahko pri nekaterih usmerjeni v napačne smeri, ker iščejo stimulus. Če je edina oseba, ki nas privlači, v naši ožji družini, bo ona tista, ki v nas vzburi ta gon, zato se mora ta tabu še močneje vzpostaviti.

Psihologija pa lahko tabu incesta razlaga tudi preko Ojdipovega in Antigoninega kompleksa. Preko tega tabuja se dobro kaže varovanje družbe pred deformacijami. Varovanje integritete.

12. Naslednji trdovraten tabu je tabu krvi, ki pa ni vedno in povsod nevarna, nečista in tabuizirana. Kadar je prelita s »pravim« namenom, je zaželena, opevana in povečevana dobesedno v nebo. Tako je, kadar je prelita za svobodo, za ponos in v znamenje pripadnost narodu, skratka kadar gre za junaško kri. Pojavlja se tako v okviru religiozних institucij kot tudi v različnih političnih mitologijah, na primer nacionalnih. Zakaj menite, da je prišlo do takega odnosa?

Jaz bi dejstvo, da se ljudje bojijo, pripisal biološkemu gonu. Če vidimo svojo kri, je to po navadi znak nečesa slabega. Odnos do krvi se lahko razlikuje glede na spol. Pri moških je to bolj pogosto znak rane, pri ženskah je to znak mesečnega cikla. Zato opažam, da ženske manj tabuizirajo kri kot moški.

Glede nacionalnih mitov bi želel izpostaviti znani rek: »Kri ni voda«, ki se ga pogosto razlaga napačno. Gre za to, da so vezi, ki jih sklenemo z ljudmi, s katerimi skupaj prelivamo kri, močnejše kot s tistimi, s katerimi prelivamo vodo. Vojaška miselnost pravi, da nam družina ne bo toliko blizu kot so nam bratje, s katerimi se borimo. Ljudje, ki so skupaj v vojni, ljudje, ki si krijejo hrbet in imajo skupne sovražnike, so ljudje, ki so pobrateni do smrti. Skozi to bolečino in prelivanje krvi so nastali vsi nacionalni miti in pozivi, ki prelito kri izjemno povečujejo.

13. Kako psihologija razlaga rituale in zakaj so ti pomembni?

Rituali so način preklapljanja identitet. Lahko govoriva o ritualu, ki človeka iz družinskega člana spremeni v delavca. Predstavljajmo si človeka, ki se zbudi doma, se stušira in se pol ure vozi v službo. V tiste pol ure se na neki način pripravi na vlogo delavca. Ti rituali se v psihologiji v večini poimenujejo kot predpriprave za neko identiteto. Pri posamezniku pa se ta sprememba kaže v njegovem počutju in obnašanju.

V religiji se rituali obravnavajo na drugem nivoju. Vodijo k umirjenosti in k identiteti pobožnega človeka.

3.5 Intervju z dr. Andrejem Ekartom, mariborskim okrajnim sodnikom in predavateljem na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru

Vprašanja in odgovori:

1. Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Na kakšen način menite, da pravila in norme organizirajo družbo in omogočajo njeno urejenost in harmonijo?

Pravna pravila po eni strani zagotavljajo, da ljudje vedo, kako ravnati v določenem primeru, po drugi strani pa predvidevajo sankcije za primer, če pravna pravila s strani posameznikov niso upoštevana.

2. Človek ve, da v vsakem razmerju v okviru družbene strukture od njega pričakujejo, da se bo vedel v skladu s temi normami, in upravičeno lahko tako vedenje pričakuje tudi od drugih (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Kaj pravzaprav pomeni kršitev nekih družbenih pravil in kakšna je njihova kazen?

Če pride do kršitve, potem je predviden postopek za kaznovanje. Če npr. voznik avtomobila prehitro vozi in policist z radarjem to ugotovi, ga ustavi in mu izda plačilni nalog, da plača globo.

3. Družbeno nadzorstvo kaznuje na formalen ali neformalen način, tj. kaznijo oziroma s pravnimi procesi, ali pa na drugi strani z malimi stvarmi iz življenja, na katere ne pomislimo toliko in nas 'nadzirajo' brez da bi mi sploh to vedeli. Kako se torej razlikuje odziv družbe oziroma ljudi na posameznika, ki krši pravila, norme, tabuje, zakone...in odziv pravnega sistema?

Sankcija s strani družbe je moralna (npr. zgražanje, neodobravanje), sankcija s strani pravnega sistema pa pravna (izrek kazni po vnaprej predvidenem postopku in nato izvršitev te kazni: npr. če storilca kaznivega dejanja sodišče pravnomočno obsodi, ga pošlje v zapor).

4. Takoj ko posameznik, izstopi iz 'mej normalnega' oziroma postane drugačen od skupine, se ga obravnava drugače oziroma se ga izloči. Ali potemtakem menite, da posameznika bolj kaznuje družba kot sankcija?

Tako družba kot pravni sistem sankcionirata posameznika. Vsak po svoje.

5. Za norme, vrednote, tabuje, običaje je v določeni družbi značilno to, da imajo veliko moralno težo, zato se ob njihovem ogrožanju lahko odzovemo z visoko stopnjo prizadetosti, da bi jih zaščitili. Bi lahko zato trdili, da družba huje kaznuje posameznika, ki krši nenapisana ali napisana pravila?

Odvisno od okoliščin primera in od tega, kako se posameznik na določeno sankcijo odzove (npr. odvisno od tega, kakšen tolerančni prag ima).

6. Ali so tabu, omejevanje in kaznovanje primarno usmerjeni v omejevanje individuuma ali v homogenizacijo skupine, da živi na isti način?

Oboje. Gre za specialno in generalno prevencijo. Prva je usmerjena v posameznika, ki je pravilo kršil, druga pa v opozorilo vsem drugim. Cilj obeh je isti: preprečiti nadaljnje kršenje pravil.

7. V modernih družbah lahko govorimo o procesu homogenizacije, ki preprečuje posameznikom delovati izven okvirjev oziroma v sporu z večino. Ali menite, da imajo zato sankcije v družbi negativen ali pozitiven predznak?

Družba pričakuje, da bo odziv na kršenje pravnih pravil pošten. To pomeni, da družba večinoma sankcije pričakuje.

8. Kazen, kot regulacijski ukrep, nastopi ob ogrožanju, kršitvi uveljavljenih norm, zahtev in zakonov, ter ima predvsem dvojno funkcijo tj. da kaznuje kršitev ali vnaprejšnjo, in sicer v smislu, da računa na možnost kršitve. Kaznuje se torej ne toliko za storjeno kot za možne posledice storjenega. Ali je zato kazen simbol zgloda, ki naj ustrahuje in model motenj, ki jih utegne sprožiti kršitelj?

Kazen ima dvojni namen. Po eni strani je usmerjena proti prestopniku, po drugi strani pa je v opomin vsem ostalim, da se kršitev pravil ne spleča.

9. Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Od kod ta potreba po redu?

Verjetno je potreba po redu posledica človekove potrebe po varnosti in s tem povezane predvidljivosti (odsotnosti negotovosti).

10. Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Katera so družbena razmerja, odnosi, norme in pravila, ki oblikujejo družbeno strukturo in niso naključne zveze med posamezniki?

Temelj pravne ureditve predstavljajo Ustava in zakoni. Slovenija je ustavna demokracija, v kateri ima oblast ljudstvo (in jo izvaja preko poslancev Državnega zbora), delovanje zakonodajne in izvršilne veje oblasti (Državnega zbora in Vlade) pa nadzira sodstvo. Zato govorimo tudi o tem, da je Slovenija pravna država, v kateri velja enakost pred zakonom, in ki temelji na spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

11. Pri raziskovanju smo se osredotočili predvsem na najbolj trdovratne in univerzalne tabuje. Eden izmed teh je tabu incesta. Iz kod po Vašem izvira ta tabu in kakšen odnos ima do njega pravo in kazenski sistem?

Mislím, da to ni več kaznivo dejanje (od l. 2008), ne morejo pa zakonske zveze skleniti bližnji sorodniki. 27. člen Družinskega zakonika tako določa:

„(1) Zakonske zveze ne morejo skleniti med seboj sorodniki v ravni črti, niti sorodniki v stranski črti do vštetega četrtega kolena.

(2) Določba prejšnjega odstavka se ne uporablja za razmerja, ki nastanejo pri posvojitvi, razen za sklenitev zakonske zveze med posvojiteljem in posvojenim otrokom.

(3) Sodišče lahko zaradi utemeljenih razlogov dovoli sklenitev zakonske zveze med otroki bratov in sester ter med otroki polbratov in polsester.“

12. Kako bi po Vašem mnenju izgledal svet, kjer ne bi obstajal družbeni nadzor in red, sankcije in pravila, ki veljajo za vse ljudi?

Bila bi anarhija, »divji zahod«, boj vsakega proti vsem.

3.6 Analiza in rezultati intervjujev

Ugotovitve, pridobljene iz intervjujev s sodnikom, psihologom, duhovnikom in pisateljico kažejo, da kazen, kot regulacijski ukrep, nastopi ob ogrožanju, kršitvi uveljavljenih norm, zahtev in zakonov, ter da ima predvsem dvojno funkcijo: trenutno funkcijo, to je, da kaznuje kršitev in vnaprejšnjo funkcijo, in sicer v smislu, da računa na možnost kršitve. Kazen je zato simbol zgleada, ki naj ustrahuje in model motenj, ki jih utegne sprožiti kršitelj. Kaznuje se torej ne toliko za storjeno kot za možne posledice storjenega.

Preko intervjuja s sodnikom smo proučili vlogo pravnega sistema pri preprečevanju kršenja pravil in ugotovili, da ima kazen dvojni namen. Po eni strani je usmerjena proti prestopniku, po drugi strani pa je v opomin vsem ostalim, da se kršitev pravil ne spleča.

Vemo pa, da človekovo obnašanje določajo formalni in neformalni mehanizmi družbenega nadzora. Družba vpliva na svoje člane in jih nadzoruje tako, da sprejemajo njena pravila in norme. Vsi intervjuvanci poudarjajo, da to vključuje pripravljenost delovati v skladu s pričakovanji, ta pričakovanja pa tvorijo družbene vloge, ki izvirajo iz teh položajev.

Skupne ugotovitve, pridobljene iz vseh intervjujev kažejo, da družbena pravila, ki se jim mora posameznik prilagajati, ne vsebujejo le zakonskih predpisov in pisanih pravil organizacij, ampak tudi mnogo nepisanih pravil, ki urejajo tudi najmanjše podrobnosti odnosov.

Kot smo lahko skozi izvedbo intervjuja s psihologom videli je kolektivna težnja po redu prisotna v vsaki kulturi. Za ohranjanje družbenega reda je ključnega pomena občutek individualne pripadnosti in kolektivni izraz le te. Skupnost izraža svoja načela, vrednote in norme na podlagi zakonov, sankcij in tudi skozi različne rituale.

Eden od vidikov neformalne družbene kontrole se vrši s strašenjem, sramotitvijo oz. zasramovanjem, blatenjem in jemanjem ugleda zaradi nesprejemljivega ravnanja. Milena Miklavčič meni, da kršitev tabujev prinese družbene sankcije, predvsem moralne. S tem so tesno povezani načini onečastenja in sramotitve tistih, ki se vedejo pregrešno. Z navajanjem

mnogih primerov se intervjuvanka »sprehaja gor in dol« po lestvici zaželenega, pričakovanega in prepovedanega ravnanja.

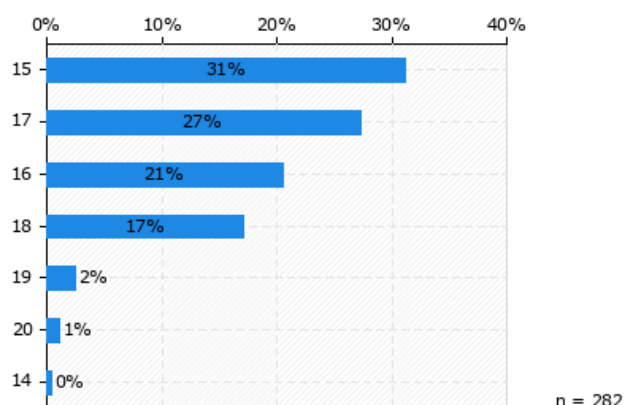
Tudi podrobna analiza vpogleda v vlogo religije pri omejevanju družbe in spodbujanju homogenizacije nam preko intervjuja z duhovnikom pokaže, da je temeljnega pomena vzpostavljanje reda in ohranjanje vrednot. Religija tako homogenizira ljudske množice, da živijo na isti način, pod istimi zakoni, za istega boga. Tabu se nanaša tako na numinozno nečisto kot na numinozno sveto, v krščanskih skupnostih pa je greh vezan le na nečisto, medtem ko sveto, ki je napolnjeno z božanskim, postane cilj, do katerega lahko človek pride le s pravilnimi in temeljitimi pripravami v tostranstvu.

3.7 Rezultati, analiza in interpretacija anketnega vprašalnika

Rezultate prikazujemo s pomočjo grafov in tabel.

1. Starost respondentov

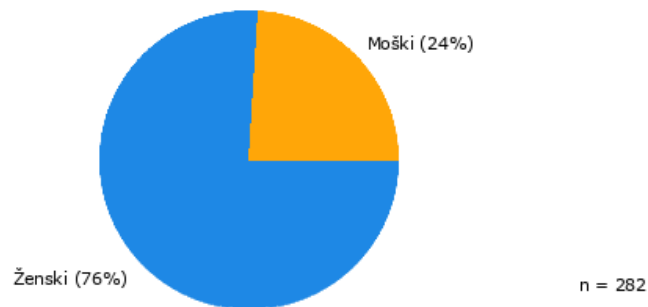
Graf 1: Starost respondentov

Respondenti so bili stari med 15 in 20 let, torej se starost anketirancev razteza na kontinuumu od 15 do 20 let. Demografski podatki kažejo, da je starostni razred, ki je najbolj zastopan v anketi 15 let (31 %), za tem 17 let (27 %), nato 16 let (21%). Informacijo o raziskavi smo širili preko več spletnih kanalov, preko neposrednega linka poslanega preko kanala v eAsistentu, ki je najbolj dostopen srednješolski populaciji.

2. Spol respondentov

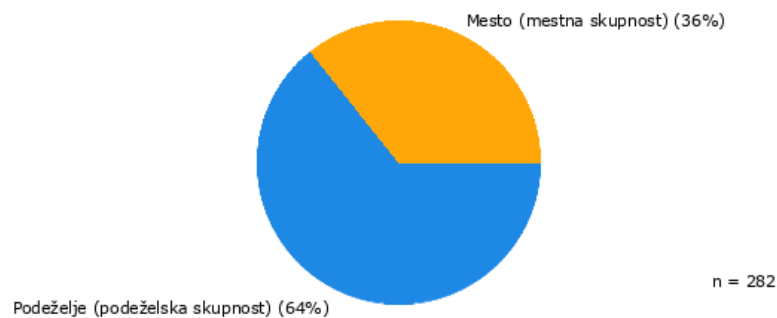
Graf 2: Spol respondentov

Končni vzorec predstavlja 282 oseb. Iz grafa lahko razberemo, da je glavnina respondentk. Anketiranih je bilo 76 % (214) žensk in 24 % (68) moških.

3. Kraj bivanja respondentov

Graf 3: Kraj bivanja respondentov

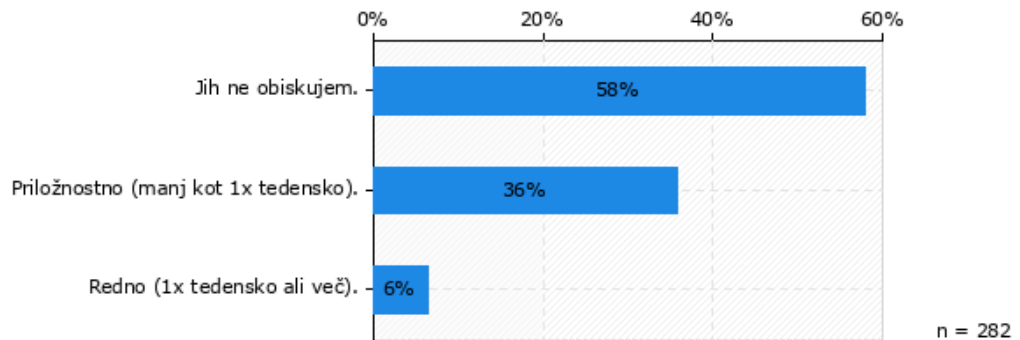

Delež anketiranih srednješolcev glede na kraj bivanja kaže, da 181 vprašanih (64%) živi na podeželju, 101 (36%) pa jih prihaja iz mesta.

4. Kako pogosto obiskujete cerkvene obrede?

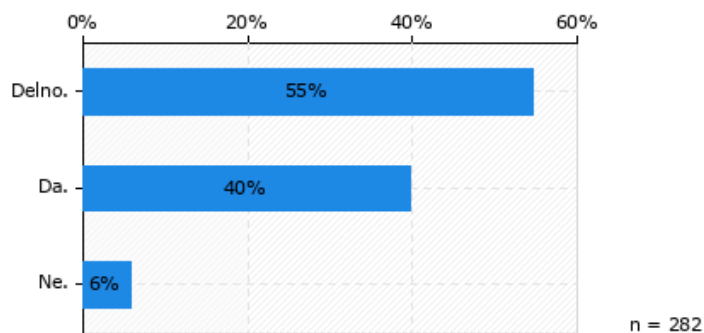
Graf 4: Obiskovanje cerkvenih obredov pri mladostnikih

Iz vzorca lahko razberemo, da 58% (163) respondentov cerkvenih obredov ne obiskuje, 36% (101) jih obiskuje priložnostno tj. manj kot 1x tedensko. 6% (18) respondentov redno obiskuje cerkvene obrede (1x tedensko ali več).

5. Ali upoštevate norme v vsakdanje življenju?

Graf 5: Upoštevanje norm pri mladostnikih

Prikazan je delež anketirancev glede na njihovo oceno konformnega vedenja, kjer jih 40% (112) meni, da popolnoma upoštevajo norme v vsakdanjem življenju. Delež respondentov, ki ocenjujejo, da delno upoštevajo norme je večji, predstavlja 55% (154). Najmanjši (6%) je delež tistih, ki so se opredelili, da norm v vsakdanjem življenju ne upoštevajo (16).

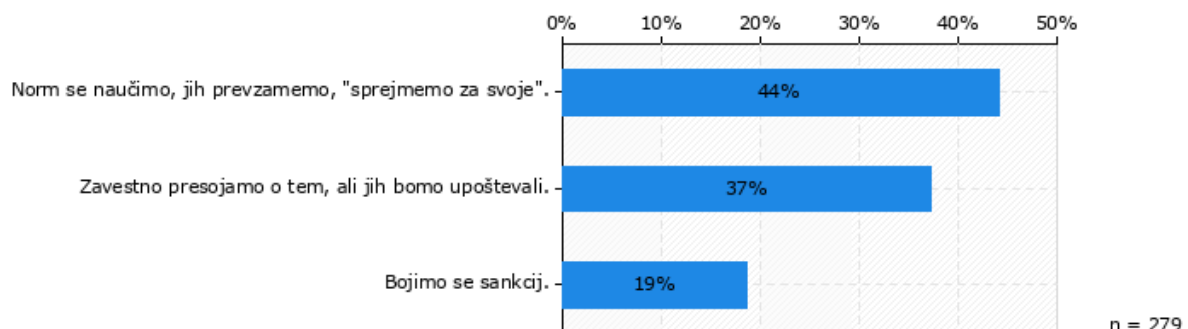
Iz odgovorov anketirancev lahko razberemo, da se zavedajo, da s pomočjo upoštevanja norm ohranjajo povezanost in ustvarjajo homogenizacijo skupine, kar je pomembno za ohranjanje in delovanje družbe. Vzrok upoštevanja norm sicer preverimo pri naslednjem vprašanju. Zanesljivo pa velja, da so družbene norme del nas, saj nam pomagajo izražati našo kulturo in

pripadnost. Norm se naučimo in jih prevzamemo z vzgojo. Zaradi tega so nam samoumevne in se po njihovem namenu ne sprašujemo. Radcliffe-Brown meni, da je zagotovilo, da bi se družbeni red ohranil, da se ta učinkovito izraža s pomočjo kolektivnega izražanja, v tem primeru norm (Radcliffe-Brown, 1994, 132-149).

Poudarjanje kohezivnosti in homogenizacije skupine je razvidno tudi iz Durkheimove razlage: »Ne more obstajati družba, ki ne bi občutila potrebe, da bi v pravilnem tempu ohranjala in krepila kolektivne občutke in kolektivne ideje, ki tvorijo njeno enkratnost in specifičnost« (Durkheim, 1982, 387).

6. Kaj je po vašem mnenju najbolj tehten razlog za upoštevanje norm?

Graf 6: Glavni razlog za upoštevanje norm pri mladostnikih

Analiza zbranih podatkov prikazuje, da 44% oz. 123 respondentov meni, da je glavni razlog za upoštevanje norm ta, da se jih naučimo oziroma jih »sprejmemo za svoje«. 37% oz. 103 jih meni, da zavestno presojava o tem, ali jih bomo upoštevali. 19% oz. 53 respondentov pa meni, da je glavni razlog za upoštevanje norm kazen tj., da se bojimo sankcij.

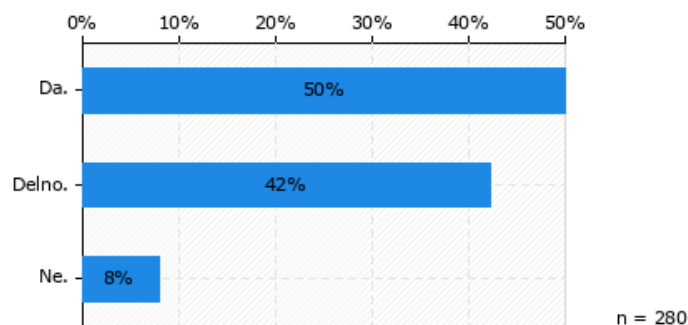
Norm se naučimo in jih ponotranjimo. Norme izhajajo iz vrednot. Po njih naj bi se tudi ravnali, čeprav jih ne upoštevamo vedno. Bolj ali manj zavestno presojava o tem, ali jih bomo upoštevali, pogosto pa jim sledimo tudi popolnoma rutinsko. Posameznik se mora zato obnašati po nekih nenapisanih zakonih, da ostane v meji normalnega (Počkar in drugi, 2009, 29-33).

Tudi Perovšek v svojem diplomskem delu *Norme v skupinah mladostnikov s čustvenimi, vedenjskimi in socialnimi motnjami* ugotavlja, da je spoštovanje norm temeljnega pomena za oblikovanje odnosov znotraj neke skupine z istimi cilji in idejami. To prispeva k enotnosti in kohezivnosti skupine ter uspešnemu doseganju ciljev. Doda tudi, da je upoštevanje norm sicer samoumevno, zaželeno in pričakovano, vendar pa lahko preveliko upoštevanje vodi v izgubo posameznikove individualnosti ter v rigidnost sistema, kar lahko povzroči njegov propad.

(Pridobljeno s: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/1685/1/M. Perov%C5%A1ek %2D diplomsko delo.pdf>)

7. Menite, da upoštevanje norm in tabujev pripomore k boljšemu delovanju skupnosti?

Graf 7: Mnenje o normah in tabujih v zvezi z delovanjem skupnosti

Analiza podatkov prikazuje, da 50% anketirancev meni, da upoštevanje norm in tabujev pripomore k boljšemu delovanju skupnosti. 42% jih meni, da delno prispevajo k delovanju skupnosti. Majhen delež anketirancev (8%) pa meni, da norme in tabuji ne pripomorejo k boljšemu delovanju skupnosti.

Ugotavljamo, da se večina mladih zaveda pomena družbenih dogovorov, napotil, zapovedi in prepovedi o tem, kako naj ravnamo.

Nekaterim pravilom sledimo tudi, če ta niso napisana in se o njihovem pomenu ne sprašujemo. To so vrednote, norme in tabuji. Ravno te so ključ, ki povežejo drugačno kulturo, družbo, skupnost. (Pridobljeno s:

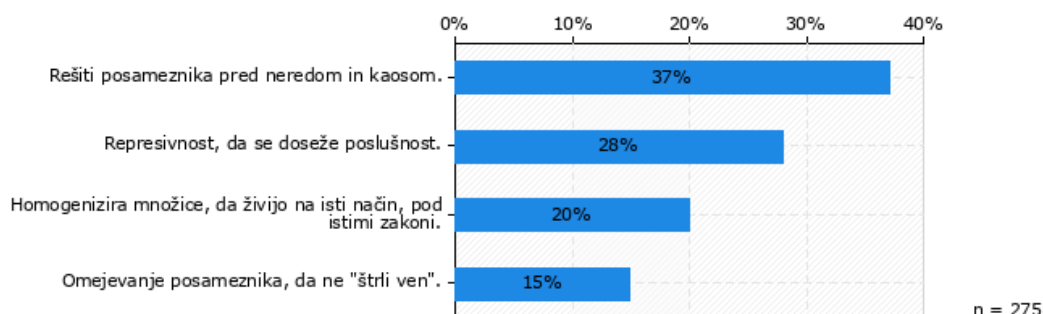
https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2004/01/RKK2004-01_ZoranKanduc_PostmodernostanjanedruzbenaNadzorstvo.pdf)

V primeru, da se posameznik sam zaveda, da je drugačen, čuti občutek ne pripadnosti. Zato lahko v modernih družbah govorimo o procesu homogenizacije, ki preprečuje posameznikom delovati izven okvirjev, v sporu s celoto, z večino. Tako se ohranja povezanost skupnosti, delovanje kot celote, sodelovanje in povzroča to, da nihče ni izločen (Počkar in drugi, 2009, 29-35).

Če primerjamo rezultate naše ankete z izsledki raziskave diplomskega dela Mateje Tomašič *Mladi in aids: uporaba kontracepcije pri slovenskih srednješolcih* iz leta 2006, lahko vidimo, da sovpadajo, saj je avtorica ugotovila, da je za oblikovanje lastnih vrednot, prepričanij in norm pri mladostnikih izredno pomembno mnenje zunanje okolice, tj. vrstnikov, staršev, učiteljev, medijev. (Pridobljeno s: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Tomasic-Mateja.PDF>)

8. Kakšen je po vašem mnenju namen kaznovanja?

Graf 8: Namen kaznovanja

Iz grafa razberemo, da največ respondentov (37% oz. 102) meni, da kaznovanje rešuje posameznika pred neredom in kaosom. 77 (28%) respondentov meni, da je namen kaznovanja izvajanje represivnosti, da se doseže poslušnost. 55 (20%) jih meni, da kaznovanje homogenizira množice, da živijo na isti način, pod istimi zakoni. Najmanjši delež respondentov (15% oz. 41 anketirancev) pa meni, da kaznovanje omeji posameznika, da ta ne »štrli ven«.

Razberemo lahko, da se respondenti zavedajo regulacijske funkcije kaznovanja, in sicer v smislu vsakokratnega vzpostavljanja in ohranjanja polja normalnega, kjer se človek počuti varnega in stabilnega. Tudi Šterk piše, da je primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja urejenost sveta, ki ga obdaja .... Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. (Šterk, 1998, 37).

Prav tako lahko na podlagi odgovorov ocenimo, da mladi prepoznajo temelj formalnega nadzora, to je moč, njegova bistvena značilnost pa je represivnost. To pomeni, da se poskuša konformizem doseči z zastraševanjem in kaznovanjem. S tem naj bi tudi ostale odvrčali. Tiste, ki pravnih norm še niso kršili.

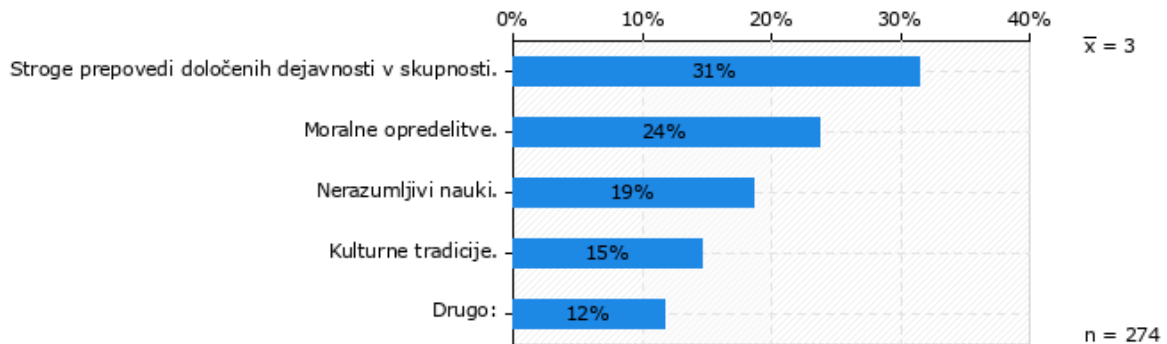
Če primerjamo naše rezultate z izsledki raziskave *Kaznovanje in kaznovalna politika v Sloveniji: konceptualni premiki in praktične posledice* iz leta 2019, lahko vidimo, da sovpadajo, saj tudi Plesničar poudari, da je glavni namen kaznovanja ta, da prepreči ponovno kršenje družbenih pravil, na drugi strani pa zagotavlja urejenost sveta in da za vse posameznike veljajo ista pravila oz. načela, po katerih se moramo ravnati, če želimo v določeni družbi dobro živeti. (Pridobljeno

s:

https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2019/02/RKK2019-02_MojcaPlesnicar_KaznovanjeInKaznovalnaPolitika.pdf)

9. Kaj so tabuji?

Graf 9: Opredelitev pojma tabu

Glavnina, torej 31% (85) anketirancev meni, da so tabuji stroge prepovedi določenih dejavnosti v skupnosti. Naslednjih 24% (66) anketiranih meni, da so to moralne opredelitve, 19% (51) je označilo nerazumljive nauke kot opredelitev tabujev, 14% (40) respondentov pa se je odločilo za odgovor kulturne tradicije.

Zanimivo je, da so se anketiranci kljub podanim odgovorom vseeno odločili za možnost »drugo« (12% oz. 32). V odgovorih se največkrat tabu omenja kot »stvar, o kateri se ne govori«, »se o njej nerado pogovarja« ali »se je boji«. Anketiranci navajajo tudi povezavo z glasbeno skupino *Tabu*.

Iz podatkov lahko razberemo, da velik del anketirancev prepozna tabuje kot stroge prepovedi določenih dejavnosti v skupnosti. Predvidevamo, da so to bili starejši anketiranci iz gimnazijskih programov zaradi obravnavanja učne snovi *Kultura in identiteta* pri predmetu sociologija.

Cazeneuve piše, da je tabu prepoved, ki deluje v določeni družbeni skupnosti in se je razumsko ne utemeljuje (Cazeneuve, 1986, 41). Tudi Freud razglablja, da motivacija, ki nas žene do spoštovanja tabujev je nezavedna in samoumevna, saj se kršitev tabuja maščuje samo. Tabu tako ni nevroza, temveč družbena oblika, saj ga ne povzroča seksualni, temveč družbeni nagon (Freud, 1979, 174).

In čeprav se zavedamo prepovedi v naši kulturi in družbi, se o njihovem izvoru in namenu ponavadi ne sprašujemo.

10. V spodnji tabeli označite, v kolikšni meri se strinjate z navedenimi trditvami. Na trditve odgovarjate tako, da v ustrezno polje s križcem označite, ali trditev po vašem mnenju ne drži, delno drži ali popolnoma drži.

Tabela 1: Razporeditev odgovorov anketirancev glede na različna področja tabujev

Q10		V spodnji tabeli označite, v kolikšni meri se strinjate z navedenimi trditvami. Na trditve odgovarjate tako, da v ustrezno polje s križcem označite, ali trditev po vašem mnenju ne drži, delno drži ali popolnoma drži.					
	Podvprašanja	Odgovori				Veljavni	Št. enot
		Ne drži	Delno drži	Popolnoma drži	Skupaj		
Q10a	Prepoved spolnosti med bližnjimi sorodniki.	11 (4%)	22 (8%)	241 (88%)	274 (100%)	274	282
Q10b	Prepoved uživanja določenih vrst hrane (nasploh ali ob posebnih dnevih ali v posebnih časovnih obdobjih).	130 (47%)	119 (43%)	27 (10%)	276 (100%)	276	282
Q10c	Prepoved izgovarjanja imena pokojnega.	208 (75%)	58 (21%)	11 (4%)	277 (100%)	277	282
Q10d	Prepoved obiskovanja določenih krajev.	189 (68%)	71 (26%)	16 (6%)	276 (100%)	276	282
Q10e	Prepoved spolnega občevanja v času menstruacije.	142 (53%)	94 (35%)	34 (13%)	270 (100%)	270	282

V zgornji tabeli vidimo prikaz mnenj mladostnikov glede na različna področja tabujev. Rezultati kažejo, da so pri mladostnikih najbolj znani tabuji, ki so povezani s spolnostjo, npr. tabu incesta, tj. prepoved spolnosti med bližnjimi sorodniki, ki je najbolj znan in univerzalno razširjen spolni tabu. S podano trditvijo »popolnoma drži« se strinja 88% oziroma 241 od skupnih 274 odgovorov.

Znani so tudi prehranski tabuji. Menimo, da je to zaradi vloge religije, saj obstajajo prepovedi uživanja določenih vrst hrane ob posebnih dnevih.

S prepovedjo izgovarjanja imena pokojnega se anketiranci v večini ne strinjajo (208 oz. 75%) oz. so jo označili kot »delno drži« (58 oz. 21%). Podobno je tudi s prepovedjo obiskovanja določenih krajev. Na podlagi našega raziskovanja lahko sklepamo, da navedena tabuja ne spadata med univerzalne in najbolj trdovratne tabuje.

Pri prepovedi spolnega občejanja v času menstruacije pa so odgovori bolj raznoliki. Več kot polovica respondentov (53%) se s prepovedjo ne strinja. 35% anketiranih se z njo delno strinja. Manjšina odgovorov (13%) pa prepoved podpira. Ker je 76% respondentov žensk, lahko sklepamo, tudi na podlagi intervjuja s psihologom, da se odnos do krvi lahko razlikuje glede na spol. Pri moških je to bolj pogosto znak rane, pri ženskah je to znak mesečnega cikla. Zato opazamo, da ženske manj tabuizirajo kri kot moški. Menimo, da bi bilo v anketni vprašalnik dobro vključiti večji delež moških.

Miklavčič piše, da so tabuji, povezani z menstrualno krvjo, nam domači. So eden izmed tistih tabujev, ki je univerzalen, kljub temu, da radi trdimo, da je v današnji družbi popolnoma sprejet, vendar to ne drži (Miklavčič, 2013, 7).

V poglavju 2.9 smo analizirali različna antropološka dela, ki se nanašajo tabu krvi. Ugotovili smo, da ima menstrualna kri žensk posebno mesto v primitivni družbi, je sveta, ker simbolizira nadnaravno in hkrati nečista, ker se nahaja zunaj telesa in je zato nevarna. Bistvo menstruacije je, da govori o plodnosti. Ko ni bilo krvi zunaj telesa, je bil status deklice profan, s krvjo pa je deklica postala sveta in nečista, pod tabujem.

11. Na kakšen način zgornje trditve (s tistimi, ki se strinjaš) varujejo tebe in širšo družbo?

Ker odprta vprašanja ponujajo več možnosti, da anketiranec izrazi svoja stališča, prepričanja, smo se odločili tudi za to možnost. Pridobili smo raznolike odgovore. Največ odgovorov se je nanašalo na spolnost med sorodniki. V svojih odgovorih glede tabu incesta so navajali: »ščiti nas pred deformiranostjo«, »da otroci niso zaostali v razvoju«, »da imamo zdrave otroke«...

Velik delež respondentov je zapisal, da jih tabuji varujejo na tak način, da posameznika ne izključijo, saj mu omogočajo povezanost z družbo in mu s tem dajejo občutek pripadnosti in varnosti. Anketiranci se zavedajo, da si s konformnim vedenjem lahko zagotovimo sprejetost v družbi. Ljudje se na odstopanje od tabujev odzovejo zelo negativno.

Anketiranci omenjajo, da ima upoštevanje tabujev moralno težo. S tem namreč izražamo pripadnost skupnosti, upoštevanje njenega reda ali pa vsaj solidarnost z njo. S tabuji izražamo spoštovanje do družbe in obenem do samega sebe. Z njimi ostanemo moralni, ohranimo svoje dostojanstvo in pripadnost.

4 ZAKLJUČEK

Interpretacija raziskovalnih hipotez:

Hipoteza 1: *Kazen je simbol zgloda, ki naj ustrahuje in model motenj, ki jih utegne sprožiti kršitelj.*

Hipotezo 1 na podlagi pridobljenih rezultatov potrdimo.

V teoretičnem delu ugotovimo, da so za vzpostavitev družbenega reda potrebne tudi kazni in negativne sankcije. To prispeva k utrjevanju konformnosti večine, saj družba s kaznovanjem zavrača morebitne kršilce. Kazen pripomore k utrjevanju kolektivne zavesti in s tem k družbeni solidarnosti.

Foucault trdi, da naj bi »človeka od zločina odvrčala gotovost, da bo kaznovan« (Foucault, 2004, 16). Radcliffe-Brown pravi, da to omogoči predvidevanje in posledično zavedanje, kaj je prav oziroma kaj je narobe. Lahko bi rekli, da družba oblikuje posameznika, da se vede v skladu z družbenimi pravili in s tem ohranja njen red. To naredi s sankcijami, ki so tako imenovani motivi, zaradi katerih se posameznik vede v skladu s prakso (Radcliffe-Brown, 1994, 228).

Tudi stališča intervjuvancev odražajo precejšnjo vlogo kaznovanja pri vzpostavljanju družbenega reda. Z njihovo pomočjo smo preverili, kaj za posameznika pomeni kršitev nekih družbenih pravil in čemu imajo kršitve in sankcije le teh negativen predznak. Družba vpliva na svoje člane in jih nadzoruje tako, da sprejemajo njena pravila. Vsi intervjuvanci poudarjajo, da to vključuje pripravljenost delovati v skladu s pričakovanji. Preko intervjuja s sodnikom smo proučili vlogo pravnega sistema pri preprečevanju kršenja pravil in ugotovili, da ima kazen dvojni namen. Po eni strani je usmerjena proti prestopniku, po drugi strani pa je v opomin vsem ostalim, da se kršitev pravil ne splača. Milena Miklavčič in psiholog prav tako govorita o pravilih, ki se jih morajo držati člani skupnosti, da ostanejo v polju normalnega, da niso izključeni. Psiholog se pri 2. vprašanju osredotoči na to, da bo dominantna skupina vedno ustvarjala ideje, po katerih se moramo ravnati vsi, da nismo izključeni.

Prav tako večina anketirancev meni, da je ključni cilj kaznovanja varovanje družbe pred neredom in kaosom, ki ohranja tudi povezanost in harmonijo v družbi (8. vprašanje v anketi: »Kakšen je po vašem mnenju namen kaznovanja?«).

Hipoteza 2: *Tabu predstavlja varovalni sistem družb, ki trdno drži skupaj pravila in red (Šterk, 1998, 34).*

Hipotezo 2 na podlagi pridobljenih rezultatov potrdimo.

V teoretičnem delu smo se osredotočili na definiranje svetega in nečistega. Ugotovili smo, da je posameznik naravnan tako, da se od nečistega oddalji ali ga odstrani. Douglas v svoji študiji *Purity and danger* (1966) proučuje vidik nečistosti, kjer poudari, da ideje nečistosti prežemajo

tako profano kot religiozno življenje, pri čemer so enako prisotne tako v primitivnih kot tudi modernih družbah (Kopčavar, 2003, 45). Frazer pravi, da tabu zapoveduje in prepoveduje tudi z namenom, da varuje (Frazer, 2001, 191).

Ugotovitve, pridobljene iz intervjujev kažejo, da družbena pravila, ki se jim mora posameznik prilagajati, ne vsebujejo le pisanih pravil, ampak tudi mnogo nepisanih pravil, ki urejajo tudi najmanjše podrobnosti odnosov. Tabu se nanaša tako na numinozno nečisto kot na numinozno sveto. Skozi izvedbo intervjujev smo potrdili svojo tezo, da je kolektivna težnja po redu prisotna v vsaki kulturi. Za ohranjanje družbenega reda je ključnega pomena občutek individualne pripadnosti in kolektivni izraz le te. Vsi intervjuvanci menijo, da tabuji družbo varujejo ravno z občutkov pripadnosti, predvidevanja in s tem umikanjem posameznika od občutkov strahu in neprijetnosti.

Na podlagi 9. vprašanja v anketnem vprašalniku lahko trdimo, da tudi mladi menijo, da so tabuji neke stroge prepovedi, ki jih najdemo v določenih skupnostih in katerih se je treba držati, da niso izključeni. Zavedajo se, da morajo kot posamezniki ostati v polju normalnega in se vesti v skladu s pričakovanimi pravili, da dobijo možnost eksistence v njihovem okolju.

Hipoteza 3: *Kolektivna težnja po redu je prisotna tako v primitivnih kot v modernih družbah.*

Hipotezo 3 na podlagi pridobljenih rezultatov potrdimo.

Na podlagi našega teoretičnega raziskovanja lahko potrdimo, da ima vsaka družba, tako primitivna kot v moderna, za kršenje pravil pripravljeno določeno sankcijo. Ugotavljamo, da je primarna potreba vsakega človeka urejenost sveta, v katerem živi in občutek varnosti pred kaosom. V vsaki družbi in kulturi obstajajo norme in tabuji, ki povezujejo kulturo in ji dajejo neko obliko in s tem vzpostavljajo družbeni red. Ta red daje posameznikom možnost predvidevanja nekih dogodkov, tako so lahko pripravljene oziroma vedo, česar ne smejo storiti.

Vsi intervjuvanci so pri vprašanju »Od kod naša potreba po redu?« izrazili mnenje, da posameznik stremi k redu na podlagi potrebe po urejenosti sveta, katerega urejajo tako neformalna pravila, zakonski predpisi, moralne zahteve in tabuji. Duhovnik to vedenje povezuje z osnovnimi religijskimi načeli in posledično z rituali, katerih cilj je spet vzpostavitev družbenega reda (4. vprašanje).

Tudi stališča mladih anketirancev poudarijo pomen okolja, kjer se človek počuti varnega in stabilnega. Prav tako se strinjajo, da je glavni namen kaznovanja strah pred izključenostjo (8. vprašanje).

Hipoteza 4: *Tabu incesta s svojo univerzalnostjo in osrednjo funkcijo, ki jo zavzema v vsaki družbi, označuje temeljni kamen pri oblikovanju osnovnih družbenih odnosov in razmerij.*

Hipoteze 4 na podlagi pridobljenih rezultatov ne moremo ne ovreči in ne potrditi, zato o njej ne odločimo.

V raziskovalno teoretičnem delu se ukvarjamo s pojasnitvijo nastanka tabu incesta v družbi. Incest je spolni odnos med dvema krvnima sorodnikoma, ki sta si prepovedana za spolno združitev preko družbene prepovedi ali tabuja incesta. Ugotovimo, da vprašanje univerzalnosti incesta pritegne pozornost mnogih antropologov, ker bi ga naj ljudje imeli za univerzalnega. Vendar so skozi raziskovanja nekateri antropologi (tudi Levi-Strauss) ovrgli hipotezo o univerzalnosti s tem, da so našli izjeme, pri katerih se pojavijo oblike incestnih odnosov. Pri tem pa je treba poudariti, da so se srečevali s problemom, da so izhajali iz preozke definicije najožjega sorodstva. Kateri sorodniki spadajo med najožje namreč določa kultura sama.

Malinowski, Radcliffe-Brown in Evans-Pritchard pa so dilemo poskusili potrditi s trditvijo, da za njih incest ni le družinski, moralni in religijski prekršek, temveč je to pojav, ki v družbo in socialni red prinaša anarhijo in diskontinuiteto ter oslabi družbeno konsolidacijo in solidarnost.

Preko intervjuja s psihologom spoznamo stališče, da tabu incesta izvira iz bioloških razlogov, da se izognemo deformacijam, do katerih lahko pride, če se združita preveč podobna genoma. Toda izsledki genetike so pokazali, da je »možnost genske mutacije ob kombinaciji genov istega tipa le malo višja, kot je njihova možnost pri kombinaciji genov ljudi, ki niso niti v daljnem sorodstvu« (Šterk, 1998, 75). Po drugi strani pa isti intervjuvanec govori o družbenem nadzorovanju človekovega gona. Meni, da če je edina oseba, ki nas privlači, v naši ožji družini, bo ona tista, ki v nas vzburi ta gon, zato se mora ta tabu še močneje vzpostaviti. Duhovnik zagovarja stališče, da se krščanstvo opira na judovsko tradicijo, kjer je incest nesprejemljiv. Miklavčič pa odpira razmislek o kršenju tabuja incesta zaradi ohranjanja politične in ekonomske moči.

V anketi je razvidno, da mladi v največjem številu menijo, da je incest tisti tabu, ki nas najbolj varuje (10. vprašanje). 90% odgovorov na odprto 11. vprašanje je temeljilo na tabuju incesta. Izrazili so stališče, da nam je samoumeven. Tabu incesta povezujejo z mutacijami otrok in menijo, da zavaruje vrsto *Homo sapiens*.

Pungartnik v svojem diplomskem delu *Vzrok in izvor prepovedi incesta* ugotavlja, da prepoved incesta ni nastala v primitivni družbi zaradi strahu posameznikov pred dotikom ali stikom s sveto substanco totema, ki je bila še posebej izrazita pri ženskah v času menstruacije, kot je menil Durkheim, prav tako prepoved incesta ni nastala zaradi posameznikove naravne želje po incestu, kot je menil Freud. Prepoved incesta je nastala skupaj z eksogamijo kot sredstvo, ki pripomore k menjavi žensk med različnimi družbenimi skupinami ali linijami sorodnikov, da se med njimi preko žensk vzpostavlja zavezništvo in širitev medsebojnih odnosov ter samih sorodstvenih linij ali družbenih skupin, kar ima velik pomen za njihovo preživetje in za preživetje celotne družbe. (Pridobljeno s: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=22071>)

Če povzamemo, prepoved incesta sicer je univerzalna, le kategorije prepovedanih posameznikov za spolno združitev se med družbami razlikujejo.

Hipoteza 5: *Kri je tista življenjska (telesna) substanca, ki je predmet tabujev in prepovedi, s tem pa dobi tudi pečat skrivnostnosti.*

Hipotezo 5 na podlagi pridobljenih rezultatov potrdimo.

V teoretičnem delu ugotavljamo, da se na kri navezujejo številni primeri tabuja, saj gre za osnovno življenjsko tekočino. Pogosto kri v povezavi z nasiljem, boleznijo in smrtjo simbolizira smrt, minljivost, zato je nečista. Vendar to ni njuno, saj kri obenem pomeni tudi življenje, simbolizira življenje. S tem dobi pečat skrivnostnosti. Nekatera ljudstva celo verjamejo, da se v krvi nahaja duša. Ta je nekaj, kar je v človeku univerzalnega in nesmrtnega. V krščanstvu je čista in očiščena duša vstopnica v nesmrtnost in ima očiščevalno funkcijo (Kristusova kri, ki je bila prelita na križu zato, da bi rešila človeštvo greha, postane simbol odrešitve, zaveze in večnosti).

Medtem ko se nekatere oblike prelite krvi ponosno razkazuje, so druge tabuizirane, predvsem menstrualna. Porodna in menstrualna nečistost je del mnogih primitivnih družb. Stvari, ki se jih je dotaknila ženska z menstruacijo, lahko ubijajo. »Neki avstralski domorodec je ubil svojo ženo, ko je ugotovil, da je med menstruacijo ležala v njegovi rogoznici, nato pa je od groze umrl še sam« (Frazer, 2001, 201).

Tudi na podlagi treh analiziranih virov lahko prepoznamo večpomenskost tabuja krvi. Freud je strah pred krvjo (menstrualno in »deviško«) povezal z moškim strahom pred žensko. Spregovori tudi o tem, da ženska v svojih »trpečih« stanjih draži družbo s svojo nebogljenostjo in potrdi, da se tabu ne drži le oseb, ki so izvedle prepovedano dejanje, temveč tudi oseb, ki se nahajajo v nekem posebnem stanju (Freud, 2007, 38-40, 83-85). Miklavčič meni, da so tabuji, povezani z menstrualno krvjo, nam domači. So eden izmed tistih tabujev, ki je univerzalen, kljub temu, da radi trdimo, da je v današnji družbi popolnoma sprejet, vendar to ne drži. Spominja, da je bil v njeni mladosti pogovor o menstruaciji neprimeren in umazan: »... o kateri se je včasih le šepetalo in govorilo v šifrah« (Miklavčič, 2013, 7). Mead opisuje menstrualno kri kot sveto, s simbolno vrednostjo, ki je hkrati nečista, saj se nahaja zunaj svojega mesta (telesu) (Mead, 2013, 89).

Intervjuvanci so potrdili naše teoretično raziskovanje. Miklavčič nas je v 7., 10. in 11. vprašanju popeljala skozi zgodovino tabuja menstrualne krvi, za katerega meni, da več ni tako uveljavljen. Duhovnik ima drugačno mnenje. V 6. vprašanju odgovori, da kri simbolizira življenje, saj se je Kristus daroval za ljudi, da lahko pričakuje življenje v prihodnjem veku. V religiji tabu krvi ne obstaja. Kri zaznamuje življenje, zato bi lahko rekli, da ima sveto vrednost. Pojavlja se pri obredih, sicer simbolno v obliki vina, ki predstavlja posmrtno življenje. Psiholog v 12. vprašanju intervjuja ocenjuje, da se je dandanes odpor do menstrualne krvi zmanjšal. Opaža, da je kri pri moških pogosteje predmet tabujev kot pri ženskah. Vzroke poišče v menstrualnem ciklu. Spregovori tudi o povečevanju krvi, ko je ta prelita za svobodo ali za neke skupne ideje, kjer spet razmišlja o povezovanju neke skupnosti, v tem primeru, preko krvi.

V raziskovalnem empiričnem delu vidimo, da večina mladih ne čuti nekega posebnega odpora do spolnega občevanja v času menstruacije, na podlagi česar lahko sklepamo, da dandanes ta tabu več ni tako izrazit, še vedno pa se pojavlja.

Ugotavljamo, da je kri po eni strani lahko predmet tabujev, po drugi strani pa predstavlja simbol življenja. Tako potrdimo vsestranskost in večpomenskost tabuja krvi, ki predstavlja tudi največje nasprotje (življenje-smrt).

5 ZAKLJUČNI SKLEP

"Človeška bitja potrebujejo zagotovilo, da življenje ni zgolj čista anarhija in brez pomena..." (Voget v Dolgin in dr., 1977: 113). Na to potrebo človeštva se veže tudi tematika, ki jo raziskujemo, in sicer tako, da se ves čas sprašujemo, kako pravzaprav uspe ljudem ustvariti navidezni red iz dejanskega kaosa. Dejstvo je namreč, da bi bilo življenje brez klasificiranja povsem neznosno.

V literaturi preučimo, kako in zakaj je kolektivna težnja po redu prisotna v vsaki kulturi. Ene izražajo svoja načela in norme na podlagi zakonov, druge vključujejo družbene sankcije in različne obredne prakse. Tako ene kot druge težijo k eni sami ideji, ideji urejenosti in reda. Vsaka kultura ima svoj kontekst in družbeno ureditev, to pa predstavlja vzpostavitev različnih sistemov, ki imajo funkcijo rešiti posameznika pred neredom in kaosom. Vsak sistem vsebuje prakse, ki so tako ali drugače povezane z verovanji in prepričanji družbe.

V svoji nalogi pozornost namenimo tudi ustvarjanju občutka individualne pripadnosti in kolektivnemu izrazu te pripadnosti.

Predmet raziskave so tudi mnogi tabuji, ki predstavljajo varovalni sistem družb, saj trdno držijo skupaj pravila in red. Tabu ima, tako kot numinozno, simbolen značaj, in sicer v smislu, da vse tisto, kar odriva kot numinozno nečisto simbolizira nezanesljivost bivanja, tisto pa, kar odkriva kot numinozno sveto simbolizira moč, pravilno in neminljivo. In čeprav vsaka družba po svoje definira, kaj je sveto in kaj nečisto, se v primeru krvi pojmovanja največkrat stikajo. V literaturi je bilo mogoče zaslediti dovolj primerov za ugotovitev, da prav tabu krvi igra eno od vodilnih vlog v življenju marsikatere skupnosti.

Izpostavimo tudi obravnavo enega izmed najostrejših tabujev, tabu incesta. Spoznamo, da je prepoved incesta univerzalen pojav, le kategorije prepovedanih posameznikov za spolno združitve se med družbami razlikujejo. Kateri sorodniki spadajo med najožje namreč določa kultura sama.

Ugotavljamo, da je lahko tabuiziranje določenih dejanj akt varstva oziroma prispeva k boljšemu življenju v skupnosti. V določenih primerih (pandemije, vojne, mutacije...) se namreč kaže pomembnost tabujev in kako morejo v takih primerih tabuji še strožje delovati na ljudi, da bi zagotovili njihovo varnost in preprečili kaos. Da pa bi bilo to upoštevanje tabujev zagotovljeno, se mora ljudi z njimi spoznati, tj. pogovor o tabu temah ne izniči tabuja in njegove vloge.

Kljub koristnosti tabuja želimo opozoriti tudi na tematiko tabuiziranja in zastraševanja. Ena izmed sklepnih ugotovitev naše raziskave je, da je lahko tabuiziranje spolnosti močan akt nadzorovanja ljudi. Problem tabuiziranja je problem neodprte komunikacije. Ovira za pristno žalovanje danes je tudi tabuiziranje smrti in zavračanje pogovora o smrti ter bolezni.

Naš namen raziskovanja smo zadovoljivo dosegli, vendar so se nam ob koncu naloge odprla tudi druga vprašanja. Sprašujemo se, koliko so določeni strahovi zaradi molka, cenzure, omejitev in togih tradicionalnih družbenih spon še vedno zakoreninjeni v miselnosti mnogih ljudi. S posledicami seksualne revolucije, modernizacije družbe, večje emancipacije žensk in tako vedno večje enakosti med spoloma naj bi bila stališča do mnogih področij, kot so

menstruacija, spolnost, smrt vedno bolj odkrita, sprejemljivejša in stvar mnogih znanstvenih in poljudnih knjig ter pogovorov med ljudmi. Zastavlja pa se vprašanje, če je to res. Menimo, da bi bilo podobno raziskavo primerno ponoviti čez nekaj časa, vsaj desetletje kasneje, primerjati rezultate in opazovati spremembe.

6 DRUŽBENA ODGOVORNOST

Raziskovalna naloga *Tabu, omejevanje, kaznovanje* na svojevrsten način prispeva k družbeni odgovornosti, saj opozarja na problematiko nekritične obravnave določenih dejanj, natančneje na problematiko togih tradicionalnih družbenih spon in omejitev.

SSKJ (Ahlin idr., 2003) navaja, da je tabu pri nekaterih primitivnih ljudstvih zapoved, prepoved, nanašajoča se na kako dejanje, stik s čim, katere kršitev kaznujejo nadnaravne sile ter da je tabu stvar, ki se ne sme kritično obravnavati. Menimo, da je to eden izmed glavnih vzrokov, zakaj bi bilo o tej tematiki potrebno več govoriti, globlje razglablјati in aktivneje ozaveščati.

Naloga med drugim opozarja na potrebo po detabuiziranju določenih dejanj in tematik, prav tako intervjuvanci omenjajo destruktivne posledice zida molka in sramotenja. Ramovš (2003) trdi, da sodijo tabuji med negativna stališča, podobno kot stereotipi in predsodki ter da so njihove posledice negativne za kakovostno življenje in sožitje ljudi.

Upamo, da bo naša raziskovalna naloga prispevala k bolj odkritemu, sprejemljivejšemu odnosu do področja intimnosti, ljubezni in spolnosti. Ob tem naj opozorimo tudi na zavedanje pomena celostne spolne vzgoje. Predsodki so še vedno zakoreninjeni v miselnosti mnogih ljudi in tako še marsikje prevladuje napačno mnenje, da otroku o stvareh v zvezi s spolnostjo ne govorimo, saj je še premajhen. Tudi molk je sredstvo sporazumevanja in prav to, da se o spolnosti ne sme govoriti, ustvarja cenzuro in tabuje ter negativne razmere za otrokovo odraščanje. V prejšnjih stoletjih je bilo na primer vse, kar je bilo povezano s spolnostjo, tabu, se pravi nedotakljivo. Žensko spolovilo, ki je občasno izločalo toplo in lepljivo snov, je ljudem povzročalo veliko strahu. Tako se je zgodaj pojavilo nezaupanje do spolnosti. Človek se jo je začel bati in jo omejevati. Vse v zvezi s spolnostjo so prikazovali kot hudičevo početje, kot brskanje po nečistoči. Mnogi zakonci so se postarali ne da bi se kdaj videli nagi oziroma brez doživetja ene same zares srečne spolne združitve (Ipavec, 1999).

Naloga problematizira tudi partnerski odnos v prvi polovici 20. stoletja, ko so bile ženske v prvi vrsti »objekt« potešitve moških, ženski užitek pa prepovedana tema, o kateri se ni smelo govoriti. Še posebej v oziru strogih pravil in naukov cerkve ter splošnih družbenih konvencij, ki so veljale v tistem času. Veliko žensk je končalo svoje spolno življenje, ne da bi vedele, da obstaja orgazem. Spolni odnosi pred poroko, masturbacija, spolni odnosi za užitek in ne zgolj za reprodukcijo ... vse to je bilo in je še danes marsikje predstavljeno kot greh. Ljubezensko življenje je bilo tako obdano z zidom molka. Spolnost je bila stvar pretirane zasebnosti in sramotilne narave. Spravljena je bila v rubriko »tega ne počnemo, o tem se ne govori« in potisnjena v najtemnejši kot človekovega življenja (Schuster Brink, 1994). Miklavčič v intervjuju ugotavlja: »Molk o spolnosti je v nekaterih družinah prekletstvo še danes«.

V nalogi analiziramo tudi številne primere iz zaprte vaške skupnosti iz začetka 20. stoletja, ko je bila tradicionalna vloga ženske kot matere in žene jasno začrtana. Morala je biti dobra gospodinja, ki je rojevala in skrbela za otroke ter bila pokorna možu. »Uleži se, nastau, pa boš

imela za nekaj časa mir«, se glasi pričevanje ženske v animirano-dokumentarnem filmu režiserk Urške Djukić in Émilie Pigéard *Babičino seksualno življenje* (Djukić in Pigéard, b. d.). Večkrat nagrajeno odmevno delo, ki hkrati navdušuje in razburja, govori o patriarhalni in cerkveno pogojeni družbi, kjer je bila spolnost greh, atribut za rojevanje otrok. Za moškega užitek, za žensko pa dolžnost. Miklavčič v intervjuju pravi: »Spolno zadovoljstvo pri ženski ni bil le tabu, bil je tudi greh, ki ga je morala povedati pri spovedi«.

Zavedamo se, da spolnost ni bila vedno in povsod enako tabuizirana. V kolikšni meri je bila tabu, je bilo odvisno predvsem od kulture in religije. Kljub vsemu je napačna sramežljivost marsikje spolno področje pregnala iz vzgoje. Pogovore z otroki in mladostniki o spolnih temah so tako imeli za predrzne, za nekaj, kar ogroža moralo (Rost, 1991). Miklavčič v intervjuju ugotavlja: »Želeti si spolnosti je za marsikoga nekaj nezaslišanega, zlasti, če si jo želi ženska«.

Ugotavljamo, da se v primerjavi s preteklostjo danes pogosto govori o spolnosti z boljšim poznavanjem tematike, ki je nekoč veljala za tabu, kar je povzročalo hude zavrtosti in stiske. S seksualno revolucijo, ki se je odvijala v 60. in 70. letih 20. stoletja je spolnost postala detabuizirana in liberalizirana (Giddens, 2000). Področje intimnosti, ljubezni in spolnosti se je v zadnjih desetletjih precej liberaliziralo in osvobodilo togih tradicionalnih družbenih spon in omejitev (Lukman, 2003).

Čeprav prevladuje splošno mnenje, da je v današnji družbi tabujev vedno manj oziroma da jih ni, menimo, da temu ni tako. Ipavec (1999) trdi, da je bilo veliko odraslih oškodovanih že v otroštvu in na področju spolnosti ne bodo nikoli mogli biti zares svobodni. Je mnenja, da so navzven zavestno svobodni, vendar večina v podzavesti ostaja takšnih, kakršne jih je naredilo pogojevanje v njihovem otroštvu - spolnost odklanjajo oziroma se jo bojijo. Tudi Schuster Brink (1994) je mnenja, da nas informacije, ki jih o spolnosti pridobimo v otroštvu, spremljajo vse življenje. Trdi, da prepričanja, ki so bila v otroštvu predstavljena kot tabu, zaviralno vplivajo tudi na poznejše človekovo mišljenje in ravnanje.

Osredotočali smo se na številne tabuje, ki v skupnosti predstavljajo varovalni sistem družb in so zato nujno potrebni za enotno in kakovostno delovanje skupnosti. Na drugi strani opozarjamo na potrebo po detabuiziranju določenih tematik in rušitvi zida molka in spodbujamo odprtost in sprejemanje. To pa ne pomeni, da spodbujamo izginotje tabujev, zato moramo opozoriti na pomembne razlike med tabuji in tabu temami.

Tabuji, kot prepovedi ali socialne norme, so globoko zakoreninjeni v družbi in kulturi. Predstavljajo vse, kar je v določenem okolju smatrano za neprimerno ali nedovoljeno. Ti tabuji se lahko nanašajo na različna področja, kot so verska prepričanja, moralna načela, kulturne norme ali etični standardi.

Po drugi strani pa tabu teme predstavljajo specifične vsebine, o katerih se v družbi običajno izogibamo govoriti. To so lahko vprašanja, ki izzivajo tradicionalne vrednote, povzročajo nelagodje ali so socialno občutljiva. Ključna značilnost tabu tem je, da so pogosto povezane z

močnimi čustvi, stigmo ali strahom pred zavrnitvijo. Zato se o njih pogosto ne govori javno ali pa se obravnavajo s previdnostjo.

Razlika med tabuji in tabu temami izhaja iz njihove narave in vpliva na družbo. Medtem ko tabuji delujejo kot regulatorji vedenja in komunikacije, tabu teme odražajo bolj prefinjene dinamike v družbi. Tabuji so pogosto jasno opredeljeni in sprejeti kot del družbenega dogovora, medtem ko so tabu teme bolj fluidne in podvržene spremembam skozi čas in prostor. Poleg tega so tabuji pogosto povezani z moralnimi ali verskimi načeli, medtem ko tabu teme lahko izhajajo iz družbenih predsodkov ali zgodovinskih travm.

Ugotovili smo torej, da so tabuji izredno potrebni za delovanje skupnosti, saj nas ščitijo, vzpostavljajo red in harmonijo, nekateri pa so preprosto prepovedani z zakonom. S pogovorom in vključevanjem teh tabujev v vsakdanje pogovore ne pomeni, da se jih bomo znebili, temveč le da se bomo zavedali njihove prisotnosti in pomembnosti.

Pri raziskavi smo se osredotočili predvsem na tabuje, prepovedi in zapovedi, ki so povzročali hude zavrtosti in stiske, zagotovo pa bi bilo smotno raziskati kritične vidike spolnosti v medijih, posebej v oglaševanju in vpliv spolnih vsebin na družbo. Kadar odrasli molčijo, namreč prevzamejo besedo obvestila iz zunanjega sveta. Informacije o spolnosti danes dobimo tako rekoč na vsakem koraku. Otroci so bolj kot kadarkoli prej izpostavljeni oglasom, medijem in drugim, ki povečujejo lepotne ideale, menjavo partnerjev in hitro življenje (Šmid, 2005).

Zato bi bilo smiselno poglobiti se v omenjeno problematiko. To je tema, ki bi lahko bila predmet prihodnje raziskovalne naloge. Stojimo namreč pred problemi, ki jih prej nismo poznali: otroci bistveno prej spolno dozoriyo kot v času naših prednikov, njihovo duhovno-duševno zorenje pa ne sovпада s telesnim (Rost, 1991).

7 LITERATURA IN VIRI

7.1 Literatura

- Ahlin, M., idr. (2003). *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Cazeneuve, J. (1986). *Sociologija obreda*. Ljubljana: Škuc. Studia Humanitatis.
- Dolgin, J. L. (ur.), Kemnitzer, D. S. (ur.), Schneider, D. M. (ur.) (1977). *Symbolic Anthropology*. New York: Columbia University Press.
- Douglas, M. (1990). *Prirodni simboli*. Novi Sad: Svetovi.
- Douglas, M. (1992). *Purity and danger*. London, New York: Routledge.
- Durkheim, E. (1982). *Elementarni oblici religioznog života*. Beograd: Prosveta.
- Eliade, M. (1986). *Sveto i profano*. Novi Sad: Književna zajednica.
- Eliade, M. (1996, 1976). *Zgodovina religioznih verovanj in idej I*. Ljubljana: DZS.
- Foucault, M. (2004). *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana: Krtina.
- Frazer, J. G. (2001). *Zlata veja*. Ljubljana: Nova revija, Hieron.
- Freud, S. (1979). *O seksualnoj teoriji; Totem i tabu*. Novi Sad: Odabrana dela Sigmunda Freuda. Beograd: Matica srpska.
- Freud, S. (2007). *Spisi o kulturi in religiji*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Giddens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana.
- Girard, R. (1990). *Nasilje i sveto*. Novi Sad: Književna zajednica.
- Goršič, M. (2007). *Ritualni in potrošniški vidik smrti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hribar, T. (1990): *O svetem na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja.
- Ipavec, D. (1999). *Celostna spolna vzgoja: 0-6 let*. Ljubljana: Spes.
- Kopčavar, N. (2003). *Antropologija rituala*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Leach, E. (1972). *Klod Levi-Stros*, Beograd: Prosveta, Biblioteka XX vek.
- Levi-Strauss, C. (1985). *Oddaljeni pogled*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Levi-Strauss, C. (1994). *Totemizem danes*. Ljubljana: Studia humanitatis, ŠKUC-FF.

- Lukman, K. (2003). *Intimnost, ljubezen in spolnost v (post)modernih družbah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Malinowski, B. (1995). *Znanstvena teorija kulture*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Mead, M. (2022). *Odraščanje na Samoi: psihološka študija mladih v prvotni družbi za zahodne bralce* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Mesarić, S. (2003). *Tabu krvi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Miklavčič, M. (2013). *Ogenj, rit in kače niso za igrače*. Ljubljana: JUTRI.
- Morin, E. (1981). *Čovek i smrt*. Beograd: BIGZ.
- Pungartnik, U. (2012). *Vzrok in izvor prepovedi incesta*. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Počkar, M., Popit, T., Andolšek, S., B. Lakota., A. (2009). *Uvod v sociologijo*. Ljubljana: DZS.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1969a). *Priroda i funkcije ceremonijala*. V: Teorije o društvu. Parsons, T. (ur.), 1128-1136.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1969). *Tabu*. V: *Teorije o društvu*. Parsons, T. (ur.), 902-909.
- Radcliffe-Brown, A. R. (1994). *Struktura in funkcija v primitivni družbi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka in Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Repar, N. (2012). *Dojemanje smrti v različnih kulturah*. Ljubljana: Gimnazija Vič.
- Rost, D. (1991). *Vzgajajmo za ljubezen*. Ljubljana: Katehetski center – Knjižice.
- Schuster Brink, C. (1994). *Otroška vprašanja ne poznajo tabujev*. Ljubljana: Založba Kres.
- Šmid, D. (2005). *O plenicah, mozoljih in ljubezni: razmišljanja o vzgoji*. Kranj: Gorenjski glas.
- Šterk, K. (1998). *O težavah z mano*. Ljubljana: ŠOU, Scripta.
- Tokarev, S. A. (1974). *Vera v zgodovini narodov sveta*. Ljubljana: MK.
- Voget, F. W. (1975). *A history of ethnology*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

7.2 Spletni viri

- Djukić, U., Pigeard, E., rež. b. d. *Babičino seksualno življenje*. Dostopno na: <https://365.rtvsllo.si/arhiv/tuji-dokumentarci/174934327> [Datum dostopa: 20. 01. 2024].
- Kanduč, Z., 2004. *Postmoderno stanje in družbeno nadzorstvo*. Dostopno na: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2004/01/RKK2004-01_ZoranKanduc_PostmodernoStanjeInDruzbenoNadzorstvo.pdf [Datum dostopa: 29. 10. 2023].
- Meje svobode izražanja*, 2023. Dostopno na: <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/v-srediscu/meje-svobode-izrazanja-305145> [Datum dostopa: 30. 10. 2023].
- Perovšek, M., 2013. *Norme v skupinah mladostnikov s čustvenimi, vedenjskimi in socialnimi motnjami*. Dostopno na: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1685/1/M._Perov%C5%A1ek_%2D_diplomsko_delo.pdf [Datum dostopa: 21. 01. 2024].
- Plesničar, M., 2019. *Kaznovanje in kaznovalna politika v Sloveniji: konceptni premiki in praktične posledice*. Dostopno na: https://www.policija.si/images/stories/Publikacije/RKK/PDF/2019/02/RKK2019-02_MojcaPlesnicar_KaznovanjeInKaznovalnaPolitika.pdf [Datum dostopa: 30. 10. 2023].
- Pungartnik, U., 2012. *Vzrok in izvor prepovedi incesta*. Dostopno na: <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=22071> [Datum dostopa: 22. 01. 2024].
- Repar, N., 2012. *Dojemanje smrti v različnih kulturah*. Dostopno na: https://www.gimvic.org/dejavnosti/raziskovalne_naloge/podrocje=sociologija/naloga=dojemanje_smrti_v_razlicnih_kulturah/ [Datum dostopa: 30. 11. 2023].
- Štuhec, I., 2012. *Medgeneracijska pravičnost*. Dostopno na: <https://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV-72-3-Stuhec.pdf> [Datum dostopa: 27. 10. 2023].
- Tabu: trdovratni tabuji v naši kulturi*, 2018. Dostopno na: <http://psihoterapija.cc/tabu/> [Datum dostopa: 29. 10. 2023].
- Tomašič, M., 2006. *Mladi in aids: uporaba kontracepcije pri slovenskih srednješolcih*. Dostopno na: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dela/Tomasic-Mateja.PDF> [Datum dostopa: 29. 01. 2024].
- Ustroj in dinamika tradicije v tradicionalnih družbah*, 1973. Dostopno na: <https://www.sociolosko-drustvo.si/wp-content/uploads/2021/10/dr7Eisenstadt.pdf> [Datum dostopa: 29. 10. 2023].

8 PRILOGE

8.1 Intervju z Mileno Miklavčič

1. V uvodu ste zapisali, da so Vas od nekdaj zanimala stvari, o katerih se je v Vaši mladosti le šepetalo, menim, da ste ob tem mislili na tabuje. Kako ste te 'strogo prepovedane stvari' občutili v Vaši mladosti oziroma, kako ste o njih sploh kaj izvedeli?

2. V zbirki štirih knjig *Ogenj, rit in kače* niso za igrače pišete o pomembnosti vloge duhovnikov, v tistih časih, glede spolnosti. Zanima me, ali menite, da je bila religija 'kriva' za odmaknjenost od spolnosti in pogovora o le tej oziroma, da vsi delujemo tako kot smo bili naučeni in kot nam družba narekuje, ki pa je v tistih časih živela po religijskih načelih?

3. Ali menite, da načela, po katerih se zgleduje Cerkev, omejujejo družbo in spodbujajo homogenizacijo družbe tj. da spodbujajo enakost vseh posameznikov, da živijo na isti način?

4. Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Ravno tako poskuša tudi temu podeliti vrednost, smisel in ga s tem "očistiti" njegove nenavadnosti ter ga spraviti v red. Od kod ta potreba po redu?

5. V raziskovalni nalogi me zanimajo tabuji, ki naj bi bili v sedanji družbi najbolj univerzalni in neodstranljivi. V svojih laičnih raziskavah (*Občanska znanost (ang. Citizen Science)*) se veliko nanašate na spolnost in njen namen v tistih časih. Ali se Vam zdi, da je spolnost dandanes drugače obravnavana, kot je bila včasih? Kakšen pomen ima spolnost danes?

6. Končni cilj obredov je vselej vzpostavitev družbenega reda. Ker veliko omenjate religijo in svete maše me zanima, kako je ta obred pripomogel k vzpostavitvi družbenega reda?

7. Kljub temu, da je menstruacija popolnoma biološka stvar, še posebej v modernih družbah, se v javnosti o njej še vedno ne govori. Kako je bilo z menstruacijo v Vaši mladosti, se Vam zdi, da se je odpor do tega tabuja zmanjšal?

8. »Nekdaj je bila smrt nekaj čisto naravnega, kar smo vsi sprejemali in razumeli« (Miklavčič, 2013, 177). To je navedba iz vašega dela. Zakaj menite, da je bila smrt včasih nekaj popolnoma normalnega in kaj je privedlo do tega, da se je to mišljenje v današnjih časih spremenilo?

9. Vzpostavljanje in ohranjanje družbenega reda je ključnega pomena za stabilnost in harmonijo v družbi. Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Na kakšen način menite, da so tabuji, ki jih opisujete v Vašem delu, nadzirali in stabilizirali družbo?

10. Kri je tista življenjska (telesna) substanca, ki je predmet tabujev in prepovedi, s tem pa dobi tudi pečat skrivnostnosti. Njena prisotnost vznemirja in prežame z grozo, tako kot noben drug del telesa ali telesna tekočina. Vsak tabu označuje prepoved, ki nima argumentiranega razloga, ki je sama po sebi

umevna (Šterk, 1998, 81). Kakšen pomen je imela menstrualna kri v tistih časih in kako se je njen pomen ohranil do danes?

11. Čeprav nečista in strašna, pa morda prav s tem razlogom privlačna in sveta, je kri dobila nepogrešljivo vlogo pri izvajanju najrazličnejših obredov. Ali je imela pomembno vlogo tudi takrat tj. pri izvajanju svete maše?

12. Pri raziskovanju smo se osredotočili predvsem na najbolj trdovratne in univerzalne tabuje. Eden izmed teh je tabu incesta. Iz kod po vašem izvira ta tabu in kakšen odnos je imela družba včasih in kakšnega ima danes?

8.2 Intervju z duhovnikom

1. »V religiji je nekaj večnega... Ne more obstajati družba, ki ne bi občutila potrebe, da bi v pravilnem tempu ohranjala in krepila kolektivne občutke in kolektivne ideje, ki tvorijo njeno enkratnost in specifičnost« (Durkheim, 1982, 387). Ali menite, da načela, po katerih se zgleduje Cerkev omejujejo družbo in spodbujajo homogenizacijo družbe, da živi na isti način?

2. Norme, vrednote in tabuji družijo kulture med seboj. Ker so določeni kulturi skupne postavijo posameznika v t. i. polje normalnega. Kakšno je pričakovano vedenje posameznika glede na religijo in kaj se zgodi s posameznikom, če ta 'izstopi' iz polja normalnega?

3. Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Ravno tako poskuša tudi temu podeliti vrednost, smisel in ga s tem "očistiti" njegove nenavadnosti ter ga spraviti v red. Od kod ta potreba po redu?

4. Končni cilj vsake prakse je vselej vzpostavitev družbenega reda. Te prakse to tako ali drugače povezane z verovanji in prepričanji družbe. Kakšne prakse so prisotne v religiji, katera so njena glavna prepričanja in kako obred svete maše pripomore k družbi kot celoti?

5. Pri raziskovanju smo se osredotočili predvsem na najbolj trdovratne in univerzalne tabuje. Eden izmed teh je tabu incesta. Iz kod po Vašem izvira ta tabu in kakšen odnos ima do njega religija?

6. Naslednji neodstranljiv tabu je tabu krvi, ki igra eno od vodilnih vlog v življenju marsikatere skupnosti. Religija pa ima do krvi poseben odnos, saj je ta v modernih družbah nečista in strašna, vendar po cerkvenih načelih privlačna in sveta. Zakaj?

7. Obredi so soočenje s svetim, ali pa kar njegova manifestacija, še najbolj obredi prehoda. In čeprav vsaka družba po svoje definira, kaj je sveto in kaj nečisto, se v primeru krvi pojmovanja največkrat stikajo. Kakšno vlogo ima kri pri izvajanju cerkvenih obredov?

8. Beseda tabu izhaja iz polinezijskih jezikov in pomeni prepovedati, prepovedano. V raziskovalni nalogi se torej ukvarjam s 'prepovedanimi stvarmi'. Ena izmed njih je tudi smrt. Ali je v religiji smrt tabu in kakšen pomen ji daje krščanstvo?

9. Zakaj je potemtakem samomor tako velika kršitev in ali je samomor večji tabu kot smrt?

10. Kako so se po Vašem spremenili pogrebni rituali? So dandanes ti rituali dolgotrajni ali kratkotrajni, kako se je spremenil postopek in priprava na pogreb?

8.3 Intervju s psihologom

1. V družbi obstajajo stvari, ki se štejejo kot sprejemljive, običajne, pričakovane, sestavljajo nek koncept 'polja normalnega'. Ali menite da je ljudi zato strah spregovoriti o tabujih in kako to vpliva na njih?

2. Ali so tabu, omejevanje in kaznovanje primarno usmerjeni v omejevanje individuuma ali v homogenizacijo skupine, da živi na isti način?

3. Vsak tabu označuje prepoved, ki nima argumentiranega razloga, ki je sama po sebi umevna. (Šterk, 1998, 81). Če obstajajo tabuji brez argumentiranega razloga, kako so lahko po Vašem mnenju označeni kot tabu?

4. Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar "štrli ven" iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Ravno tako poskuša tudi temu podeliti vrednost, smisel in ga s tem "očistiti" njegove nenavadnosti ter ga spraviti v red. Od kod ta potreba po redu?

5. Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Kateri so ti odnosi, razmerja, pravila in norme, ki so po Vašem mnenju temelj skupnosti kot celote?

6. Tabu zapoveduje in prepoveduje tudi z namenom, da varuje. Ali mislite, da je odmaknjenost od tabujev res 'varovanje družbe'?

7. Včasih je obisk psihiatra, psihologa ali psihoterapevta veljal za tabu. Je tako tudi danes?

8. Prebiral sem literaturo o stopnji samomorilnosti v Sloveniji, ki je pri nas dokaj visoka. Ali menite, da bi lahko ta odstotek zmanjšali, če bi bili ljudje bolj odprti do tabuiziranih tem?

9. S svojim raziskovanjem sem želela potrditi to, da posameznika bolj kaznuje družba kot sankcija, saj ga ta izloči in potisne na rob družbe. Ali se strinjate s podano trditvijo, v smislu, da bo posameznika bolj prizadela odsekanost od družbe na psihični, kot fizični ravni?

10. Ali na podlagi prejšnjega vprašanja menite, da vsi delujemo tako kot smo bili naučeni in kot nam družba narekuje?

11. Z raziskovanjem sem želela raziskati najbolj trdovratne in univerzalne tabuje. Eden izmed njih je tabu incesta. Od kod po Vaše izvira tabu incesta, kaj menite na njegovo univerzalnost in kakšen odnos ima do tega tabuja psihologija?

12. Naslednji trdovraten tabu je tabu krvi, ki pa ni vedno in povsod nevarna, nečista in tabuizirana. Kadar je prelita s »pravim« namenom, je zaželena, opevana in povelečevana dobesedno v nebo. Tako je, kadar je prelita za svobodo, za ponos in v znamenje pripadnost narodu, skratka kadar gre za junaško kri. Pojavlja se tako v okviru religiozних institucij kot tudi v različnih političnih mitologijah, na primer nacionalnih. Zakaj menite, da je prišlo do takega odnosa?

13. Kako bi psihologija razlagala rituale in zakaj so ti pomembni?

8.4 Intervju s sodnikom

Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Na kakšen način menite, da pravila in norme organizirajo družbo in omogočajo njeno urejenost in harmonijo?

2. Človek ve, da v vsakem razmerju v okviru družbene strukture od njega pričakujejo, da se bo vedel v skladu s temi normami, in upravičeno lahko tako vedenje pričakuje tudi od drugih (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Kaj pravzaprav pomeni kršitev nekih družbenih pravil in kakšna je njihova kazen?

3. Družbeno nadzorstvo kaznuje na formalen ali neformalen način, tj. kaznijo oziroma s pravnimi procesi, ali pa na drugi strani z malimi stvarmi iz življenja, na katere ne pomislimo toliko in nas 'nadzirajo' brez da bi mi sploh to vedeli. Kako se torej razlikuje odziv družbe oziroma ljudi na posameznika, ki krši pravila, norme, tabuje, zakone...in odziv pravnega sistema?

4. Takoj ko posameznik, izstopi iz 'mej normalnega' oziroma postane drugačen od skupine, se ga obravnava drugače oziroma se ga izloči. Ali potemtakem menite, da posameznika bolj kaznuje družba kot sankcija?

5. Za norme, vrednote, tabuje, običaje je v določeni družbi značilno to, da imajo veliko moralno težo, zato se ob njihovem ogrožanju lahko odzovemo z visoko stopnjo prizadetosti, da bi jih zaščitili. Bi lahko zato trdili, da družba huje kaznuje posameznika, ki krši nenapisana ali napisana pravila?

6. Ali so tabu, omejevanje in kaznovanje primarno usmerjeni v omejevanje individuuma ali v homogenizacijo skupine, da živi na isti način?

7. V modernih družbah lahko govorimo o procesu homogenizacije, ki preprečuje posameznikom delovati izven okvirjev oziroma v sporu z večino. Ali menite, da imajo zato sankcije v družbi negativen ali pozitiven predznak?

8. Kazen, kot regulacijski ukrep, nastopi ob ogrožanju, kršitvi uveljavljenih norm, zahtev in zakonov, ter ima predvsem dvojno funkcijo tj. da kaznuje kršitev ali vnaprejšnjo, in sicer v smislu, da računa na možnost kršitve. Kaznuje se torej ne toliko za storjeno kot za možne posledice storjenega. Ali je zato kazen simbol zgleда, ki naj ustrahuje in model motenj, ki jih utegne sprožiti kršitelj?

9. Primarna potreba vsakega človeka kot posameznika in kot kolektivnega bitja je urejenost sveta, ki ga obdaja. Pridobi jo tako, da podeli smisel vsem znanim situacijam, dogodkom, ki sestavljajo in

predstavljajo njegovo življenje. Vsak smisel pa je tesno povezan s pravili in posledično tudi s pojmom reda. Hkrati človeka vznemirja in plaši vse, kar »štrli ven« iz te njegove predstave o redu in povezave vseh vidikov in elementov realnosti. Ravno tako poskuša tudi temu podeliti vrednost, smisel in ga s tem »očistiti« njegove nenavadnosti ter ga spraviti v red. Od kod ta potreba po redu?

10. Družbeni red se nanaša na organiziranost in urejenost medsebojnih odnosov, pravil in norm, ki so temelj za dobrobit skupnosti in gradijo na tem, da se dela v dobro vsem članom družbe (Radcliffe-Brown, 1994, 17). Katera so družbena razmerja, odnosi, norme in pravila, ki oblikujejo družbeno strukturo in niso naključne zveze med posamezniki?

11. Pri raziskovanju smo se osredotočili predvsem na najbolj trdovratne in univerzalne tabuje. Eden izmed teh je tabu incesta. Iz kod po Vašem izvira ta tabu in kakšen odnos ima do njega prava in kazenski sistem?

12. Kako bi po Vašem mnenju izgledal svet, kjer ne bi obstajal družbeni nadzor in red, sankcije in pravila, ki veljajo za vse ljudi?

8.5 Anketni vprašalnik

Sem Kornelija Babič in v okviru natečaja Mladi za napredek Maribora 2024 pripravljam raziskovalno nalogo s področja sociologije z naslovom *Tabu, omejevanje, kaznovanje*. Če želim uspešno raziskati zastavljen problem, potrebujem tudi vašo mnenja oz. izkušnje. Zato vas prosim, da odkrito izpolnite vprašalnik. Anketa je anonimna. Pri vseh odgovorih je možen samo en odgovor.

Q1-Starost v letih

- 15
- 16
- 17
- 18
- 19
- 20

Q2-Spol

- Moški
- Ženski

Q3-Kraj bivanja

- Mesto (mestna skupnost)
- Podeželje (podeželska skupnost)

Q4- Kako pogosto obiskujete cerkvene obrede?

- Jih ne obiskujem.
- Priložnostno (manj kot 1x tedensko).
- Redno (1x tedensko ali več).

Q5- Ali upoštevate norme v vsakdanje življenju?

- Da
- Ne
- Delno

Q6- Kaj je po vašem mnenju najbolj tehten razlog za upoštevanje norm?

- Norm se naučimo, jih prevzamemo, »sprejmemo za svoje«.
- Zavestno presojujamo o tem, ali jih bomo upoštevali.
- Bojimo se sankcij.

Q7- Menite, da upoštevanje norm in tabujev pripomore k boljšemu delovanju skupnosti?

- Da
- Ne
- Delno

Q8- Kakšen je po vašem mnenju namen kaznovanja?

- Rešiti posameznika pred neredom in kaosom.
- Represivnost, da se doseže poslušnost.
- Homogenizira množice, da živijo na isti način, pod istimi zakoni.
- Omejevanje posameznika, da ne 'štrli ven'.

Q9-Kaj so tabuji?

- Moralne opredelitve.
- Nerazumljivi nauki.
- Stroge prepovedi določenih dejavnosti v skupnosti.
- Kulturne tradicije.

Q10-V spodnji tabeli označite, v kolikšni meri se strinjate z navedenimi trditvami. Na trditve odgovarjate tako, da v ustrezno polje s križcem označite, ali trditev po vašem mnenju ne drži (1), delno drži (2) ali popolnoma drži (3).

		ne drži	delno drži	popolnoma drži
		1	2	3
1	Prepoved spolnosti med bližnjimi sorodniki.			
2	Prepoved uživanja določenih vrst hrane (nasploh ali ob posebnih dnevih ali v posebnih časovnih obdobjih).			
3	Prepoved izgovarjanja imena pokojnega.			
4	Prepoved obiskovanja določenih krajev.			
5	Prepoved spolnega občevanja v času menstruacije.			

Q11-Na kakšen način zgornje trditve (s tistimi, ki se strinjaš) varujejo tebe in širšo družbo?